

bokselskap.no, 2013

Camilla Collett: *Fra de Stummes Leir*

Teksten i bokselskap.no følger *Samlede verker* (Mindeudgave), bind 2, 1913 og er basert på xml-fil mottatt fra Universitetet i Oslo/Dokumentasjonsprosjektet (dokpro.uio.no).

ISBN: 978-82-93134-97-8 (digital, bokselskap.no), 978-82-93134-98-5 (epub), 978-82-93134-99-2 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Camilla Collett

Fra de Stummes Leir

1877/1913

[\[FORORD\]](#)

[I. KVINDEN I LITERATUREN \(1ste AFDELING\)](#)

[Indledning](#)

[Fremmede Forfattere](#)

[Fremmede Forfatterinder](#)

[Fædrelandske Forfattere](#)

[\[II.\] KVINDEN I LITERATUREN \(2den AFDELING\)](#)

[\[Indledning\]](#)

[Arbejderliv](#)

[Til Goethedyrkelsen](#)

[Et Tilbageblik paa Lytton Bulwer](#)

[«Lord Byron» af Karl Elze](#)

[Marie Grubbe](#)

[L'homme-femme \(Af Alexandre Dumas\)](#)

[En Aarhundredets Tantalus](#)

[III. BREVE OG TILEGNELSER TIL FORSKJELLIGE](#)

[Til Fru Ibsen](#)

[Til August Bournonville](#)

Brev til M. Ernest Legouvé, Membre de l'Institut

Et Brev til Digteren H. C. Andersen

Til Hr. B. C., Forfatteren af *Øiebliks-Fotografier*

[FORORD]

Den, som sender disse Blade ud i Verden, idet hun med Bæven sætter sit Navn derpaa, er ikke den mere, som hun engang var eller syntes at være, det vil sige maatte være.

Mindre maaske ved Natur og Anlæg end ved Forholdenes Tryk var hun stille og taus. Stille har hun gennemskredet hint Livets ugjenkaldelige Afsnit, der indeslutter og afgjør dets *Enteneller*; – stille, næsten viljeløs, lod hun Liv og Lykke skride sig forbi, turde ikke gribe, ikke fastholde dem; og Livet, Lykken vil gribes og fastholdes; de vinker kun og forsvinder. Stillet mellem lutter Individuer, udrustede med Styrkens og Storhedens hele Ret, havde hun kun Valget mellem at søndermales eller at kvæles. Hun valgte det sidste; man sagde, det var det smukkeste, det ene rigtige.

Himmelen var barmhjertig, der havde plantet Mildhed og Bøielighed i hendes Sjæl.

Altsaa kvalt – Hjerte, Aand, Vilje, indtil Talens Evne i dem undertrykte, kvalte, – saa var hendes Liv, der sender disse Blade ud i Verden.

Og saa bares hun stille gennem de mange lange Ungdomsaar, vegeterende som Planterne omkring hende, vekslende efter Aarstiderne med dem, kun tærende paa sit eget Hjerte.

Da kom *han* og tog den forkomne op, satte hende ved sin Side, granskede kjærlig hendes hele Tilstand og fortalte hende, at her var adskilligt at redde.

Ja *han* var det, som gav den fortrykte Mod, som løste den tause Sind og Tunge, han var det, som gjorde hende til et ret Menneske. Og da han havde fuldført denne sin bedste Opgave hernede, blev han kaldt bort og lod hende alene tilbage.

Min Husbond, min bedste Ven, jeg har havt – ak kunde jeg engang træffe dig igjen! . . . Var det sandt, hvad man lærer os! Kunde vi træffes gladere end dengang, – kunde jeg oprette min Synd mod dig! Thi min Forsyndelse mod dig

var, at jeg ikke bragte Glæden med til dit Hus.

Men tale vil jeg nu! Kunde mine Ord som Lyn, der splitter, falde ned i alle
stumme Sjæle, fortrykte, som min engang var det, kvalte som min!

I. KVINDEN I LITERATUREN. (1ste AFDELING.)

Indledning.

Hvad er da sket?

Hvad er vel hændt ombord?

Hvad er den gådefulde grund til trykket,

Som lamslog sind og vilje, arm og ord?

Er nød påfærde, – nogen forulykket?

Nei, ingenlunde. Alting går sin gang, –

men uden håb og mod, og uden sang.

Og hvorfor? Jo, fordi en lønlig tvil,

et rygte sniger sig foruden hvil

fra forlugaren og til agtermasten:

De tror de seiler med et *lig i lasten*

.....

.....

De spørger mig om grunden, gode ven!

Har De ei mærket, noget vilde komme?

Forstod De ei, et tidehverv var omme,

der veired tryghed og fortrøstning hen?

Hvad grunden er, det ligger ei for dagen;

men De skal høre, hvad jeg ved om sagen.

«Et rimbrev» af Ibsen.

Hvor langt er vi med vor Snak om Frigjørelse, med vore Kvindesamfund, med
flere megetlovede Forordsapologier for Sagen i Virkeligheden komne? Vi vil se.

Man har udfundet nogle Udveje til, at Kvinder kan ernære sig selv, naar de ikke foretrækker, ligesom i tidligere Dage, at forsørges som – ak altfor ofte byrdefulde Paahæng i en Familie. Man har oprettet høiere Lære- og Industriskoler, ja endog Læseforeninger, hvor de aandelig kan forfriske sig efter et trættende Dagverk eller efter en maaske ligesaa trættende Lediggang. Man maatte være meget uretfærdig for ikke at vurdere disse Goder, som de fortjener. For et Par Aartier siden havde vi intet. Og Tanken alene paa Muligheden af at opnaa noget af dette vilde forekommet os noget saa nær som at forlange Maanen ned fra Himmelen.

Men for en dybere skuende Betragtning stiller disse vundne Fordele sig kun som Palliativer, som lindrende Forholdsregler, der om kortere eller længere Tid vil vise sin Utilstrækkelighed. Bestræbelserne for at forbedre Kvindens Kaar er begyndte i udvortes Retning og har dermed slaaet sig til Ro. De skulde været begyndte indenfra, samvirkende, støttende hinanden. Derfor vil de ingen væsentlig Indvirkning øve paa hendes Stilling i Samfundet; de er opførte paa *moradsig Grund*.

Det er for Nøden i Dybet, vore Øine trænger til at oplades. Og den virkelige, den dybeste Nød er, hvad der moralsk ligger nedbrudt og trænger til at reises, og den *allerdybeste Nød er, at Bevidstheden om denne dybe Nød mangler overalt*.

Det er Følelsen af, at der er noget ved vort Menneskeværd, vor Menneskeret, der ligger nedtrampet i Smuds og Støv og forlanger at indtage sin Plads igjen, det er Følelsen deraf, der først skal vækkes. Ikke i den enkelte, nei, den maa elektrisk gennemstrømme alle. Det er Indignationen, en hellig berettiget Uvilje, som mangler os, der først skal vækkes.

«Andre Tider, andre Seder,» heder det. «Andre Seder, andre Egenskaber, andre Dyder,» vil jeg omsætte det til, og for ingen gjælder det mere end for Kvindens Vedkommende, skal hun ikke til evige Tider vedblive at være et stillestaaende Hjul i Verdensmekanismen. Enhver Tid stiller andre Krav til hende. Det gamle velbekjendte Program paa kun negative Dyder og Fuldkommenheder trænger til at fornyes. Kvindelighedens Ideal har, det ved vi alle, *alene* været faststillet i Begreberne taale – bære – lide – tie, kort, i den fuldstændigste Opgivelse af Selvet. Det er smukt, dette Element i Kvindenaturen; ingen vil falde paa at negte det; saalænge Verden staar, vil det have sine Missioner at opfylde. Men det fylder ikke, det har aldrig magtet det, og det er

sygnet under Anstrengelsen, sygnet under sin egen Utilstrækkelighed. Hos en stor Mængde Kvinder afsætter sig dette Selvopgivelsens Princip i en stump Ligeegyldighed for alt, hvad der ikke rører sig indenfor deres egen lille Selvplagerverden, og atter hos mange vil vi se denne Ligeegyldighed udarte til en fuldstændig molluskagtig Ufølsomhed for enhver Uret, der kan times dem, medens de tror deri først at have naaet Kvindelighedens rette Ideal. «Finde sig i alt» er deres skjulte Løsen. Det er sørgeligt at iagttage denne Taalsomhedens «finde sig i alt» i dens Virkninger paa Omgivelserne. Den virker som *Møl*. Mand og Børn, Tjeneste- og Bestillingsfolk skjæmmes ud derved. Ingen Pligtiver, ingen Følelsens Friskhed og Spænstighed kan staa sig mod dens smuldrende, langsomt opløsende Magt. Og saa, som den virker i det smaa, saa virker den og har øvet sin Virkning paa den hele store Samfundsorganisme.

Jeg hører Indvendingen, den bruser over som den endelig løsladte Strøm. Nei, Kristendommens Mening har dette ikke været. Den har utvetydig gjort Fornegtelsens og Selvbetvingelsens Bud gjensidigt. Men dette dens Grundprincip kunde jo ikke udskilles fra dens Bekjendelse, hvis vi ellers vilde kalde os *Kristne*; derfor, i samme Forhold som den ene Halvdel af denne kristne Menneskehed frigjorde sig fra Fællesforpligtelsen, har den dobbelt veltet den over paa den anden, den svagere Halvdel. Har den vindende i Virkeligheden vundet derved? Vi tror det ikke. Den Kvindelighed, der har udviklet sig under et unaturligt Tryk, har ikke bidraget til at forædle og gjøre den lykkeligere, der drog Fordelen deraf. I én Form er vi dog vist enige om at fordømme denne Art Kvindelighed: den forkjælende Moders. Nu vel, den har samme Ansvar ligeoverfor Verdensopdragelsen, som den blindt eftergivende Moder har det ligeoverfor et Barns Udartning. Den har gjort Manden vild og grusom, den har virket hemmende paa den hele Menneskeheds Udvikling, maaske sat den Aarhundreder tilbage. Hvad om den har været den dybeste Aarsag til, at vi endnu sidder inde med Samfundsonder, og at nye udvikler sig, der er en Skjendsel for Menneskeheden? Tør vi med Sikkerhed paastaa, at Tyrefegtningens og Krigens Afskyeligheder, Sektfanatisme, Mormonisme, privilegeret Prostitution ikke har nogen Grund i, at man har forsmaaet Kvindens Medvirkning i de store Verdensopgaver, medens man kun tildelte hende en *lastbærende* Rolle, den hun, ak, altfor villig og altfor længe har fundet sig i?

Denne Kvindelighed, der altfor længe, altfor villig kun har *baaret*, denne

ligesaa usunde som *usande* Kvindelighed har nu spillet sin Rolle ud. Den kan ikke mere holde tilbage, hvad der er bleven tøilesløst ved dens egen Vanmagt. Tiden er i Nød; den raaber høilydt paa ogsaa andre Evner, andre Kræfter i Kvinden end de blot negativt forsagende. Tiden er i Nød. Det kan ikke nytte at dølge det længer: Glæde og Fortrøstning synes at være vejet fra Slegterne; fra Dybet lyder manende, angstfuldt kaldende Røster, som Verdenslarven snart ikke mere vil kunne overdøve. Det er paa Kvinden, de kalder; – Tiden er i Nød – den trænger til den hele Skat, man har ladet henligge værdløst unyttet i hende.

Men hun selv maa lære at fatte sin Vigtighed; hun maa blive sig bevidst, at Trællestandens «Tidehverv er omme», at hun tilhører Livet og Kampen, – Kampen med dens Ansvar og Farer, men ogsaa med dens Vinding, dens Seire. Ligger denne Opvaagnelsens Tid nær, eller vil den endnu længe have at kjæmpe sig frem mellem Taager og Irllys? Men naar den engang oprinder, denne Opvaagnelsens, denne Fuldbevidsthedens Tid, vil Opgjøret ikke blive lempeligt. Naar denne Sag kommer i alles Munde, naar den aabenlyst forkyndes og diskuteres istedetfor som nu at skjule sig henne i Krogene, naar alle Grene af Literaturen, Novellen, Romanen, Lystspillet og Dramaet har bemægtiget sig den og kappes om at bære den frem! . . . En Retssag foran en Verdensskranke! Hvad mener I? Den ene Part i Firmaet Menneske mod den anden, for verdensgamle Forurettelser og Besvigelser, Madame *Eva Homo* kontra *Sieur Adam*, for tusendaarige Mishandlinger og Misbrug af Magten!

Men Søstre, Kvinder, – for ret at vidne, for ret at dømme i denne Sag er der Aktstykker at gennemgaa, og jeg vil nævne eder nogle af disse Aktstykker, disse ubedrageligste Oplysningskilder, og det er *Livet*, der rører sig omkring os, det er *Historien*, – det er *Literaturen*, og deri fornemmelig *Romanen*. Ja Romanen; den vil være kommet nu, den Tid, da Kvinderne studerer Romanen, ikke til ørkesløst Drømmeri, men til Oplysning, til Vækkelse, til *Vidnesbyrd*.

Romanen! vil I sige, af den skulde vi hente denne Oplysning om vor Stilling i Samfundet?

Ja, hvor skulde vi ellers faa noget at vide om os, naar det ikke var i Romanen? Eller overhovedet i Skjønliteraturen? Man tage hvilken Bog, i hvilken Retning man vil, i Haand, filosofisk, teologisk, kultur- og literaturhistorisk, Kvinder nævnes ikke i dem undtagen som en Tilfældighed. Vi læser endeløse

Forhandlinger, hvori der diskuteres og dekretes kirkelige og verdslige Bestemmelser – Kvinden – uagtet uimodsigelig den halvt deri interesserede Part, som f. Eks., hvor det angaar Egteskab og Vielse, – har ingen Stemme, ingen Andel havt deri mere end Husdyrene paa Baasen. Kun maa hun blindt lystre disse Lovbud, der fattes uden hendes Stemme deri. En nys udkommen europæisk Literaturhistorie indeholder saaledes blandt en sindsforvirrende Masse kjendte og ukjendte Mandsnavne kun to kvindelige, som det ikke heller ret vel lod sig gjøre at forbigaa: *Mad. de Staël* og *Georges Sand*, – en Ære, som de rigtignok maa betale med at se de merkeligste Fortrin, der smykker dem, stemplet som *mandige* og med forresten dygtig at rives ned. Vi har nordiske Forfatterrevuer og Antologier, hvori Kvinder stadig udelades som ikke eksisterende. Historien kommer jo lidt i Forlegenhed, da den ikke ret vel – saa gjerne som den nok vilde – kan udelade Kvinder; navnlig gjælder det den danske Historie, der bliver nødt til at fortælle os, at de eneste *tre* Individier af det svage Kjønn, der som selvstyrende har siddet paa Danmarks Kongetrone, samtlige var store og har efterladt sig et lysende Navn som Kvinder og Regentinder – et Resultat, som danske Mænd paa en ganske eiendommelig Maade har ydet sin Paaskjønnelse, idet de ved en senere Lovparagraf for Fremtiden udelukker Kvinder fra *Thyras*, *Filippas* og *Margarethas* Trone.

Nei, Romanen bliver dog tilsidst den sikreste Kilde, hvorigjennem vi kan hente nogen Kundskab om Kvindens Samfundsstilling. Vi sporer i det mindste her Virkningen af, at hun i hine Lovbestemmelser ingen Stemme har havt; vi føres ind paa den Scene, hvor dette Magtbuds trangeste Baand og Bøiler, Opinionens og Vedtægtens, omsnor hende. Vi kan bekvemt følge den hele Proces, der føres mod hende, naar hun ikke blindt lystrer dette Magtbud. Romanen er en Afspeiling af Livet, og Livet optager igjen af Romanen, hvad der er brugbart for det, og bringer det videre.

Romanen! vil I unge sige, den, vi netop ikke maa læse, den, vi maa stjæle os til at læse!

Det er sandt. Man var engang, endnu mere end nu, ængstelig for den Virkning, den øvede paa de Unges Fantasi. En sørgelig Tilstaaelse om, hvor umyndig vi opfattede og læste. En sørgelig Tilstaaelse om, hvor umyndige vi selv var. Man frygtede nogle stakkels Illusioner, der kunde blive farlige for den huslige Ligevegt senere. Man tænkte ikke paa, at der kunde komme en Dag, da

Faren laa i, at der ingen Illusioner mere blendede os, da adskilligt af det, der skulde blende, kunde gaa op for os i sit rette Lys. Deraf den Studsen, næsten den Forbitrelse, som *Aurore Dudevants* første Romaner vakte. De dristede sig til at rive Sløret af for meget af det, der ikke maatte gaa op for os i sit rette Lys. Engang var Talen om den Rolle, Romanen spillede i Kvindelivet. Det er nu paa Tide at vende Sagen om. Lad os nu se at aabne vore Øine for den Rolle, Kvindelivet spiller i Romanen.

Den er ikke opbyggelig. Romanerne afgiver kun altfor sørgelige Illustrationer til Kvindens Stilling i det virkelige Liv. De viser os den hele afskrækkende Sandhed som i et Speil. I dette Speil vil vi se, hvorledes denne Mandens Aandslige og Hjertehalvdel, denne Medhjælp, givet ham af Gud, dybt trykkes ned fra dette sit ophøiede Stade, et evig forfulgt Rov for den stærkeres begjærlige Lidenskaber; vi vil se hende, jo mere raffineret Civilisationen udvikler sig – dybere og dybere draget ned i Materialismens Sfære – beile om Prisen med dens laveste Ydelser, selv et Slags kulinarisk Kunstprodukt, der, kan man uden Overdrivelse sige, serveres efter Tidens vekslende Behag og Smag, altid kjæmpende mod Nedværdigelsen, snart med en dump Resignations Selvdøvelse, snart med vild Fortvilelse, men overalt merkende sine Spor med Taarer og Lidelser.

Heine har engang i cynisk Overmod givet hin laveste Analogi Ord. Han anstiller ensteds i sin «Salon» nogle høist pikante Sammenligninger mellem de forskjelligste Nationers Kvinder og deres – Kjøkken. Det sker i al Uskyldighed, naivt forvorpent; der har neppe været Spor af Bevidsthed hos ham om, at han rørte ved en Universalforbrydelse. De moderne Romaner svulmer over af Lignelser, hentede fra disse Regioner; snart er hun en svulmende Frugt, snart noget andet ganefristende. I en viss tysk Roman er vi komne indtil – «appetitligt hvidt Kvindekjød», kort, her faar vi i rene Ord antydet hendes Hovedstilling i Verdenssamfundet, den Magt, hun har at stræbe efter, den høieste Betydning at vinde, hvad hun har været og endnu er: en Potens i Nydelsen for de herskende. Og den nedværdigende Sammenligning paatrænger sig, ogsaa uden Ord, hvorhen, til hvilken Epoke vi vender vort Øie, fra hvilket Udgangspunkt vi forfølger vor Betragtning. Lad os blot gaa saa langt tilbage som til sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, hvor mange Skikkelser har ikke Kvindeligheden maattet iklæde sig efter Tidsaandens Smag og Behag? Vi ser den vekselvis laane sit Præg

af Rokokotidens kandiserede Bonbonserotik, det Wertherske Butterbrods-Sværmeri og de Ossianske *vol-au-vent*. Endnu dog kun som Tanke, hvilken en Rest af chevaleresk Blu søgte at dølge bag smukke Billeder og Talemaader, levede det Præg, Kvindeligheden modtog af sin Tid; – det var *vort* Aarhundrede, *vor* Tid forbeholdt at rive Sløret af Tanken og frækt give den *Ord*. Hin Tids Erotik, hvor fordærvet den var, lignede sine Heltinder dog altid med noget idealt, saa i den vegetative, saa i den levende Verden. Man greb til Engle og til Sylfer, Gazeller og Svaner, Blomsterne udtømte sine Muligheder – i vore Dages Romantik kan vi hente Billederne paa kvindelig Fuldkommenhed nede paa Spisesedlerne og Gastronomiens allernyeste Manifeste.

Dog tilbage til Romanen. I den Slegt, som fulgte paa Revolutionen, var det forbeholdt de forviste, der endnu levede fjernt fra Fædrelandet – forsaavidt begunstigede, som de derved unddroges Napoleons umiddelbare Jerntryk –, at give Stødet til Literaturens Gjenopvækkelse, og med den til den nye Kvinde type. Men det var triste Folk, disse Emigranter, haardt prøvede gennem Kjedsomhed, Ørkesløshed og Skuffelser af alle Arter. Disse Orme havde langsomt tæret paa de bedste Elementer i dem: Troen, Kjærligheden, Entusiasmen, for kun at levne en sygelig Ærgjerrighed og en umættelig Selvforgudelse tilbage. Om *Mad. de Staël*, der først og fremst hørte til de literære Emigranter, gjælder jo rigtignok dette ikke, men desmere om de skrivende Mænd. Deres hemmelige Løsen var: Gid vi kunde elske, gid vi kunde tro, tro paa *noget*. De trængte til Bevægelse, til Kampe, og saa skeptiske, saa antikristensindede som vel muligt, opkastede de sig til Forkjæmpere for den afsatte Religion. Selv ude af Stand til at elske, kastede de sig paa Romanen for at skildre Lidenskaben. Den gamle Heltindetillavning tilfredsstillede imidlertid ikke disse malkontent blaserede Aanders Smag. Her maatte noget kraftigere, mere krydret, mere kompliceret til, og de skabte den karakterfulde, behersket-lidenskabelige Kvindelighed, der paa én Gang egger, beruser og *modstaar*, – Aarhundredets Kvindetype. Det forstaar sig, at dens Heltinder med alt det over al Maade elskede og var forelskede i disse Riddere af den bedrøvelige Skikkelse, hvori hine Forfattere saa umiskjendelig giver sig selv. Men Aarhundredets Kvindetype var skabt; i alle Romaner lige fra hin Epoke vil man gjenfinde den, altid mere og mere udviklet, det vil sige, den træder op i dem, men den anerkjendes ikke som gyldig; overalt vil man finde den modstandsvæbnede Kvinde bekjæmpet og overvundet. Vi vilde derfor maaske

bedrage os, hvis vi i hin Trang til en selvstændigere Kvindelighed vilde tro at se en Kvinde-Agtelsens og -Betydningens gryende Morgenrøde. Ak nei, den bringer snarere Tanken hen paa en sportsmæssig Bestræbelse for at stille ligerustede Modstandere op til en Dyr- eller Hanekamp, at den kan blive muligst blodig pikant.

Jeg kan derfor ikke være enig med dem, der har villet betegne den modstandsvæbnede Kvindes Optræden i Literaturen som Kvindens Kamp mod det bestaaende, mod Samfundet. En saadan Kamp vilde hævet hende til Mandens Vaabenfælle – thi ogsaa han har sine Kampe mod Samfundet at bestaa – og ydet os det smukke, stolte Syn af et Fællesforbund. Nei, det er ikke saa vel! Selv Madame de Staël, der i denne Retning altid paaberaabes som Forbillede, som den, der har ført de dristigste Angreb paa Samfundet paa sit Kjøns Vegne, selv hun aflægger en ynkelig Sidsteerklæring, naar hun i sit bekjendte Motto foran *Delphine* siger, at en Mand har Ret til at trodse Opinionen (Samfundsdespotiet), men en Kvinde bør underkaste sig den.ⁿⁱ Nei, det er ikke mere, som i den gamle Roman, *med* Manden, hun (Kvinden) optræder i Kampen; det er *mod* ham, eller rettere han mod hende; i ham selv ser vi Personifikationen af Samfundsdespotiet . . . Det er *Tvekampen*, ak den saa ulige! den paa Skrømt udrustedes mod den skarptbevæbnede! . . . Og vil man bivaane disse Kampe fra den blot og bart dyriske Vildhed til den mest raffinerede Grusomhed, saa læse man Romanerne.

I Romanen, vil I atter sige, vore stjaalne Timers Glæde, skal vi finde alt dette oprørende?

I Romanen? spørger de gamle, Slegtens Bedstemødre. Vor Ungdoms Roman! Den i det slidte Bind, med Taaremerkerne i, den, som vi saa behændig skjulte under Strikketøiet? . . . den, hvori alle Kvinder var Engle og Mændene om muligt noget endnu høiere! Ogsaa i den skulde vor Nedværdigelse træde os imøde?

Ogsaa den lad os kalde tilbage i Mindet. *Den* Genre Romaner var endda ikke den værste. Den undte os i det mindste Drømmen. Den forespejlede os en Lykke, som Livet siden stadig bedrog os for. De endte altid, disse Romaner, i en Dydens og Kjærlighedens Apoteose i bengalsk Ild. Vi lærer i det mindste af denne Genre Romaner, at vi er blevne lidt klogere, end vi dengang var. Vi tror ikke paa disse Løfter mere. Kjærlighedens Lykke i den bengalske Belysning har altfor ofte

forvandlet sig til en ret prosaisk Skorstensild, uden Kjærlighed og uden Lykke. Vi tror ikke paa disse Løfter mere; men paa *Lidelsen* tror vi, og, Søstre, lad os slutte os sammen til at se Lidelsen ret i Øinene og give den det rette Navn. Lad os se efter, om ikke Lidelsen heder *Uret*, Nedværdigelse, og lad os saa se, hvilke Kræfter der endnu er levnet i os; hvem ved! maaske vi finder Midler til at reise os efter den, ja til at beseire den!

Lad os dernæst følge den Romanliteratur, der afløste og tildels gik Side om Side med de følsom-løgnagtige Skildringer af Liv og Seder, en Literatur, hvorpaa hin gjærende, mere kritisk prøvende Tid har sat sit Præg. Mange af dem knytter sig til store, verdensberømte Navne, Verker, hvorigjennem Samtidens Mænd har dikteret Samfundet Love.

Deres største Fortrin fremfor den følsomme Genre er, at de forsmaar Hykleriet; de maskerer ikke det onde. Der var nu først Emigrant- og Restaurationsperiodens Romanskriverne: *Chateaubriand, Constant, Mad. de Staël*, saa den tysk-romantiske Skole: *Tieck, Schleg'lerne, Fouqué* og høit over dem alle og alle Skoler *Goethe!*

Goethe, o jeg stanser bævende ved Navnet! . . . *Goethe!* denne sin Tids største Magiker, den store Trollmand, der med en saa uforlignelig Sikkerhedens Majestæt forstod at kaste Digtningens Slør over en umoralsk Virkelighed og stikke dennes groveste Forsyndelser ind i Digtningen, – der forlod Scenen med et «mere Lys!» og overlod det til en fuldkommen blendet Eftertid at finde Rede i *Dichtung und Wahrheit* . . . denne Mand, der behandlede Kvindehjerter, som han femaarig behandlede sin Moders Fajance, det han en vakker Eftermiddag underholdt sig med at kaste – klask i Gaden, «til stor Moro», heder det «for den lille Fyr selv og de tilskuende Naboer». Ja, netop saa har Samtid og Eftertid moret sig med Beskuelsen af den store Fyrs Legen med Kvindeskjæbner – Stykke for Stykke – og overbudt hinanden i hjerteløs Betragtning deraf.

I Frankrige fulgte saa *Balzac, Eugène Sue, Souvestre, Hugo* og *Alex. Dumas*. Efter Julirevolutionen den franske Romans gradvise Udartning, der lod den synke ned til at kaldes: «*la littérature de sang et de boue*». Samtidig hermed hin nye Skole paa den anden Side af Rhinen, der kaldte sig *Das junge Deutschland*, og som med *Gutzkow* og *Laube* i Spidsen syntes at have stillet sig en fuldstændig Løsning af alle sedelige Baand til Formaal. Hvad Plads Kvinden anvistes i disse

aandrige Saturnalier, behøver neppe at antydes. Saa *Byron* med sine sublimtænderskjærende Delirier à la falden Engel . . . Vi kan ikke opregne en Tiendepart; men i dem alle manifesterer sig mere eller mindre utilsløret den verdenshistoriske Uret i alle dens Former, dens Faser, dens mangfoldige Afskygninger. Hvilken Luksus af Kvindemarter, hvilke Rædsler af Kvindeofringer! Kun skiller de sig ved lidt mere eller mindre Spor af Medfølelse for Lidelsen. Men alle ligner de hinanden deri, at der mangler dem Bevidsthed om, at dette grunder sig paa *Uret*. De udtaler den ialfald ikke. Spor af denne større Blødhed kan man finde først og fremst hos *Dickens*, den elskelige *Dickens*; hos flere tyske: *Auerbach*, *Freytag*; ogsaa hos enkelte franske, hos *Souvestre* f. Eks., der har skrevet en ganske mærkelig liden Cyklus Fortællinger, der heder *L'échelle des femmes*. Man merker dog i disse, at man befinder sig paa kristnet Kampplads: der flyder Blod og Taarer, men Taarer, der mildnes, idet de blandes.

Dette kan derimod ikke siges om vore Dages Roman. Spor af saadan Ridderlighed vil man finde i de allerfærreste af dem. Forfatterne kappes her om at udstyre sine Helte med Lidenskaber og Tendenser, som Tiden endnu ikke ret har sluppet løs – men det kommer nok –, lader disse Egenskaber fremtræde saa lidet som muligt generet af nogen Velopdragenhedens eller Selvtugtens Baand og vil i denne Kompleks have anerkjendt en Norm for den rette Mandighed. Vi faar denne nye Type i alle moralske Afskygninger lige fra en høist suspekt Hæderlighed og Storsindethed til den utvetydigste Lavhed, gennem alle Leve- og Verdensmandens raffinerede Synder og elegante Smaanederdrægtigheder ned til Bagnokandidatens Mesterstreger; – hvo, som tviler, han læse! Kvindens Rolle i disse Romaner kan man let tænke sig; den bliver kun en lang, vaandefuld Brydning mod denne Art Mandsstorhed, en Kamp, der altid ender med, at de jammerfuldt bukker under. Men sin vildeste Udartning naar denne Genre først i den nyfranske Romandigtning og dens Efterlignere. Her kan det neppe kaldes Kampe mere. Snarere minder den største Del af disse Romaner om de gamle meksikanske Tempelslugterier, og høit over disse Ofringer troner Mandsdespotiet og Egoismen, paa én Gang følesløst og umættelig, som den broget glitrende Atztekegud paa sin Forhøining over Blodstenen.

Det er disse Forfattere, der, oversatte paa alle Sprog, med klingende Anbefalinger ogsaa er indførte i vor nordiske Læseverden. Man kan finde dem paa alle Borde, i alles Munde, og man synes stiltiende at indrømme dem første

Plads i de senere Tiders romantisk-æstetiske Literatur. Ingen har ellers havt noget at bemærke. Hvorfor skulde da ikke Mødre trygt kunne give sine unge Døtre *Droz og Gustave Flaubert, Cherbuliez og Spielhagen* ihænde og sige: «Tag og læs»? Ja, tag og læs kun, I Unge, men lukker eders Øine og eders Sjæle rigtig op for, hvad der staar at læse!

Mildere mod Kvinden arter sig ogsaa nogle andre Samtidige af forskjellig Nationalitet, deriblandt *Turgenjew, Ungareren Jókay, Paul Heyse*, – Paul Heyse, denne fine, elskværdige Mand, der maaske saa meget mindre nener at gjøre os Kvinder Helvedet for hedt *hernede*, som han paa hver Side af sine spændende Romaner berøver os Fortrøstningen til en gjengjældende Himmel. Turgenjew og Jókay holder tildels fast ved den traditionelle Kvindetype: Opofrelsens, Forsagelsens, medens Mændene arter sig des vildere. Deres Nationalitet tøiler disse Forfattere endnu noget tilbage. Men bundne som de er til disse sine Nationers eiendommelige, halvilde Betingelser, undgaar de ogsaa Udartningen, der følger med Overcivilisationen. Disse Nationer vil derfor lettere bevare den ridderlige Bevidsthed uskadt og engang kunne knytte den til det bedste og nobleste i Verdenskulturen. Endnu er Kvinden Martyrerske hos dem; det kan ikke anderledes være. Den hele rige Fylde af Skildringer fra deres ofte forunderlig brogede, lidet kjendte Samfundsforhold svulmer over af Kvindelidelse. Og trods dette – vi paastaar det endnu – gjør dog – sammenholdt med de nævnte vesteuropæiske Romantikere – hin rosværdige Afvigelse sig gjældende. Foruden at i det hele en renere Luft vifter os imøde fra deres Verker – naar galt skal være, da heller en ærlig Duft af Kvas og Løg end en giftsvanger Salonparfume –, sporer vi et Hjerte for Kvinden, som man forgjæves vil søge hos de andre. De Smertens Skrig, der toner til os gennem disse Skildringer, gjenlyder i deres egne Sjæle; de lider selv ved Lidelsen; der gaar endog noget som et Glimt af Bevidsthed, en stille Anklage mod Samfundet gennem nogle af deres Beretninger. De synes at ane den hule Grund, der truer med at styrte ind, ane Kløften, den bundløse, der har dannet sig mellem Fortidens offerberedvillige Kvinde og Tidens tøilesløse Mand. Men kun dunkelt føler de det. Disse Forfattere forholder sig til hine deres berømte Tidsfæller, som endnu ikke ganske afstumpede Fremmede under visse oprørende Gadescener i de italienske Byer forholder sig til Dyrplagerne selv; deres Hjerter bløder i dem; men hvad kan de gjøre? Kun som de medlidende Reisende skyndsomst muligt vende sig bort.

Ikke saa de nævnte vesteuropæiske Forfattere. De har visselig følt, at de traditionelle Heltindedyder lidet vilde passe til at gaa i Spand med deres egne, ustyrlige Helte. Disse Dyder optræder derfor kun forviste til Fortællingens tjenende Aander, Mødre og Søstre, hvor de oversees som noget organisk medfødt, der i sig selv ikke har ringeste Betydning. Til disse Skrankestormere, disse umættelige Livssvelgere, hvis Kvalifikation som rigtig tidssvarende Romanhelte synes at bero paa den størst mulige Voldsomhed, hvormed de søger at naa alt, hvad deres Begjær falder paa, maatte der nogle tilsvarende, ikke altfor greie Kvindekarakterer; ellers vilde jo Historien straks været ude. De optog derfor Restaurationens Kvindetype, kun varieret, ja karikeret indtil det dæmonisk forvredne. Her ser vi da Kvinden i sin allernyeste Skikkelse; halv drillende Dæmon, halv Helgen, halv Sirene, halv barmhjertig Søster – Ild i en Iskruste, eller omvendt; kort – her har vi Forbilledet til hele Sfinks- og Froufrou-Genren. Dermed udelukkes naturligvis ikke Lidelserne; nei langtfra; jo vildere Kampen udvikler sig, des mere sønderlidende arter sig disse. Thi det gjælder i dem alle: enten maa Manden betvinge hende og bøie den opsætsige efter sin Vilje, eller hun skal *dø, dø*. Disse rystende Dramaer ender derfor næsten alle dermed, at naar Kampen synes paa det heftigste, stødes hun ned, og han staar som Seierherre igjen paa Arenaen, modtagende Hyldningen. Og som de gamles ubønhørlige *Pollice verso* klinger gennem dem alle Forfatterens Varselsraab: «Saaledes skal det gaa dem, disse irregulære Kvinder, der drister sig til at ville være sterkere end vi. Vi vil Modstanden; vi trænger til den, til at egge, til at bryde vore egne Lidenskaber imod; men vi taaler ikke Kvinden i denne Modstand. Slige Kvinder er blot tilladelige, naar vi vil Kampen; men de er helt ubrugbare for os siden.»

Og deri har de vistnok Ret. Naar Podagraen og Gammelmandskravene har afløst Livsstormeriet, saa duer jo den Slags Kvinder slet ikke.

Fremmede Forfattere.

«Efter den Anskuelse maatte man altsaa være en Mand, som fortjente at hænges, for at blive en stor Kunstner? For at blive noget stort i hvilkensomhelst Retning maa man have forsvoret sig til Djævelen.»

Miss Rovel af Cherbuliez.

Vi vil nu lade Romanen tale selv og høre, hvad den har at fortælle os. Kun maa jeg, idet jeg lader enkelte af disse Dagens merkeligste Fremtoninger passere en kort Revu, verge mig mod enhver Pretension paa, at det skal kaldes Recensioner.

Her kan ikke blive Tale om nogen æstetisk Bedømmelse. Fra denne Side har den ræsonnerende Kritik allerede udtalt sin Dom og anvist disse Forfattere den høie Plads, de indtager som geniale Fortællere.

Hvad jeg vil tillade mig, er kun nogle Fingerpeg i hin Retning, som angaar os Kvinder. Vi vil tilsammen gaa disse Romaner igjennem; vi vil undersøge, hvorledes det Livsprincip, der er lagt til Grund for denne Art Literatur: *Offerkravet* paa den ene Side, *Offerberedvilligheden* paa den anden, arter sig i vore Dages Roman. Vi vil se, under hvilke nye Former dette Grundmotiv optræder i dem, – dunkle Veie, triste Vuer at opsøge, hvor Følelsen alene sikrest og retteligst veileder, men Veie og Vuer, som den ræsonnerende Kritik, i det mindste hidtil, kuns lidet har fundet det værd at betræde.

Vi vil først gennemgaa et Par mindre Fortællinger, der i Aanden, om end ikke i Aandrighed, værdig slutter sig til de store Forbilleder. I Sprog og Indhold tilhører de Fortiden, hvor de kan tjene som Type for en hel Retning.

En af disse var af engelsk Oprindelse; dog mindes jeg hverken Titelens eller Forfatterens Navn. Den stod at læse i et af hine Underholdningsskrifter for Ungdommen, hvori man stræber at bibringe denne det Kvantum Poesi og Livsvisdom, man anser lærerigt og vækkende for den.

Her ingen pikante Situationer, ingen menneskelige Dyrekampe, der kan gjøre en Moder betænkelig ved at give den sin unge Datter ihænde. Alt er, som det skal være. Den aander lutter Moral og Dyd. Vi faar hele Systemet efter den gamle Opskrift. Det vil sige, der angles fra først til sidst efter hine sentimental-marterlystne Rørelser, hvorpaa hele Fortidsromanens Held har været bygget. Og hvad der krummer sig paa Krogen, det er Kvindeopofrelsen i sin langsomme Forbløden, sin usigelige Smerte.

Lad os tilsammen ganske flygtig gennemgaa denne lille Fortælling. Maatte vi saa alle opleve den Tid, da vi lægger den Slags Dydsmanifester bort med samme Følelser, hvormed jeg gennemlæste denne lille, smukt fortalte Historie. Kunde

jeg givet disse Følelser Ord, vilde de omtrent, rettede mod Helten, lyde saa:

Hjerteskrælling, du!

Nu nok af Kvindemartyrglorie,

Hvormed du pynter op en skammelig Historie;

Den vækker ei Beundring mer, men *Gru*.

Vi gruer ved at se slig Heroisme,

Et Bytte kun for lavest Egoisme. –

Var din Fortælling sand,

Du blues burde ved at kaldes Mand!

Hovedpersonen, en syg, vanfør Mand, fortæller selv. Han er Herregaardseier, ældste Søn, med flere yngre Søsken. Hvorledes han helt fra sin tidlige Ungdom blev et helseløst Menneske, fortæller han ikke. Hans eneste Trøst i denne Tilstand var en jevnaldrende Søster, en yndig ung Pige, der ganske opofrede sig for at lette ham den. Hun kjendte intet andet Liv end at pleie ham, tjene ham, vaage hos ham, læse for ham; naar de andre Søsken tumlede sig ude, veg hun ikke fra hans Sygestol. Det er smukt. Med Behag dvæler vi derved, idet vi spørger os selv, om vi ikke vilde finde Kraft til det samme, Glæde i det samme, naar det gjaldt et elsket Væsens Vel, og en indre Stemme svarer os: Jo, jo.

Tiden gaar imidlertid, og et blegere Skjær paa *Marys* Kinder begynder at fortælle os, at hendes første Ungdom er forbi, og at den er tilbragt i Sygestuen. En Søster, som har været Centret i de Unges Kred, der til visse Tider paa Aaret samles paa Godset, bliver forlovet og gift. Mary har aldrig tænkt paa noget andet Liv end at leve for den syge Broder. Men en yngre Broder, Oxfordstudent, kommer hjem i Ferierne; han bringer en Ven med, en glimrende begavet ung Mand, med ædelt Sindelag og i en god Stilling. Han opdager *Marys* skjulte Værd; de elsker hinanden og forlover sig. Hvilken ny Verden aabner sig for hende! Hun tør neppe tro sin Lykke! Saa kommer det Øieblik, da hun skal aabne sit fulde Hjerte for Broderen og se hans Glæde derover. Men der kom hun godt an! En smertelig Studsen, en tvungen Lykønskning, hvorigjennem en stille Bebreidelse taler, er den Deltagelse, hun møder. Fra det Øieblik er han treven og vanskelig at behandle. Ved mindste Anledning piner han hende med sin Skinsyge.

Den Dag kommer, da hendes Elsker trænger ind paa hende for at bestemme

Tiden til deres Forbindelse. Hun nævner det saa skaansomt som muligt for Broderen. Nu bryder hans dulgte Misnøie frem i aabenlyse Klager. Hun kan ikke være saa grusom at forlade ham; hun *kan* ikke, hun *skal* ikke. Mary maa da hitte op nogle Forhindringer, der udskyder Forbindelsen i det uvisse, vel vidende, at hendes Forlovede ikke vilde finde den sande Grund dertil antagelig. Udsættelsen gjentages og gjentages altid med det samme Resultat: en Tyrans smaalige Tilfredsstillelse paa den ene Side, en utaalmodig, stille opirret Brudgom, en mere øiensynlig falmet Kind paa den anden. Der er gaaet én Sommer, der er gaaet to siden; – imidlertid er en yngre Søster blomstret op bag Mary. Den tredje Sommer kommer og samler dem ogsaa paa Gaarden; – ak, vi behøver ikke at sige, hvordan det gik. Hun er smuk, denne Søster, smukkere end Mary; dermed er alt sagt. Inden de sidste Skovpryd er faldne under Ljaaen for at blive til Hø og ædt af Fæet, er hendes Livshaab ubarmhjertig meiet ned; hun giver selv Plads, som den, der optager den for andre. Hun tør ikke beklage sig engang; han maa ikke engang kjende Grunden, Offerets Størrelse; det er altsaa kun et Lune, en indre Troløshed, der har ledet hende. Efterat hun med knust Hjerte har lagt Søsterens Haand i den elskedes, vender hun tilbage til sin Plads ved den syge Krøbling, der glædeligvis har Kraft til længe at overleve hende.

Men *hvordan?* spørger vi. *Hvorledes* har han levet med Bevidstheden om, at han modtog et saadant Offer? Og bagefter, da hun var død? *Ja, derom hører vi intet.* Intet om de Følelser, der maatte bevæge ham ved daglig at se det Væsen, hvis Hjerteblod han langsomt havde suget. Vi stanser, vi lytter, som om vi maatte høre en, om end fjern, Susen forbi af de hevrende Erinnyer . . . ? Nei. –

En anden liden Fortælling hører ind under samme Genre og er bygget paa samme usunde Motiv.

Diligencen, der gaar til Orizaba i Mexiko, bliver overfaldt af to maskerede Røvere og plyndret for en betydelig offentlig Sum Penge. Der veksles Skud; et Par af Passagererne, deriblandt en piemontesisk Adelsmand, myrdes; Røverne flygter, maaske selv saarede. Fortælleren, en Læge, som er med, slipper uskadt derfra. Kommen til Byen, bliver han kaldt til en bekjendt anset og fornem Mand, Don *Manuelo*, der ligger nede af et Vaadestreifskud, en liden tør, sortsmusket firtiaarig med et ingenlunde tiltalende Ansigt. Hans unge Hustru, en af Byens feterede Skjønheder, modtager ham og viser en til Afsindighed grænsende Ømhed og Angst for den saarede, en Angst, der forekommer Lægen uforklarlig,

da hans Tilstand slet ikke er farlig.

Men den dræbte Reisendes Regjering forlanger streng Undersøgelse i Anledning af det begaaede Mord.

Ved forskjellige Omstændigheder ledes Mistanken paa den saarede Don Manuelo og en anden bekjendt ung Herre, som siden Begivenheden sporløst har været forsvunden. Øvrigheden, der længe kvier sig derfor, bliver tilsidst nødt til at skride ind; en af dens høieststaaende begiver sig selv hen til Don Manuela og indleder saa diplomatisk som muligt en Undersøgelse. Men Donna *Serena* afparerer med mageløs Finhed og Opfindsomhed alle maskerede Udfald, der kunde lede til en Opdagelse. Det lykkes hende flere Gange at afvende Faren og drive Inkvirenterne bort. Mistanken stiger imidlertid til Visshed; den mistænkte skaanes ikke mere, men drives ind i Fælden af et aabenlyst Forhør. Med aandeløs Fortvilelse følger Donna *Serena* Gangen i dette; der er ingen Udvei mere; i det Moment, som Tilstaaelsen presses frem, overskriger hun ham, aabner Døren til Sideværelset, hvor en ung Mand, udstrakt paa en Løibænk, ogsaa saaret, synes at kæmpe med Døden, angiver ham *som sin Elsker*, hvem Manden har overrasket sammen med hende, og med hvem han derpaa i *Duel* havde udvekslet de dødbringende Kugler. Sandheden var, at hun aldrig havde set ham, før han dødssaaret blev bragt til hendes Hjem, hvor hun havde pleiet ham paa bedste Maade.

Gemalen er reddet, hun ofret. Thi som det heder: «Til Ære for Byen Orizaba var det, der nu blev bekjendt om Donna *Serena*, noget ganske enestaaende i den Klasse Damer, hvortil hun hørte. Plyndringen af Diligencen, Mordet paa Grev *Alegri* betragedes som underordnede Forbrydelser i Sammenligning med den brødefulde Hustrus.»

Manden kom sig, restitueret i sine Medborgeres Agtelse. Hun sygnede hen og døde, jammerlig knust under den Foragt, der mødte hende overalt.

Kan nu en saadan Beretning som denne frembringe et opløftende Indtryk paa en Læser? En skjøn, stolt, ædelsindet Dame ofrer Liv og Ære for en Kjeltring, der forklædt røver og myrder paa Landeveiene, mod hvem de fødte Banditter staar med Palmer i Hænderne, og hun myrdes langsomt af et Samfund, der regner Mord og Ran for mere undskyldeligt end en Kvindes Feiltrin. –

I en tredje, der nylig har staaet som Føljeton i et norsk Blad, bliver den unge

Pige i Novellen skjult Vidne til, at en ung Mand, som hun elsker, lokkes ind i et Baghold i hendes eget Hjem, myrdes, plyndres og puttes i en Sæk af to Mænd, hvoraf den ene er en velbekjendt og anset «Forretningsmand», den anden – hendes Fader.

Da hun vaagner af sin lange Bevidstløshed, finder hun sig i sin Seng og denne Fader siddende foran den, stirrende paa hende. Han søger at vække hendes af Rædselen forstenede Livsaander ved at skrifte for hende et helt forbrydersk Liv, hvorom hun ikke havde svageste Anelse, og som i Skurkagtighed kun overgaaes af en anden Mands, den samme, som hun saa i Ledtog med ham.

Dette kunde nu synes at være nok af Rædsler. Men nei, denne Fader forestiller hende endnu, at hin Mand vil drage ham i Fordærvelse, hvis hun ikke ofrer sig for at redde ham. Og dette datterlige Offer bestaar simpelthen deri, at hun skal samtykke i at lade sig vie til hin Mand, som hun fra sit Skjul har set myrde hendes Elskede bagfra, derefter plyndre og stikke i en Sæk; thi er hun først bleven hans Hustru, kan hun ikke vidne i Sagen mod dem. Og inden hun har reist sig fra sit Leie, er hun afpint dette Løfte. Længere formaaede jeg ikke at læse og kan derfor ikke melde noget om Udviklingen af denne Historie.

Af denne Slags Fortællinger vrimler der i alle romantiske Tidsskrifter og Novellesamlinger, og Føljetonerne strutter over af dem, som Blod, der æser op i sin Raaddenhed. De behøver i Grunden ingen Forklaring, kunde det synes. Desværre, Forklaringen trænges nok; og at den trænges, men stadig udebliver, at de fortælles uden nogensomhelst Indignation, uden Anvendelse af en strengere Moral, en mere lutret Livsopfatning, ene og alene, som det synes, for at berede Læseren en liden Pinselsfest, – deri ligger det grunddemoraliserende i alle disse dydige Smaafortællinger.

Ved dem vil vi ikke dvæle. Det er nogle af de større Verker, vi vil gennemgaa med hverandre, Verker, der for Øieblikket ogsaa nyder Øieblikkets fulde Berømmelse.

Men forinden det sker, har jeg en Bøn at stille til den velvillige Læserinde. Min Bøn er: Forveksler ikke. Forveksler ikke Hensigten med Midlet, forveksler ikke Aanden, der har dikteret disse Linjer, med den uvante Form, hvori den uvillig, modstræbende træder frem. Hensigten, Øiemedet er, at vi vil søge at klare for hinanden vor Opfatning af den Livsanskuelse, der raader i disse Romaner,

fornemmelig med Hensyn til den Stilling, Kvinden indtager i dem; Midlet er, at vi knytter vor Betragtning til Beretningerne selv i disse Romaner, hvorved man bliver sat i den ubarmhjertige Nødvendighed tro at referere. Skulde det støde eder, saa lad os huske paa, at hvad jeg bliver nødt til at berette, kunde vor kjære Ungdom fortælle eder til Punkt og Prikke, og lad os i det mindste blive enige om, at dette er egentlig det beklagelige.

Cherbuliez: Et Kvindehjertes Historie.

Man læser denne Roman næsten halvt tilende med en Følelse af Tilfredshed, der grunder sig paa en Illusion, hin Illusion, der mere eller mindre betager os i disse Forfatteres Verker. Vi fastholder nemlig vor egen primitive Opfatning af godt og ondt, uanset, om det er Kvinde eller Mand, der tales om. Forfatteren lader os velvillig i denne Tro en Stund; vi læser og læser og er endnu lige blinde; saa vender han pludselig Vrangsidens frem og viser os, hvor usigelig enfoldig denne vor Opfatning deraf var. Han udvikler f. Eks. en Karakter, som det synes, konsekvent gennem Tale og Handling. Vi finder denne Karakter dadel- eller rosværdig; vi tror os med Forfatteren i den skønneste Enighed. Saa kommer Opløsningen. Hvad der oprørte os, var det berettigede, det belønnesværdige . . . Det, der sympatetisk tiltalte os, maaske en viss gammeldags-pertentlig Properhed i Moralbegreberne, maaske en Smule Selvstændighed hos Kvinden var det ridikule, det strafværdige og bliver altid i samme Mon, som det reiser sig mod det, Forfatteren vil have erkjendt som det berettigede, eksemplarisk afstraffet.

I ovennævnte Roman træder en saadan Kvindekarakter op, den vi vil kalde den *modstandsdygtige*. Det sker her paa en smuk og – forekommer det os – fuldt berettiget Maade. Vi lærer ikke desmindre her at kjende hin Grænse, Forfatterne af disse Romaner vil have faststillet som det tilladelige i en saadan, og vi vil se, hvorvidt deres Begreber derom stemmer med vor Opfatning deraf.

Isabella, Romanens Heltinde, opdraget i dybeste landlig Ensomhed af sin Fader, en lærd gammel Særling, lærer en ung Pariser at kjende, der ved et Tilfælde slaaes ind paa deres afsidesliggende Bjergslot. Han er i enhver Henseende en Modsætning til hende; han er en Leve- og Verdensmand, der har gennemgaaet alle Stadier i Paris. Men han er saagodtsom den eneste

Fremtoning paa hendes Ensomheds Horisont, og en glimrende Fremtoning, og da hun i sin Art er noget ganske nyt for ham, dertil skjøn og aandrig, forelsker han sig i hende; hun elsker ham; og de bliver forenede.

Paa det ensomme Slot i Pyrenæerne, hvor de begynder sit egteskabelige Liv, gjør denne Uoverensstemmelse sig snart gjældende og ytrer sig fra hans Side – vi tillader os, hvad Forfatteren end kan have ment, at fastholde vor enfoldige Opfatning deraf – i mindre elskværdige egteskabelige Egenskaber, som vi vil kalde: Grættighed, Hjertetørhed, despotiske Luner. Kampen udspinder sig da mellem dem, men paa den Maade, at Isabella, der er en høisindet, stolt Sjæl, ikke paa almindelig Vis deler sin Dag mellem at modtage Mishandlingerne og at græde henne i Krogene, men møder Kulde med Kulde, idet hun saaret og forundret trækker sig tilbage, med andre Ord: hun finder Kraft til Modstand. Hun gjør dette med saa megen Værdighed, Markien skildres saa afskyværdig, at den Illusion, vi hildes i, i det mindste er tilgivelig. Det kan kun være Forfatterens Mening at ville vise os, at selv for en elskende Kvindes Overbærelse er der Grænser, der ikke maa overskrides, gennem alle disse, et saaret Kvindehertes Kampe, forberedes kun den uundgaaelige Udgang . . . Vi kan ikke tvile paa, hvad denne Udgang vil blive; den maa hede Løsrivelse, maaske Redning. Han lader endog til dette Øiemed – saa indbilder vi os – en anden Personlighed, en fuldkommen Modsætning af Gemalen, dukke op i Baggrunden. Det er en noget bisar Tilbeder, en Slags asketisk Sværmer, der, født til en glimrende Stilling, til sin Families store Sorg truer med at blive Munk, men som, da han lærer Isabella at kjende, for første Gang vakler i sin Beslutning eller *bestyrkes* i den; han er nemlig Tilbageholdenheden og Haabløsheden selv. Men da han tillige er skildret som ædel, ja baade fra Hjertets og Aandens Side begavet, kan vi ikke betvile, at disse to er bestemte til hinandens Redning. Isabellas sande Sjæleliv vil her begynde, tænker vi, var det end gennem Forsagelsen, og vi finder virkelig en Lettelse i denne Tanke.

Den unge Dames værdige Tilbageholdenhed ligeoverfor sin Gemal havde i den første Tid været ham noget pikant og nyt og budt ham en velkommen Stimulans i det landlige Einerleis Kvaler. Den antager nu, egget ved en virkelig eller fingeret Utroskab fra hans Side, en alvorligere Karakter, der mere og mere opirrer ham, og da hun tilsidst drives til at søge stille Skilsmisse, og han ikke ved

allehaande voldsomme Forsøg kan beseire hendes Beslutning, bliver han rasende og tager det Parti uden Afsked at reise til Paris.

Isabella, der elsker ham endnu, følger ham hemmelig, trænger sig uset i hans Nærhed, bestemt paa ved første angrende Tilbagevenden til hende tilgivende at aabne sit Hjerte. Efter denne lille Virak, Forfatteren strør for den saa længe irriterede Mandsstolthed, er det ham kjær at fortælle os, at dette Haab ganske brister for hende. Hun bliver nemlig fra sit Skjul Vidne til en Scene af en saa lidet forsonende Virkning, at hun, uden at give sig tilkjende, vender tilbage til sit Slot. Forfatteren, der saa smukt har skildret os et kvindeligt Hjertes Kampe, finder det maaske her billigt og retfærdigt at indvie os i, hvordan lignende dybt saarede Følelser ytrer sig hos *Manden* og der finder sit høieste, mest tragiske Udtryk: Isabellas Gemal styrter sig i Lasternes Svelg og søger at døve sine Sjælesmerter ved at «tømme Bægeret tilbunds». Efter denne Appel til Læserens Medfølelse lader han ham vende tilbage, bestemt paa at bøie Isabella, hvad det end skal koste. Her finder han den omtalte ydmyge Tilbeder, der endnu ikke er gaaet i Kloster; tvertimod, han truer for Alvor med at fortrænge ham af Isabellas Hjerte. Familierne omgaaes nemlig hyppig; hans bekymrede Moder og Søstre ser intet heller, end at den Magt, Isabella øver, maatte virke paa hans fortvilede Beslutning og give ham tilbage til Verden og dem. Denne Sagernes Stilling gjør Markien alvorlig forskrækket, næsten ydmyg. I en lidenskabelig Scene skildrer han hende Dybden af sin Smerte efter deres sidste Skilsmisse, skildrer hende, i hvilket Dyb han har stræbt at døve den, og søger at røre hende med, at han har «tømt Bægeret tilbunds». Men merkelig nok gjør denne Tilstaaelse ikke den tilsigtede Virkning. Isabellas rene Sjæl løsriver sig i det Øieblik ganske fra ham, da – *voilà le moment suprême!* Da griber han en Jagtkniv, styrter sig over hende, men, lammet ved hendes Ro, saarer hende bare, saa Blodet strømmer.

Og dermed skulde man synes, at det var nok. Tyrannisk Egtemand – Meneder – lastefuld – Morder – de mest ortodokse Bekjendere af kvindelig Taalsomhed og Udholdenhed maatte her finde sig tilfredsstillende og sige: «Stop, nu er det nok! Gaa i Fred, min Datter, gaa i Fred! Græm dig tildøde, bliv Sygevogterske i et Kommunehospital, lev op i en ny Kjærlighed, kun lad hvert Baand bryde mellem din Bøddel og dig.»

Men det er ikke Meningen. Netop her falder den mishandlede tilføie, ofrer en virkelig ædel Mands Kjærlighed og bøier sig kvindelig beseiret under – Kniven.

Fra det Øieblik bliver hun den elskende, lydige – *lykkelige* Hustru.

I en anden Fortælling,

Ladislav Bolshaks Hændelser,

er den Modstand, vor Tids fordærvede Mand vil i Kvinden for siden at sønderbryde hende som et udbrugt Redskab for sine ubændige Lidenskaber, drevet til sin yderste Grænse.

Jeg vil hidsætte et kort Omrids af den kvindelige Hovedperson i denne Roman. Det er Helten, et ganske ungt Menneske, der taler. Hun er Russerinde, han Polak.

«Jeg spurgte ikke engang,» siger han i sine Bekjendelser, der af og til, naar han kom til Besindelse, afløser Rusen, «jeg spurgte ikke, om denne Kvinde *havde et Hjerte; hvad vedkom det mig!* Hendes Stemmes henrivende Klang, hendes gjennemsigtige Hud, hendes Mund, der aandede Vellyst, hendes hemmelighedsfulde Smil, som i Taushed bebudede en Fest, det var dette, jeg ønskede af hende; det var mig Livet om at gjøre, at dette blev mit» etc. etc.

Dette kan man i det mindste kalde talt rent ud af Posen. I faa Ord udtales her en hel Tidsalders Ideal af Krav til Kvinden. Det høieste, hun kan skjænke, skal hun laane af Kurtisanen. Den franske Romans værste Smudsperiode har visselig hyldet denne Opfatning, derpaa tviler vi ikke, men har dog maaske skyet at udtale den. Æren derfor tilkommer unegtelig vore Dages Roman. Dobbelt modbydelig tager denne og lignende Dityramber sig ud i et ganske ungt og, som vi jo skulde tro, naivt, ufordærvet Menneskes Mund, rigelig spækket med hine gastronomiske Billeder, som er et Særkjende ved den moderne Roman, og som især denne Roman har en stor Overflod paa, naar han f. Eks. sammenligner hende, Sirenen, med en «Sort hede Kager fyldte med Is, der vekselvis brænder og isner Gummerne». (!)

«Intet er helligt for *Fru v. Lievitz,*» bliver han ved, «undtagen den Ting, hun vil, og saa længe hun vil den. Der er en uhyre Stolthed i hende, en fortærende Virksomhed, en feberagtig Frygt for Kjedsomhed, en Hengivenhed, der overgaar alt, for dem, der behager hende, en grusom Ligegyldighed for alle andre; dertil Sanser, der kan være brusende og stormende som et Hav – – og dog, hvor finder

man en Kvinde, der har gjort det halve af, hvad denne Kvinde uden Hjerte daglig gør? Jeg vil aldrig blive færdig, hvis jeg vilde opregne alle de trængende, hun har understøttet, de syge, hun har pleiet, de fattige Talenter, hun har understøttet og hjulpet frem» etc. etc.

I saadanne Udtryk skildrer han hende; ogsaa hendes hele Optræden harmonerer dermed og synes gennem de bisarreste Modsætninger at være anlagt paa at frembringe et muligt dæmonisk Indtryk. Hun har haft den sørgelige Magt over ham at gøre ham til en Usling, der forraader sit Fædreland; for hendes Skyld afriver han alle Baand, der binder ham til Fortiden. Forfatterens Mening at ville læsse hele Ansvaret for hans Ulykker over paa hende alene kan ikke mistydes. Men foruden at den unge Ladislaus har faaet en daarlig Opdragelse, at han rigelig huser Anlæg til alle Svagheder i sin Natur, skulde ikke en sansesløs Lidenskab, der kommer til, og som han som Mand har Tilladelse til skrankeløs at give Tøilen, indtil han har rendt sig selv eller Byttet eller begge to tildøde, skulde i Virkeligheden ikke denne være den sande Skyld i al den Jammer, der times ham?

Hvad om vi i denne Skildring af Fru v. Lievitz saa noget andet, end Forfatteren har villet lægge i den? Hvad om vi kun saa i hende en af hine usalige, misstillede Kvinder, en høisindet og høitbegavet Natur, hvem Forholdene har negtet en fyldig Anvendelse af sine Evner? Hendes Gemal er en Usling, som hun foragter. Hun har endnu ikke truffet nogen Mand, som hun rigtig kan agte. Hendes Bestræbelser for at stagge Hjerte og Aand antager da altfor let Præget af en Uro, en Lunefuldhed og, er den forenet med bedaarende Skjønhed, et Koketteri, der virker dæmonisk. Giv slige Kvinder en værdigere Tumleplads for sine Evner end Koketteriets og Galanteriets, og *Sfinkserne* vil forsvinde fra Salonerne, hvor de saa længe har spøget, og vende tilbage til sine Granitsæder ved Ørkenranden, hvor de da ikke gjør nogen Mand Fortræd.

Den unge Ladislaus, uberegnet, uerfaren som han er, kommer, som man kan begribe, til at spille en ret ynkelig, holdningsløs Figur ved Siden af en saadan Kvinde. Det gjør derfor et høist pinligt Indtryk at være Vidne til saa ulige en Kamp. Det simple er, at hverken kan han fatte hendes Natur, eller det staar i hans Magt at betvinge hende. Uagtet denne Forklaring ligger saa nær og synes at kræve en anden, en mildere Opløsning, skal dog Blodretten have sin Gang. Da Ladislaus ikke kan tvinge hende til at elske sig – vi misbruger maaske Ordet –,

ender han med at true hende, og da hun endda modstaar, dræber han hende ved at puffe hende ned af en Fæstningsvold, hvor de, frydende sig ved det herlige Foraarsveir, netop spadserer. Selv ender han i et Daarehus. Det hele gjør det komisk-pinlige Indtryk, som naar man ser en Gut mere og mere hidsig sigte efter Næsen paa en Gudindestatue, og ser ham tilsidst, da det altid mislykkes, rasende styrte den ned og knuse sig selv med den.

Hvad der er sagt om ovennævnte Heltinde, gjælder i næsten høiere Grad endnu om

Julia de Trécoeur.

Denne Roman er af en anden Forfatter, *Octave Feuillet*, en af Keiserdømmets literære Renovationsmænd. Trods det, er Aanden i denne Roman ikke synderlig bedre. Dommen modificeres kun derhen, at hun selv styrter sig i Afgrunden, medens de to Mænd, hendes Gemal og hendes Stedfader, der begge elsker hende, belurer hende bag et Træ tæt ved og ser hende tvinge sin modstræbende Hest – uimodsigelig den menneskeligste i denne Scene – flere Gange hen mod Afgrunden, indtil det endelig lykkes, og de begge styrter ned . . . gaar saa hjem og spiser Frokost. I

Greven af Camors,

en glimrende fortalt Historie, har *Octave Feuillet* vistnok bestemtere antydnet en Vending i sin Tids Roman, der tilsigter en straffende Gjengjældelse. Betegnende for denne Samtid er det, at han ikke turde skildre noget mindre end et komplet moralsk Uhyre for at gjøre den begribeligt, at der bag den yderste Grænse af Fordærvelse kan gives noget som Anger og Fortvilelse, det vil sige, at den kan bære en revsende Magt i sig selv.

Men det antydes for svagt. Forfatteren nener ikke at føre sin Helt gennem nogen alvorlig Lutringsproces af Smerte og Ruelse. I det Øieblik, de hevnende Genier vil bemægtige sig sit Bytte, kommer Døden mildt og befri ham, blødt vugget som han er paa Lykkens og Lastens og Yppighedens Arme til det sidste. Hans Mætresse lukker hans Øine og modtager det sidste Suk, der gjælder Hustru

og Barn. Den rystende Advarsel, der skulde ligge deri, faar ingen ret Magt.

Denne første Hanske kastet til Strafløsheden har fundet Efterlignere, endog hos os. Alle lider de af den samme Svaghed, Utilstrækkeligheden. De minder alle om visse Mødre, der affinder sig med en ualmindelig anlagt liden Søn, der maaske paa en Dag har herjet Stue og Have, puffet sin Søster i Dammen, knust Bestemors Brillen og pint alt, hvad han kan overkomme af ulykkelige Dyr, med et: «Du maa ikke gjøre det, søde Vennen min, gaa nu pent hen og læg dig!»

Paa *Julia de Trécoeur* har man bygget Dramaet *Sfinksen*, atter en af hine Kvindeskikkelser, som Samfundet, særlig det franske, udklækker og opdrætter, men som det hverken kan give Plads ellers Ly og derfor ender med at tage Livet af. Da der imidlertid ikke paa Scenen lettelig lader sig arrangere en Nedstyrtning, tømmer hun Giftskaalen, en Scene, der har givet Pariserne Anledning til den særegne Nydelse at se Mlle. *Croizette* gjengive Giftens Virkninger paa de menneskelige Indvolde med en mikroskopisk Nøiagtighed, som kan sætte en videnskabelig Dyremartner i Ekstase.

Joseph Noirels Hevn

I denne Roman, ogsaa af *Cherbuliez*, er det igjen Mordvaabenet, der overskjærer Knuden. Her er det hende selv, det stakkels, uskyldige Lam *Margareta*, som dødstræt af at jages af disse ryggesløse Mænd, der strider om hende, forlanger at dø, da hun foretrækker Døden fremfor at betale den Pris, der forlanges for hendes Redning: Bortførelsen fra hendes egen Gemal, en Slags Eventyrets Blaaskjeg. Vi ser hende med foldede Hænder støttet op mod en Mur, medens den samme Redder, en Arbejder paa hendes Faders Verksted, ved Navn *Joseph Noirel*, paa hendes jammerlige Bønner stikker – en Bordkniv i hende.

Den Moral, der forkynder sig i disse Romaner, kan ikke være tvilsom; den gjentager sig i dem alle. *Han* fordrer, at alt skal være underkastet hans tøilesløse Magt og Vilje. Han vil Modstandens Tilløkkelser i *hende*; men han vil ogsaa byde over Modstanden. I det Øieblik, den vil frigjøre sig fra dette Tryk, i det Øieblik en Skygge af fremmed Magt truer med at bringe Alvor i Legen, er hun hjemfalden til – Joseph Noirels Hevn. Vi ser Manden i disse Romaner, Manden af vor Tid, tiltvinge sig Bønhørelse med Mordvaabenet i Haand og med et: «Din Vilje, dit Liv, eller dø!» Og vi ser Gjerningen følge paa Truselen, ser det ende paa den

jammerfuldeste Maade. Hvad Straf der beredes Forbryderne, selv hvor Forbrydelsens Maal strømmer over, kan vi eksempelvis erfare af en anden berømt Roman, ligeledes af Cherbuliez:

Grev Kostia

Grev Kostia, russisk Aristokrat i Ordets fulde Betydning (hvorvel det er tvilsomt, om Russerne vil anerkjende ham som saadan), har glempt, medens han i Udlandet fordyber sig i nogle lærde historiske Granskninger, at Aar gaar hen, medens han lader sin unge, smukke, men yderst svage, viljeløse Hustru alene hjemme. Hun bliver et Bytte for Forførelse, og Forføreren, en til Grevens Hus nøie knyttet Person, underretter selv denne om Faktum for at lede Mistanken hen i falsk Retning. Greven vender da tilbage. Vi forskaanes for at være Vidne til det første Udbrud af hans Raseri, medens han i halvanden Time lukker sig inde med Syndersken. Vi faar kun at vide, at han, uden at opnaa en fuld Tilstaaelse, tvinger hende til selv at tage Gift, at han dernæst dræber i en Duel en uskyldig, sin bedste Ven, paa hvem hans Mistanke er faldt, at han lægger sin skikkelige, trofaste gamle Huskapellan paa Pinebænken for at tvinge ham til at røbe, hvem den skyldige er, det vil sige: Skriftemaalets Hemmeligheder, dem denne dog, trods Lemlæstelserne, der gjør ham til Krøbling for hele Livet, ikke lader sig fravriste. Endelig begraver han sig med en tid ligere født Datter paa en gammel Røverborg ved Rhinen og helliger sin Tid til den Dobbeltopgave: at nedskrive sine Granskninger over det østromerske Keiserdømme og til raffineret at pine sine Omgivelser. Det er især denne Datter, paa hvem han har kastet sit Had, idet han med en Tyrans hele skumle Logik, lige siden Moderens Feiltrin, ogsaa mistænker hende for at være Frugten af Egteskabsbrud. Der er intet i hans Hustrus tidligere Liv eller Tilbøieligheder, der kunde retfærdiggjøre denne Mistanke. Han havde elsket hende paa sin Vis, som en Ulv kan elske; hun var dengang endnu omgivet af alt, hvad der slutter sig betryggende om en ung, høitstillet Kvinde. Men hans Mistanke var nu engang vakt, og Virkningen af den faldt paa den ulykkelige Datter. Han havde, saa berettes der os, under en rædselsfuld Ceremoni, Indelukkelsen i en Ligkiste, hvorfra hun halv død drages frem, under en frygtelig Ed tvunget hende, halvt Barn som hun dengang var, til at fornegte sit Kjønn og

aldrig røbe Hemmeligheden for nogen. Hun var bleven stukket i Gutteklæder og opdraget som en Gut. Paa Borgen levede hun næsten indesperret, bevogtet som en Fange af en simpel, raa, men godmodig Livegenkarl, der ved den mindste Forsømmelse i sin Egenskab af Dyrevogter bliver knuttet halvt tildøde. Hvad der muligens kan glæde hende og kaste en lille Solstraale ind i hendes Liv, udspioneres af denne unaturlige Fader, lures paa, for med djævelsk Ondskab at forstyrres. Saaledes nogle Blomster, hun opelsker bag Muren; en Hest, hun hænger sit Hjerte ved, berøves hende. Naar hun viser sig ved Maaltiderne, de eneste Anledninger, hvor Fader og Datter sees, møder han hende med tirrende Haan, som hun besvarer med fuldstændig, men mørk Taushed. Da Fortællingen begynder, har hun været underkastet disse Mishandlinger i seks Aar; hun er da seksten og næsten vanvittig.

Da faar Slottet en ny Beboer i en ung Lærd, som Greven har forskrevet for at hjælpe ham med Udgivelsen af hans historiske Verker. Det er virkelig en ganske elskværdig Mand, en Slags fransk Werther i bedste Betydning. Han faar endog ved sin milde Fasthed og Klogskab en stor Magt over Greven, der ikke er vant til, at nogen i hans Nærhed har en Vilje, og han afvæbner ham mere end én Gang.

Mere voldsomme arter sig Brydningerne mellem *Stefana* – eller, som hun i sin Forklædning kaldes, *Steffan* – og ham. Den Rolle, hun er tvunget til at spille, en adelig Guts, med alle dennes vilde Øvelser og Beskjæftigelser, stikker altfor sælsomt af mod hendes Ydre og lidelsesfulde Udtryk til ikke mægtig at vække hans Interesse. Men Stefana har under Mishandlingerne selv lært at mistro alle. Hun møder derfor den nye Husfælles nysgjerrig forundrede Deltagelse for hende med samme Haan og Kulde, hun selv døier. Lidt efter lidt afvæbnes hun dog ved hans virkelige Elskværdighed at tage hendes Luner paa; Kvindeligheden vaagner; gjennem nogle særdeles fint tænkte og skildrede Overgange, fra det vildeste Had, gjennem Mistro, Tvil, til Tillid og Venskab giver hun sig endelig tilkjende for ham, og det kommer til en Forklaring mellem dem. De elsker hinanden. Men i det Øieblik, de bliver enige om at flygte, overrasker Greven dem. Han styrter sig over Stefana med sin – *Dolk, saarer hende*, men forhindres fra at myrde hende af den tililende Elsker.

Her synes ogsaa Forbrydelsernes Maal at være fyldt. Forfatterens frugtbare Fantasi skulde have ondt for at faa anbragt flere. Men netop i samme Øieblik løses Knuden derved, at Grevens Livlæge, en genial, men dæmonisk Natur, der

for nogen Tid siden paa hans Bud havde indfundet sig paa Borgen, af Samvittighedsnag tager Gift og døende tilstaar, at han har været Grevindens Forfører, drevet af et bittert Had til Greven, hvis Livegne han hemmelig er, uden at have kunnet bevæge ham til at give sig fri, hvilket havde skilt ham fra en ungdomselsket, han engang stod i Begreb med at egte. Han giver en Skildring af Grevens hele djævelske Fremfærd ved denne Leilighed, og den er i Sandhed oprørende. Men inden han dør, leverer han autentiske, af Grevindens egen Haand nedskrevne Beviser for, at hun kun havde begaaet det ene Feiltrin, for hvilket hun bødede med Livet, at Stefana følgelig er Grevens Datter. Denne Ulv i Menneskeskikkelse forvandles derved pludselig til galant Verdensmand, der kysser sin Datters Haand og siger hende de sirligste Komplimenter; hvad mere er, han bliver elskværdig Fader, der forener hende med den elskede; den gennem saa mange Rædselsscener halvt bedøvede Læser oplever endnu ovenikjøbet at se dette Monstrum som venerabel Bedstefader og høitelsket Medlem af Datterens Hus. En vakker Fortid at dele sammen i Kaminkrogen! Vi venter kun paa at høre, at Familien pietetsfuld opbevarede hine vakre Redskaber, hvorom de rystende Katastrofer grupperer sig: Giftskaalen, som Moderen havde tømt, den Kniv, hvormed en Fader nær havde myrdet sin Datter, Knutten og Bøddelskruerne, Pistolen, hvormed han nedskjød sin Ven –; hvorfor ikke disse Relikvier anbragte under en Glaskuppel i Grevens eget Kabinet, til en daglig blidt manende Erindring om en storm fuld Fortid? . . . En saadan Slutningsapoteose af Fortællingens Mordinstrumenter maatte, synes os, netop falde i den nyfranskromantiske Smag. Vi forskaanes imidlertid for den. Kun maa vi døie at se denne ærværdige Gamle vugge paa sit Knæ den spæde Sønneson, som til overflødig Beroligelse har faaet et uafviseligt Fredens og Forsoningens Segl paatrykket sit lille Ansigt i Grandpapas slaviske Træk, de fremstaaende Kindben og de tykke, buskede Øienbryn. Han er meget lykkelig, *ce cher grandpapa!*

Spielhagen

Spielhagens Romaner indeholder vistnok mindre af Rædsler; de kan ikke fornegte den kjøligere Jordbund, hvori de er opskudte. Han slaar ikke sine Heltinder saa ofte ihjel som de franske Forfattere; men han behandler dem

derfor ikke meget bedre. Nei, der gaar gjennem alle hans Romaner en Ringeagt for Kvinden, som forgjæves følger sig under Masken af en rig Opfindsomhed paa daarende og tryllende Kvindeskikkelser. De franske Romanskriverer dræber i det mindste i Lidenskab; der er ofte noget dæmonisk ophøiet ved de Karakterer, de skildrer, noget, der giver Kampen en Gladiatorfegtnings hele aandeløse Spænding. Spielhagen synes kun at anerkjende to Arter Kvindelighed, Bajaderens og Slavindens, enten nu disse møder os i hine fortryllende, kokette, elskovssyge, særdeles eftergivende Komtesser og Grevinder, eller i Skikkelse af en gammelstreng borgerlig Dydsirethed; men overalt ender de, Komtesserne og Borgerdøtrene, med at falde tilføie og knæbøende at ofre Mændene Hjerter og Rygter for til Gjengjæld at behandles overmaade slet af dem.

Problematiske Naturer

heder det Verk af denne Forfatter, der fornemmelig har grundet hans Ry.

Vi vil anføre lidt af en Afhandling, som den bekjendte Literaturhistoriker Dr. *Julius Rodenberg* har skrevet over denne saa berømte Roman.

«Det er ikke sjelden,» siger han, «at en Digter forener sine egne harmonisk eller uharmonisk forbundne Modsætninger i sine Helte. *Gustav Freytag* har givet sig selv i Fink og Anton, *Goethe* i næsten alle sine Verker: Clavigo, Carlos, Faust – Mefisto.

Hos Spielhagen arter disse Modsætninger sig anderledes. I hans egen Sjæl lever en bestemt Karaktertypus, som han laaner sine Helte, medens det Ideal, der foresvævede ham, og som han troede at have personliggjort i disse sine Helte, er noget ganske andet.

Han tænker f. Eks. at skildre en Herkules, som med legende Lethed overvinder hver Hindring, uden at det volder ham synderlig Sorg, et kjernesundt, høi- og stormodig anlagt Menneske, hvis oversprudlende Kraft behøver mere en udvortes Virksomhed end en aandelig, – altsaa et rigtigt Kraftmenneske, og vi vil se, hvordan hans Helte virkelig er.»

Ja, lad os det. Men om vi af den lærde Hr. Doktor bedre faar det at vide, derom kan der maaske opstaa lidt Uenighed.

Hans Fortolkning deraf vil vi finde i hin Karakteristik af *Oswald Stein*, Helten i *Problematiske Naturer*, et sandt Mesterstykke i tysk metafysisk überschwänglich Ordkunst. En ømmere Skaansel for sin Gjenstand, en delikater Omskrivning af høist «problematiske» Egenskaber kan man vanskelig tænke sig. Man fristes ved hver Sætning til at falde ind med et noget tørt Gedske Klokkersk: «Vi mener Maanen» . . . «Vi mener Gadekjæret». Da denne Kommentar vilde tabe betydelig af sit karakteristiske ved at oversættes, meddeles den her paa Tysk. Den lyder i Hovedsagen saa: «Ein Mensch mit den reichsten Empfindungen, der höchsten Genussfähigkeit, empfänglich für feinere Regungen des Geistes, wie für die Freuden der Sinnlichkeit(!). Ein lebhaftes und unruhiges Liebedürfniss(!) verbunden mit starker Resonanz für fremde anziehende Stimmungen, vielseitiges Verständniss, und das Bedürfniss vielseitig zu verstehen und verstanden zu werden, das heiszt, die Neigung zu wechselnden Liebesverhältnissen . . . Bei starkem inneren Leben, dennoch das Gefühl einer gewissen Leere und Unfertigkeit (!), das Bedürfniss, diese Leere durch die Anerkennung Anderer zu ergänzen. Leicht erregtes Misstrauen, wo diese Anerkennung Anderer ausbleibt, und dann die Fähigkeit diesen Groll recht lange festzuhalten (!). Jeder edlen Gemüthsbewegung fähig, aber wegen starken Glaubens an die eigne Individualität abgeneigt, die allgemeinen Gesetze gelten zu lassen und sich ihnen zu fügen. Eine fast kindliche Vorliebe für Formen, durch die man das Gemeine abwehrt . . . Geringschätzung gegen die, die dieser Formen nicht mächtig sind (!), sowie Respect vor denen, die es zur Virtuosität darin gebracht haben» etc.

Saavidt den tyske Literaturhistoriker. Ser vi nu bort fra baade Forfatterens mere heroisk tilstræbte Karakteristik af sin Helt saavel som den lærde Kommentators lidt mindre ophøiede, med en saa øm Skaansomhed for sin Gjenstand udførte Fortolkning, og vi vil bese denne merkværdige, saa vielseitig glänzende Stein lidt nærmere ved Lyset, forekommer os dens Værd mindst af alt – problematisk. Dette Kraftmenneske, denne legende Herkules, denne «mit den reizbarsten Empfindungen, den reichsten Schätzen der Genussfähigkeit» ausgestattete Männererscheinung vil vi simpelthen kalde en ret begavet, men overfladisk Natur, forresten en nydelsesgrisk, letfærdig, fornemsyg, letsindig, indbilsk og egoistisk Mossiø, en rigtig Græshoppenatur, der ikke levner et grønt Blad, hvor den slaar ned, – der, forat intet skal mangle i Billedet af en tidsmæssig

Romanhelt, tilstrækkelig er befængt med Blaserthedens Lepra.

«Solche Naturen,» lægger hin Anmelder til, «werden leicht die Lieblinge der Frauen werden, die sie in schneller Abwechslung reizen, beleidigen und versöhnen.»

Forfærdeligt, ærede Hr. Anmelder, om det forholdt sig saa! Er det kommet dertil, at slige som den her skildrede skal blive Kvindernes Elsklinge og farlige for deres Ro, saa maa Nøden være meget stor og Tiden sørgelig fattig paa værdigere Forbilleder. Vi tror det dog ikke. Vi tror, at der endnu gives Tusender af Mænd i ethvert Land, der med Ære vil stille sig i Skranken mod slige Riddere, og Gudskelov ogsaa Kvinder endnu, der baade vælger sig og fortjener et bedre Ideal end Deres Oswald Stein og det hele Broderskab af problematiske Helte.

Ultimo

heder en anden, mindre Fortælling af samme Forfatter. Ultimo, Ultimus, Ultimium, – det yderste, passer i mere end én Henseende.

Grænsen synes nemlig her at være sat for det problematiske i de problematiske Helte. Vi ser her Græshoppenaturen, det elegante Livssvelgeri, tilsat med et nyt, høist antiromantisk Element, *Pengemotivet*, der tvinger os til at oversætte Ordet i noget, vi i daglig Tale kalder: *grumset*, og denne betænkelige Komplex bydes os nu i en forskjønnende Indfatning af en ungdommelig Frihedsmartyrnimbus, geniale Evner, den obligate Doktoruegennyttighed – Helten er Læge –, alt dette forhøiet af en høist problematisk Personlighed; kort her mangler intet i det hele Uimodstaaelighedsapparat, der stempler Genren til «Lieblinge der Frauen».

Helten, *Konrad Wild*, udbytter dog kun to kvindelige Græsmarker paa den Scene, vi føres ind i, hvilket er meget moderat af Forfatteren. Han havde som ubemidlet Yngling nydt en Søns Stilling i Huset hos en formuende Smaastadsborger, den skikkelige Kramhandler *Kempe*. En Forlovelse udspinder sig mellem ham og Husets eneste Datter, *Christiane*, en elskværdig, over sin Stand og sine øvrige Forhold langt hævet Pige, af hvis Dobbeltoffer, et kjærligt Hjerte og de ikke ubetydelige Pengesummer, hvormed hun understøttede den snart mod et, snart mod et andet Maal higende unge Mand; han havde værdiget

at beholde de sidste, medens han renoncerede paa det første, med ett Ord: han havde, da Fortællingen begynder, allerede for lang Tid siden hævet Forbindelsen uden at lade noget høre fra sig eller fra Pengene.

Vi gjenfinder ham i Residensen i Begreb med at vinde et Navn som – Accouchør. Om denne Specialitet, som forresten ikke i mindste Maade griber ind i Fortællingen, udhæves som æstetisk fuldendende Heltens Billede, tør vi ikke have nogen Mening; *de gustibus non est disputandum*, siges der jo. Han har sikret sig større Konneksioner, leiet en elegant Bolig, træder op som en Prins i Eventyret, kun alt dette paa en Afgrund af Gjæld og Forpligtelser. Det kommer nu kun an paa en dristig *coup de main*, og det vil da vise sig, om det skal briste eller bære. Han har nemlig kastet Øinene paa en ung, rig, jødisk Bankierdatter, den deilige *Melanie Goldheimer*, og vi indføres netop paa et glimrende Bal hos Faderen, hvor han gjør alt for at vinde hende. At det sker paa en Maade, som fintfølede Mennesker vil betænke sig paa at kalde vindende, forbigaar vi her. Imidlertid samler der sig betænkelige Skyer paa disse hans Forhaabningers Himmel.

Fortvilet over at se Datterens stille Græmmelse og oprørt over den flotte Maade, hvorpaa Konrad Wild har trukket sig ud af det, beslutter Christianes Fader at vove et Angreb. Han nævner intet til denne; men han vil opsøge Doktoren i den store By, søge at røre ham til at vende tilbage til dem eller, hvis han negter det, gribe til det yderste, opsige ham sine og Datterens Penge. Det er nemlig *Ultimo*, den sidste Dag i Maaneden, hvor i Forretningsverdenen sligt opgjøres. Det gaar, som han frygtede. Dr. Wild, i sikker Forventning om at erholde den rige Bankierdatters Haand, affeier sin gamle Velgjører paa en Maade, der kjendelig fra Forfatterens Side forlenes den noble, stolte Overlegenheds Berettigelse, men som den gamle, enfoldige Spidsborger har den slette Smag at finde uforskammet, ja den opbringer ham saa, at han endog drives til at iverksætte sin Trusel. En slem Prokurator, der er hans Raadgiver, men Wilds svorne Fiende, da denne engang har stukket ham ud hos Christiane, benytter sig af dette heldige Øieblik til at komme Doktoren tillivs, idet han har vidst at tilvende sig en Masse Fordringer, lydende paa denne; og nu skal det altsammen – det er jo *Ultimo* – styrte ind over ham, og Minen skal springe i det Goldheimerske Hus for at rive hans Brudgomsforhaabninger ned med det samme. Wild aner intet; han stoler paa, at Melanie elsker ham. Han skal netop

samme Dag afhente hendes, ved den ubegrænsede Magt, hun øver over Forældrene, som han haaber ogsaa med deres Tilsagn beseglede Ja. Men han bliver slemt skuffet. I de jødiske Familier ytrer Familiekjærligheden sig baade inderligere og *gjensidigere*, end den ofte kan siges at ytre sig i de kristne Familier. Melanies Fader befinder sig selv i en Krise; han har næsten knæfaldende besvoret Datteren om at afstaa fra sin, som han medrette mener, mere overraskede end dybt befæstede Kjærlighed til den kristne, uformuende Beiler og gifte sig med en ung, rig Mand af deres egen Tro, der ogsaa frier til hende . . . og hun vakler. Melanie er skildret noget ubestemt, netop saa henrivende, at hendes Tillokkelser kan maskere noget Heltens Lyst til hendes Penge, netop saa ubetydelig, at hun kan tjene som Folio for dennes desto veltigere Aands- og Sjælsfortrin. Hun vakler; – da kommer i sidste Øieblik, før den berammede Samtale, et Motiv til, som gjør Udslaget.

Christiane er nemlig i usigelig Angst reist efter Faderen ind til Residensen, anende, at han havde noget isinde mod den troløse, men i Stilhed endnu saa høit elskede. Hendes noble Sjæl oprøres ved slige Repressalier; det maa, hvad det skal koste, forhindres. Hun kan ikke finde Faderen; hun erfarer kun, at hendes Frygt er begrundet, og da hun aner, at Minen skal springe i det Goldheimerske Hus – thi alle disse Scener sammentrænges nemlig paa den ominøse Ultimodag –, frygter hun tillige for, at den vil lægge Hindringer iveien for hans Forbindelse med Melanie, maaske indvirke paa dennes Kjærlighed til ham . . . Dette maa hun forebygge og derpaa, sin Rolle tro, som god *Fe forsvinde*.

Kan man gjøre mere! Nei, sandelig, det er i Grunden altfor meget.

Naar Rebekka i *Ivanhoe* kommer til Rowena, sin lykkelige Medbeilerinde, saa er det smukt og ophøiet, fordi Helten er en ædel Mand, værdig, at en Kvinde bringer ham slig Hyld ning, selv om hun ikke, som her, dybt var i Taknemmelighedsgjæld til ham. Han har reddet hende gennem Farer og Trængsler, har dybt været grebet af hendes Elskværdighed; men han har aldrig leflet med hende, aldrig uværdig leget med Løfter. Men naar den forladte Kræmmerdatter Christiane Kempe opsøger sin ved Skjønhed og Rigdom foretrukne Medbeilerinde og i en lang begrædelig Monolog ofrer denne Anvisningen paa sin Livslykke; naar hun laaner sig til at give dette ophøiede Billede af vor Helt, som Forfatteren partout vil have anerkjendt i ham, medens

hun selvfølgelig ligeoverfor saa glimrende Egenskaber dybt erkjender sin egen uværdige Ringhed; naar hun derpaa lyser Velsignelsen over dem begge og lister sig bort, – saa gjør det kun et modbydeligt Indtryk, fordi denne hele heroiske Optræden er baseret paa Forudsætninger, som Hr. Konrad Wild slet ikke fyldestgjør.

Men denne Samtale øver en hel modsat Virkning paa Melanie end den tilsigtede; den bliver Loddet i Vegtskaalen og giver hende den Kraft, som Faderens Bønner ikke formaaede at give hende, – Kraft til at løsrive sig fra Wild og give ham et Afslag.

Vi vil se, hvorledes dette første Glimt af Karakter, d. v. s. Styrke til at modsætte sig ham, bekommer hende. Scenen er for karakteristisk til, at vi kan modstaa det fristende i at referere den senere. Foreløbig siger vi kun: «Gud være med hende!»

Han kommer, vel vidende, at alt nu beror paa det ene: at Melanie ikke svigter. Han kommer, ikke anende, hvad der venter ham.

Men dette sidste Slag er ogsaa afgjørende. Efter de Forpligtelser, han saa kjækt har dynget over sig, truet fra alle Kanter, har han kun Valget mellem Vanære eller Død; og han vælger den sidste.

I det afgjørende Øieblik – han har allerede taget *Blaasyren* frem –, kommer Christiane, den trofaste Christiane, som den frelsende Engel med sine – Penge. Det er unødvendigt at tilføie, hvordan det gaar. Hun bringer ham jo intet mindre end Livet selv. I Overmaalet af sin taknemmelige Overraskelse tager han hende selv med paa Kjøbet; der bliver Jubel og Glæde over al Maade, og Fortællingen ender, som næsten alle Nutidens Romaner ender (forudsat, at Kniven ikke er gaaet et Par Tommer for dybt), med det beskedne Forlangende af Forfatteren, at vi skal tage al sund Fornuft fangen og tro paa Mirakler, tro paa, at Hr. Konrad Wild pludselig bliver den elsk værdige Egtemand, og at den lykkeligste Fremtid venter de to forenede.

I en saadan løst skisseret Oversigt over Fortællingens Gang, vil man maaske mene, er der dog kun givet et overfladisk, om ikke et ganske vildledende Billede af Hovedpersonen; man maa høre ham selv, følge ham gennem den hele rige Arabeskslyngning af Konflikter og Dialoger, Forfatteren har vævet om Handlingen. Ganske visst! Det er netop ved at gjengive nogle af disse Scener, vi

vil begrunde vor Paastand. Lad os f. Eks. tage den, hvori Wild afviser Christianes Fader, hans Forhandlinger med Melanies Forældre, samt hin Samtale mellem Melanie og ham, hvori hun løsriver sig. Vi tror, disse Prøver deraf vil være tilstrækkelige til at lade enhver sundt dømmende Læser afgjøre, om den Overlegenhed, Forfatteren vil have anerkjendt i sin Helt, virkelig er den noble Mands, en genial Naturs lidt overmodige Selvfølelse ligeoverfor ringere Sjæle, eller noget *ganske andet*.

Man erindre, at den stakkels ærlige Kempe har været hans Velgjører, hans Ungdomsbeskytter, at kun Sorg over Datterens stille Græmmelse driver ham til det fortvilede Skridt at opsøge ham og vove det yderste for at bevæge ham. Vi vil kun udelade, hvad der som uvæsentligt kan udelades; – altsaa jeg citerer ordret:

«Hvad forskaffer mig den Ære, Hr. Kempe?» sagde Wild efter en Pause, under hvilken den lille Mands Øine havde svævet rundt om Værelset i forundret Nysgjerrighed. «Min Tid er meget knap.»

«Jeg kan tænke det, jeg kan tænke det. De bor meget smukt, meget smukt; i Dresdenerslottet er det ikke smukkere.»

«De er dog vel ikke reist hertil for at gjøre mig denne værdifulde Meddelelse?»

«Nei, ganske visst ikke; men det maa man uvilkaarlig sige, naar man ser noget saadant; det maa have kostet en smuk Skilling.»

«Jeg tillader mig nu endnu en Gang at bemerke, at min Tid er knap; – Hensigten med Deres Besøg?»

«Hensigten med mit Besøg? – ja, Hr. Doktor, maa jeg jo sige, skjønt jeg er Deres Gudfader, og jeg tror til enhver Tid at have opfyldt mine Gudfaderpligter mod Dem, maaske endog gjort mere, end mangan anden i mit Sted vilde gjort, hvilket jeg dog ikke vil rose mig af; men her som overalt vil jeg sige og bekjende: Gud alene Æren, og jeg har heller ikke vidst, at min kjære salig Hustru har handlet mod Dem anderledes end som en god Kristen, . . . og hvad min Christiane angaar . . . min stakkels ulykkelige Christiane» . . .

Her faar den Gamle et Anfald af Rørelse. Wild vil gjerne forskaane ham for Smerten; men det maa siges. Ulykkeligvis opdager han ved et Blik ud af Vinduet Prokuratoren, lurende paa et Gadehjørne; han synes at vente paa den Gamle.

Et mørkt Smil trækker sig nu over hans Ansigt; hans Stemme, heder det, lød

haard og skarp, da han med korslagte Arme stillede sig hen foran den gamle Mand, der endnu stod og tørrede sin stumpede Næse.

«Og hvorledes har nu den hæderlige Weickert sagt, at De fra den rørende Indledning skal gaa over til Themaet?»

«Weickert?» raabte den gamle Mand forskrækket.

«Netop, eller skulde det være et Tilfælde, at han patruljerer dernede, medens De heroppe holder en Forelæsning, der vil gaa over til Trusler, naar De merker, at Taarerne og Lamentationerne ikke slaar an?»

I denne Tone fortsætter han Siden ned og ender med at forsikre, at han hverken nu eller senere vil egte hans Datter.

Medens Doktorens Lueøine flammede mod den lille Mand, saa det næsten ud, som om denne blev meget mindre. Tilsidst gled han ned af Stolen og stillede sig skjælvende paa alle Lemmer foran Wild.

«De vil altsaa ikke gifte Dem med Christiane?»

«Jeg tror, jeg har sagt det tydelig nok.»

«Og heller ikke, naar vi – naar jeg stevner Dem for Brudd paa Egteskabsløfte?»

«Nei, merkværdig nok, heller ikke da.»

«Og De ved, at De i Løbet af disse otte Aar er bleven mig et tusend og Christiane tre tusend Daler skyldig foruden Renterne? Det er vist ikke Deres Mening –»

«Himmelen bevare mig! Tvertimod, jeg haaber om ganske kort Tid at være istand til at» etc.

-----»

Den Gamle lægger skjælvende et Papir frem til Underskrift. «Det er blot for Livs og Døds Skyld,» siger han.

«Gener Dem endelig ikke . . . vær saa god!» Og han afskediger ham tilsidst med en Fyrstes unaadigste Majestæt.

I en endnu høiere Grad kommer denne Overlegenhedens Majestæt – eller hvad vi vil kalde det, flotte Uforskammedhed – frem i hans Samtale med Melanies Fader, hvor han vil afpresse denne Løftet om hendes Haand, som denne mindre end nogensinde er stemt til at give ham, da han netop gennem Kempe og

Weickert er bleven bekendt med alle hans forfaldne Veksler, – «mange af dem», heder det, «merket med stygge, tildels æreløse Navne, der havde flokket sig om Wilds Navn som Krager om en saaret Falk» (sic!).

Samtalen udspinder sig nu mellem dem som Kampen mellem to Vilddyr, der lurende iagttager hinandens Bevægelser for at styrte sig over hinanden. Wild søger at holde Pengemanden Schak ved at foregjøgle ham nogle fantastiske Udsigter til, at han nok skal faa en holden Svigersøn i ham, nemlig hans (Goldheimers) Forbund med en ung Millionær, der trænger til en Mentor, en Raadgiver, og hvoraf han, Mellemanden, ogsaa skal have sin betydelige Profit. Det klinger saare ynkeligt, selv for de naiveste Forretningsøren. Trods det holder Forfatteren sin Klient fast paa det høie Værdighedsstade, hvorpaa han nu engang har stillet ham, og sørger for jevnt og tidt at give ham de Stillingen, der mest kan imponere. Enten vi vil eller ei, maa vi tænke paa den kostelige gamle Pantomime: *Harlekin Statue*.

Hr. Goldheimer, heder det saaledes, havde under hele Samtalen «bestrebt sig for at udholde Blikket fra disse funklende blaa Øine» . . . «Og mægtig lød hans Røst» etc. etc.

Desto mere overrasker det os at høre den lille sorte Foliomand for hans lysstraalende Helt kvæle Udraab og Betragtninger, der paa et Haar ligner vore egne stille Tanker om denne. «Han kunde ikke længer holde det ud,» heder det, «den uhørte Dristighed, hvormed denne Eventyrer optraadte, den Protektormine, han paatog sig ligeoverfor ham, Guido Goldheimer! . . . o, han hadede ham! Og da han med Anstrengelse slog Øiet op, stod han der som en Jernsøile, en Gut kaster Muslingskaller imod!»

«De er meget venlig,» siger han tilsidst, «overordentlig venlig, Hr. Doktor . . . men lidt vel hastig! . . . lidt vel . . . hvordan skal jeg udtrykke mig – *selvtillidsfuld*. Altfor tilbøielig til fra Deres eget ophøiede Standpunkt at betragte os Smaafolk, der er saa anmassende ligeledes at have vore Planer. Naar jeg nu ikke *ønsker*, at Melanie skal egte en Kristen?»

«Saa kan De trøstigt give Deres Samtykke; thi jeg har forlængst sagt mig løs fra enhver positiv Religion.»

«Men hun skal egte en Jøde!»

«Eugen Silbermann!»

«Det bliver min Sag.»

«Dog vel ogsaa Deres Datters, skulde jeg mene? . . . Jeg har allerede havt den Ære at forsikre Dem, at jeg er sikker paa Melanies Kjærlighed.»

«Hr. Doktor, De vover at paastaa om min Datter – –?»

«At hun elsker mig, hverken mer eller mindre. De kan ikke mene, at jeg dermed sagde noget ufordelagtigt om en Dame?»

«Ufordelagtigt eller ikke, men min Melanie skal aldrig egte en Mand, som –»

«Naa, Hr. Goldheimer, som –»

«Som er istand til at behandle min Datters Hjerte og Lykke med en lignende kavalmæssig Flothed som den, han har udvist mod en anden Dames Følelser – saavelsom mod hendes Penge!»

Her bæver Hr. Wild, og der lægger sig «en mørk Sky over hans høie Pande». Han lader sig dog ikke forknytte. Det falder ham nemlig saare heldig ind, at han i sin Praksis har lært en viss liden Forstadsidyl at kjende, som personlig angaar Hr. Goldheimer, og som det ligger i dennes Interesse omhyggelig at skjule, navnlig for Fru Goldheimer. Wild griber begjærlig dette Vaaben og truer med at røbe ham.

Vi kvier os jo lidt her ved at tro paa saadan Lavhed, men virkelig, saa staar der!

«De har tvunget mig,» saa slutter han, «De har tvunget mig ind i en Rolle, der kun slet passer for mig – – Tøv nu ikke længer med at anerkjende min gode Ret. Kun et eneste Ord til Deres Hustru . . . mellem Melanie og mig er alting klart.»

Med denne Trusel trænger han sig ind til Moderen for at bearbejde denne, efterladende den bestyrkede Bankier ude af sig selv af undertrykt Raseri.

Vi forbigaar som altfor væmmelig hans Forhandling med den svage, tossede Moder, hvem han behandler med et ligesaa opstyttet Smigreri, hvori Ringeagten kuns altfor tydelig stikker frem, som han viste en usminket Uforskammethed ligeoverfor Faderen. Hun, Stakkel, er let at lokke og giver villig sit Samtykke.

«Foran os ligger nu Fremtiden,» siger han, idet han reiser sig, «og af den er der intet, jeg saa tydelig ser, som den lille fortryllende Diner, De vil arrangere for os idag paa den Maade, som kun De arrangerer en saadan. Men nu vil jeg forlade Dem» – og han kysser smilende Fru Goldheimers buttede smaa Hænder endnu

en Gang.

Kun da han var bleven alene og nu stod udenfor Melanies Dør, overvælder Situationen ham. Han bæver, det sortner for hans Øine. «Jeg vil,» siger han, «selv om Prisen ikke er Kampen værd – – jeg vil!»

Selv om Prisen ikke var Kampen værd? (Au, au, her røber han sig jo slemt!)

Melanie sidder ved Kaminen, fordybet. Da han med sagte, kærlig Stemme nævner hendes Navn, farer hun op og styrter om hans Hals.

«Det sidste Kys, det sidste!» hvisker hun.

Hun river sig nu løs og staar halv bortvendt fra ham.

Med et raskt Greb bemægtigede Wild sig denne Haand og trak hende til sig, trods hendes Modstand(!).

«Hvad skal det sige, du er jo min, – min Melanie, min yndige Brud!»

Halv afmægtig hang hun i hans Arme. «Jeg kan ikke,» mumlede hun, «jeg kan ikke forlade min gode Fader i hans Nød. Jeg kan ikke give min kjære Moder til Pris for Elendigheden.»

«Nød, Elendighed! – – Du drømmer, Melanie; det er kun Skyggebilleder, man har villet skræmme dig med.»

«De vil aldrig give sit Samtykke.»

«De har givet det; jeg kommer lige fra dine Forældre(!). Hvilke Hindringer der end kan have ligget imellem dig og mig, saa er de nu ryddede tilside(!).»

«Ogsaa Erindringen om din første Kjærlighed?»

«Hun har været hos dig?»

«Ja.»

«Saa vil hun ogsaa have sagt dig, at hun har givet mig min Frihed tilbage; det ved jeg saa visst, som jeg selv havde været tilstede(!). Og hvis jeg tager Feil, hvis hun virkelig forfølger mig med en Kjærlighed, som jeg ikke mere kan gjengjælde, nu, saa er hun heller ikke den Følelse værd, jeg engang troede at nære for hende.» (Paa os Mænd, burde han lagt til, passer naturligvis denne Slutning ikke; vi beregner vore Følelsers Værdi nøiagtig efter vor Paatrængenheds Udholdenhed.) . . . «Endnu en Gang, Melanie, bort med disse onde Drømme! Melanie, min Melanie, det tør du være, det kan du være; – og du er det! thi du vil være det!» . . .

Nu kom han igjen henimod hende med udbredte Arme.

«De tager Feil, kjære Ven, jeg *vil* ikke.»

Hun veg ikke tilbake. Hun rørte sig ikke af Stedet, ikke Spor af lidenskabelig Bevægelse i det skønne, blege Ansigt.

Han stansede; hans Arme sank langsomt ned. I hans Øine begyndte det at lyse med uhyggelig Glans; paa hans høie hvide Pande traadte pludselig en blaa Aare truende og svulmende frem. Saaledes stod de Ansigt til Ansigt et Par Sekunder.

«Saa var jo alt Komediespil?»

«Hvis De har Lyst til at kalde det saa.»

«Hvad skulde jeg vel ellers kalde det? Og hvad skal jeg kalde dig – dig?»

Det havde hun ikke ventet. Hans Vrede brød hende, som Stormen knækker et Siv.

«For Guds Skyld, myrd mig ikke!» . . . Hun knælede ned for ham. Han greb hende i de udstrakte Hænder og slyngede hende ifra sig.

«Straks ængstes hun for sit usle Liv . . . Mon den Tøs ikke endnu vil sige mig, at vi jo godt kan vedblive at være Venner . . . Saadan en liden *conto-meta*-Forretning? . . . Stille Deltager – Diskretion selvfølgelig?»(!).

Han blev staaende foran Pallas Athenes Buste, henvendt til Gudinden:

«Du sagde mig det igaar; men jeg hørte ikke paa din Advarsel! . . . Den, I vil ødelægge, I usle Guder, den berøver I først Forstanden.»

Han skred langsomt hen mod Døren. Der stansede han endnu en Gang.

«Sig til din Fader, at han skal lade den Figur tage bort og anbringe *Venus vulgivaga* i Stedet!»

Hvo, som tviler paa, at denne Scene er korrekt anført, behage at læse den i den danske Oversættelse.

Hvor, vil man spørge, hvor befinder man sig? Hvor kan slige Scener foregaa? Hvor en Mand behandler og tiltaler en Kvinde saa?

Paa Steder, mine Søstre, som vor Fod aldrig har betraadt, hvor vi skyr at dvæle blot med vore Tanker . . . kun der og – i den *moderne Roman*.

Fremmede Forfatterinder.

Et sørgeligt Fænomen kan her ikke forbigaaes. De kvindelige Romanforfattere synes ogsaa, hyldende den herskende Tidssmag, at helde til Udskeielserne i de antydede Retninger. Er det, fordi her er en gammel Svaghed at oprette, idet man altid har draget den kvindelige Evne til at skildre rigtige Mænd i Tvil, saa viser vor Tids Romantikinder i det mindste umiskjendelige Bestræbelser for at rette paa denne Mangel. De synes alle fortrinsvis at ynde de barskt optrædende Helte og at kappes om at poetisere og tilstudse denne noget ubekvemme Type for at faa den til at passe i det øvrige fine Kram med sine æteriske, sartfølende, kniplingsomskyede, patchouliduftende Heltinder. De smukke, artige Elskere er komne i Miskredit; Skaldepanderne og den karakterfulde Styghed, ja Udlevethedens Furer og Merker har fortrængt Apollotypen. Mere eller mindre røber dertil disse Helte en Tilbøielighed til at fare op i Samtaler, truende at rynke Brynet og at storme uanmeldt ind i Budoirerne til de fine, sarte Heltinder. Det er endda ikke den værste Side derved. Dybere rammer Anklagen for den moralske Løihed ogsaa i disse Romaner. Ved Siden af dette Effektojageri med Hæsligheden og Grobianskabet gaar der en tilsvarende, mildest talt lempelig, Opfatning af visse analoge moralske Uregelmæssigheder og Egenheder, der giver Ustraffeligheden saa temmelig sikkert Leide, idet den ikke er langt fra at stemple baade den og Uregelmæssighederne som en Naturlov.

Paafaldende træder denne Slaphed frem i to ualmindelig talentfulde Forfatterinder, *E. Werner* og *Karl Detlef*.

I *Nora* har denne sidste med Held skildret den sterke, høisindede, selvbevidste og selvstændige Kvinde; men man dømm selv, naar man har læst nævnte Fortælling til Ende, om hun har havt Mod til at gennemføre en saadan Karakter, og om den holder Stik i Beltespændet med den moderne Helt. Det Eksemplar af en saadan, der her træder op, har engang elsket – *Noras Moder*, men skræmt denne fra sig ved sit «mandige» Væsen; hun (N.) har, fornemmelig paa Grund heraf, havt en langvarig Uvilje mod ham at bekjæmpe, og hun befinder sig nu paa et Overgangstrin i sine Følelser for ham, der foruroliger hende selv. Hun er da bleven Enke og bebor sit Barndomshjem, et gammelt pittoresk Slot i Lithauen.

Men den utaalmodige Beiler kan ikke holde Uvissheden længer ud. Efter et

«vildt Ridt» ved Nattetider falder han saa at sige med Døren i Huset, idet han stormer lige ind paa den forskrækkede med sit Andragende og lader paa dennes lidt fornærmet forbeholdne Svar, at hun kun kan være en Veninde for ham, «die Hand dröhnend auf den Tisch fallen» med en tilsvarende Kraftinterjektion, som vi ikke rigtig husker. – En ikke altfor fin Oversætter til vort Sprog vilde ligefrem gjengive dette med, at han «slog i Bordet, saa det knagede»; en smagfuld Oversætter vilde i det mindste være i nogen Forlegenhed. Han lader sig imidlertid ikke afskrække ved dette Forord, der ellers pleier at virke nedstemmende, for ikke at sige afgjørende; han holder, i et sidste Forsøg paa at stemme Nora mere – kvindelig, et Par lange, kraftige Foredrag; med andre Ord, han gennemhegler hende dygtig; men da hun, som sagt, slet ikke liker Maneren, men trækker sig mere og mere koldt tilbage, gaar han ind paa Livet af hende med et truende:

«Noch einmal, Nora, wollen Sie mein liebendes, *demüthiges* Weib werden?»

Endnu trodser hun; men saa . . . ja saa kommer Gjengjældelsen. Han stormer derfra, som han er kommen; vi hører, hvorledes Dørene smelder, hører hans Rytterstøvler give Gjenlyd i det gamle, natlig-øde Slot, men ogsaa i den angrende, fortvilede Noras Hjerte. For sent er det nu; han er borte; og hun ser ham kuns igjen efter lange, bitre Sonelser, idet hun knælende lægger Stumperne og Stykkerne af sin kvindelige Modstand for hans Fødder og lover grædende at blive «sein liebendes, demüthiges Weib». Det var nu den stolte Nora; deraf kan man slutte sig til, hvordan de andre er farne.

I en anden af Karl Detlef, som netop i disse Dage staar som Føljejon i et dansk Blad, præsenterer Helten, *Boris Ivanovitsch*, en Mand med Aand og Følelse (Læge i en russisk Provins), sig første Gang paa Scenen med lurvet Frak, oppustede Træk og uredt Haar. Trods dette merker vi straks (Haaret er af Naturen krøllet og kastanjebrunt), at her atter beiles til vor deltagende Interesse, og Forfatterinden i dette Stykke forbeholder sig det sidste Ord. Han er ulykkelig gift, en Skjæbne, der undertiden ogsaa træffer Kvinder, uden at der levnes dem mindste Undskyldning for at gaa med uredt Haar og nedtraadte Sko. Han elsker Guvernanten, der skildres som Husets gode Engel. Dagen efter at han i en henrivende Maaneskinssituation har holdt lidenskabelig bevægede, sværmerisk poetiske Taler til denne, medens hun tager det gode Parti mod sit eget svage Hjerte lige efter at forsvinde og begrave sig i et Kloster, pryglers han, i sin Sorg

derover, sin Hustru, «en født Prinsesse», dygtig igjennem og drikker sig drukken som en Leiekusk. Nogle smaa Svagheder, som at han kompromitteres som Embedsmand, forbigaar vi.

Længere er vi, da vi følger Føljetonen, ikke komme i denne Fortælling; men vi tager vist ikke meget fejl i at gjette Udgangen. Ved Enden af den staar der en liden fin Haand færdig til at rede hans Haar, og han lover ikke at drikke mere; og vi . . . ja vi tør ikke sige noget derimod, da det jo er Kvindens Kald at optræde som god Engel; men vi fristes i det mindste sterkt til at falde ind med et slet Ordspil: Maatte vi opleve den Tid, da alle disse uredte Helte fik Kam til sit Haar!

Brudte Lænker heder en tredje, ogsaa med stort Talent skreven Roman af *E. Werner*. Titelen bebuder allerede, at her kan kun blive Tale om Frigjørelsen fra uværdige Tryk, det er det individuelle Seir over Forholdenes Tyranni, Forfatterinden vil føre frem for os. Og vi gjetter ikke fejl. Det er Kunstnerkaldet med sin Uafhængighedstrang, sine patriciske Tilbøieligheder, der, kvalt i et gammelt Forretningshus's Kontorluft og smaaborgerlige Omgivelser, efter voldsomme Kampe river sig løs og følger dette sit Kald. En smuk og berettiget Tanke, der kun lider et sterkt Chok i vor Deltagelse ved Maaden, hvorpaa den sættes iverk. Det er nemlig intet mindre end Husets Kompagnon og Søn, dets uundværlige Tvillingstøtte, der ubønhørlig ofrer alle de andres Interesser for sine egne, det vil sige: der en vakker Dag – forsvinder, og som i Skyndingen ikke alene lader Firmaet, men Hustru og Barn i Stikken, medens han som Erstatning for disse sidste tager en Bravursangerinde, den fortryllende Signora Biondella, med. I Italien, Maalet for hans Længsler, dukker disse to op igjen. Et Par Aar er gaaet hen; hans Geni som dramatisk Komponist har imidlertid kjæmpet sig frem til et Verdensry, hvori Biondella, som Primadonna i hans Operaer, har en ikke ringe Andel.

Hans forladte Hustru hører i den Tid intet fra ham. Hun havde tidligere hørt til dem, der er fødte med en ulykkelig Evne til at sætte sit Lys under en Skjeppe. Hun havde vidst ligesaa omhyggelig at dølge sit Indre, og hvad som der bevægede sig, som hun havde havt for Skik at skjule sit smukke Haar under nogle «høist uklædelige Kapper». Den med sine Kunstnerinteresser ganske optagne Gemal havde derfor slet ikke opdaget Lyset under Skjeppen, men havde under deres korte Samliv fuldstændig overset hende.

Denne ringeagtede og forglemte Hustru arver pludselig en uhyre Formue. Græmmelsen over den Behandling, hun har døiet, har frigjort hendes Væsen; de puritanske Kjoler og Kapper giver Plads for en kostbar, smagfuld Sørgedragt, og hun gaar paa Reiser.

I Italien træffes Mand og Hustru igjen. Han er imidlertid bleven kjed af Sangerinden. Under Opfyldelsen af hans dristige Kunstnerdrømme begynder han at spore noget som Tomhed og Lede; Anfald af Melankoli og ubestemte Længsler hjemsøger ham midt i Berømmelsen.

Det er i denne Sindsstemning, han pludselig staar ligeoverfor den forvandlede Hustru. I en hidtil ikke anet Skjønhed, hævet ved Verdensdamens fornemme Anstand, omgivet af alle Rig dommens Fortryllelser, en fremmed Aabenbarelse tykkes hun ham! Men med den dybtsaarede Kvindes tilbagevisende Kulde forstaar hun, uden at han tør beklage sig, at møde ham som den fremmede, hende ganske uvedkommende, med andre Ord, betage ham hvert Haab om at knytte det gamle Baand. Hvorfor, spørger vi, dvæler hun da saa længe i hans Nærhed? Det er næsten grusomt. Kampen udspinder sig da mellem dem, Kampe i det uendelige. Vi følger disse snart bevæget undertrykte, snart lidenskabelig opblussende Scener med en Spænding, der neppe levner os et lidet Pusterum til den Tanke: Hvordan mon Forfatterinden vil bære sig ad for at gjøre denne Forbryder lykkelig og bringe det til, at vi finder denne Lykke nogenlunde tilladelig? Thi at dette er hendes Hensigt, kan vi ikke tvile om.

Sker nu dette paa en Maade, som lader os tilfredsstillende? Skal vi rette dette Spørgsmaal ganske rolig og nøkternt til os selv efter endt Læsning, maa vi svare: «Nei ingenlunde!»

At den endelige Forsoning hidføres ved, at han styrter i Vandet og redder Barnet, som Signora Biondella, dreven til det yderste ved hans nye – Utroskab, vil drage med sig i Døden, er saare utilfredsstillende og smager betydelig af det, vi kalder et Teaterkup. Os vil det synes, som om de Motiver, der bringes i Anvendelse for at omvende en Mand, der med koldt beregnet, langvarigt Overlæg har traadt alt, hvad der heder Pligt og Følelse under Fødder, i det hele er ilde valgte og svækker det moralske Indtryk. Det er ikke det Motiv, som altid og i hvilkensomhelst Skikkelse, det træder en Mand imøde, vil øve sin fascinerende Magt over ham, der her skal berede Omslaget. Det er ikke den ved Skjønhed og

Rigdom glimrende, ved Modstandens Koketteri bedaarende, det er den *forladte* Hustru, hun med det tause, forgræmmede Ansigt og de uklædelige Kapper, det er Hjemmet selv, der skulde havt Magten til at drage ham, og som han maatte tjent sine Prøvelsens syv Jakobsaar for at vinde tilbage. Lad Sommerfuglene da stige af sine Larver, hvis det kan glæde dem og os.

Med disse Antydninger om Dagens kvindelige Roman maa vi lade det bero. Den samme ømme Overbærenhed med smaa og store Synder paa den ene Side, den samme Kvindestrengthed mod Kvinde paa den anden, – kort, den samme Slaphed i Opfatningen af et moralsk Fællesansvar karakteriserer dem alle.

Fædrelandske Forfattere.

«Es ist die Krankheit der Resignation. Warum anklagen sie nun die arme Frau um die Krankheit, die Theologen, Dichter und Philosophen um die Wette ihrem Geschlechte einimpfen?

Willibald Alexis.

Der er i det foregaaende givet en liden Prøve af nogle enkelte fremmede, os fjerntstaaende Forfattere og deres Opfatning af Kvinden. Meningen dermed var gjennem denne Opfatning og de Skildringer, der knytter sig til den, at virke ogsaa paa vore egne, endnu lidet befæstede Forhold. Forat dette kan ske og vi selv uddrage nogen Lære deraf, maatte vi da ogsaa vide lidt mere om disse vore Forhold, end vi i Grunden ved, og hvor kan vi hente denne Kundskab bedre end hos vore yngre, det vil sige Dagens Forfattere?

Idet jeg med Stolthed nævner deres Navne, disse Navne, der mere end alt andet har indlemmet os i den store Verdensbevidsthed, der har aabnet en fortørret Samtids Øine for friske Kilder, der endnu rinder og sprudler, er det forhaabentlig overflødig at gjentage, at her bliver ikke Tale om nogen kritisk Veien af Fortrin og Mangler; jeg kan kun holde mig til den Side i deres Digtning, som angaar det, jeg kjæmper for, og som nødvendigvis kommer til at staa i et mindre trøsteligt Lys, medens der maa ties med alt det øvrige, hvori vi læser os Glæde og Forfriskning til. Ett turde vi alle være enige i, og derfra vil vi gaa ud, at vore hjemlige Forfattere, hvad en *sedelig Grundanskuelse* angaar, alle staa høit over hine Udlandets.

Hvad Standpunkt indtager vore fædrelandske Digtninger og Romaner i sin Opfatning af Kvinden og den Stilling, hun bør indtage i Samfundet?

Akkurat det samme Standpunkt, som vor unge Civilisation indtager til den gammeleuropæiske, som den grønne Kart indtager til den raadnende Frugt.

Jeg vil antyde tvende Stadier i denne Opfatning.

Den noksom kjendte, gammelhævede, vore Fædres Kvindeideal, Kvinderesignationen i snollede Kapper og Nøgelknippet i Beltet – senerehen under Spor af Paavirkning af en nyromantisk mere skjærpet torturlysten Retning. I ingen af disse maa Slutningstableauet mangle. Hvo kjender ikke Slutningstableauet, der er bleven typisk i alle Digtninger af den Art? . . . En høitidelig Forbrænding af Skyldpapirerne, der kaster et flammende Skjær paa et blegt, smerteforklaret Ansigt og et Par aabne, tilgivende Arme!

Vi kommer saa til Overgangsstadiet. Her blev det vore yngre Digteres Opgave at drive dette Martyrskab ud til *det Punkt, hvor det brister*, og begynder at vække Mistro. Er dette rørende eller oprørende?

Hos *Ibsen* manifesterer sig Fremstillingen af Kvindeopofrelse i en raffineret Sjælevivisektion, som i hin Scene i *Brand*, hvor Hustruen formenes endog den Lindring at sørge over sit Barn og skue ud af Vinduet til dets Grav, en Grav, som dette mer end almindelig hovedbrydende Spørgsmaalstegn af en Ibsensk Helt selv paa en Vis har gravet for det. – Men hvem har ogsaa skabt slige Kvideskikkelser som *Ibsen*? Man maa gaa tilbage til *Shakespeare* for at finde dem!

I *Solveig* møder os denne stille, selvfortærende Rugen over noget haabløst ventet, længst forspildt – forspildt ved egen Magtløshed til selv at gribe ind, selv at raade derfor, – tusende Kvinders Lod her i vort Land! og derfor skulde det vel dobbelt røre os? . . .

Nei, vi vil ikke mere røres deraf. Vi vender os uvillig bort fra denne rynkede, forgræmmede Trofasthed, der har siddet med Hænderne i Kors, stirrende paa én Plet, og ventet paa – Peer Gynt, den gamle Peer Gynt, – Egoismen i sin Affældighed, naar den, gaaet træt i sin Umættelighed, endelig raver hjemover. Den traurige Skikkelse hist, det er ikke Solveig hin fagre, som vi sidst saa ved Dansen. Den Solveig vendte sig med Gru bort fra den foragtelige. Den traurige Skikkelse der, det er vor egen, kjære, hjemmefødte Kvindelighed, der har

overlevet sig selv og nu sidder og venter paa den Trollmand, der med sin Stav skal gjengive den Sundhed og Kraft, og denne Trollmand, denne Befrier, er ingen anden end – *Ibsen* selv.

Ja, *Ibsen* selv. Hvad har han vel tænkt og følt, da han manede disse sørgelige Skygger fra vort Kvindeliv frem – selv skræmmet af dem?

Hans senere Digtning vil give Svaret. Hvor begeistret hilste vi ikke *Ibsens* Kvindeskikkelser i hans Oldtidsdramer! Her var Hengivelsen parret med Vilje og Karakter; hun lystrede ikke alene, men hun foreskrev, hun greb selv ind; hun *gav* ikke alene, men hun *modtog* ogsaa; hun tilgav, men som en Dronning tilgiver, ikke en pisket Slavinde.

Ogsaa hos *A. Munch* møder os denne Selvstændighed, kun mere mildnet, i hine historiske Hustruskikkelser, Fruerne fra de gamle Herresæder, fra Akershus, fra Hamar, senere i *Lady Russell* og flere . . . Vore Dages Kvindetype er sunket, det er visst.

Hos *Bjørnson* træder ogsaa prægtige Fortidskvinder op; men han behøver blot at dale ned i Tiderne, saa smelter dette mere sterktprægede, karakterfulde sammen, indtil det har afrundet sig til vor Tids Kvindeideal ligeoverfor Manden, – Hovedchifrets ydmyge Nul. Vi vil blot holde os til én Type i hans senere Digtning: Hustruen. I Fru *Tjelde*, i hans sidst udkomne Skuespil *En Fallit*, har vi Idealet af en saadan from, passiv Hustruelighed, ganske efter fædrelandsk Mønster. Her staar vi Ansigt til Ansigt med Nøgleknippet i Beltet og den pyntelige, nystrøgne Kappe, hvorunder vi maa tænke os et Par blege, forvaagede Øine og en Mund, der er strammet bekymret sammen under en lang, pinlig Taushedsøvelse. Den Slags Hustruer er saa inderlig rodfæstede i vor Bevidsthed som det ene mønsterværdige, at Digterne endnu med Held kan benytte dem.

En anden Sag er det, om de tjener dem som det demoraliserende Princip i Digtningen, ligesom de ufeilbarlig gjør det i Realiteten i Livet. Havde disse gode, rørende Fru *Tjelder* været, hvad de skulde og burde været, sine Mænds Raadgivere og Fortrolige, været dem den varslende som den ansporende, den rosende som den revsende Stemme, saa vilde det – hvem ved! – kunnet afvende mangan en sørgelig Livsfallit.

Jeg har *Bjørnson* sterkt mistænkt for, at denne Opfatning har dæmret i ham, da han nedskrev sit Drama, og at den naaede til fuld Klarhed, da han første Gang

saa det paa Scenen. Mon ikke?

At *Jonas Lie* hører til dem af vor Tids Digtere, der forbereder en ny, mere værdig Opfatning af Kvinden og hendes Stilling, kan ikke overraske os; han er dertil en for sand Følelsens Mand. Men ogsaa hos ham – lad os blot holde os til hans Roman *Lodsen og hans Hustru* – maa denne Erkjendelse indvindes gennem lange, knugende Skildringer af et forkuet, mishandlet Hustruliv.

Men vi aander op efter Trykket; den forkuede Hustru vinder tilsidst op til Selvstændighed og Viljestyrke, og Forfatteren beroliger os med, at Manden finder sig inderlig vel derved, og alt ender godt. En lidt nærmere Omtale af ovennævnte Roman vil følge senere.

Vi vil her gaa et Skridt tilbage til vort første Stade. Til Bekjenderne af den hos os gjældende Type for skøn Kvinde lighed, den passiv lidende, slutter sig en Novellistinde af for stor Betydenhed, til at vi ganske tør forbigaa hende, uagtet vi af flere Grunde gjerne vilde det, nemlig *Marie Colban*. Forsøg til en Kommentar til en af hendes mere karakteristiske hjemlige Fortællinger følger derfor her.

I det høie Nord

Richard S., en ung Læge, rig Mands Søn, begavet og verdensdannet, noget idealistisk anlagt, à la *Falk* i *Kjærlighedens Komædie*, har reist meget og nydt Livet. En Formuerystelse rammer Familien og bevæger ham i et Slags *dépit de désespération* til at søge et Kald i Finmarken. Forinden han begiver sig derop, holder han Bryllup med en ung Pige af god Familie. Hun er opdraget af en fortræffelig Moder; men den Ensomhed, hvori hun er vokset op, har befæstet denne Blyhed og Tilbageholdenhed hos hende, som Mangel paa Kjendskab til Livet og til Menneskene paatrykker delikate Naturer, – Egenskaber, der kun venter paa, i hvilke Hænder de skal falde, for at udvikle sig til noget held- eller uheldbringende. Hun var dertil smuk og elskværdig, og hun elskede ham med sit uberørte Hjertes første Kjærlighed. At han elsker hende, maa vi jo antage, da han, der skildres som en kræsen, noget eksklusiv Natur, har valgt hende.

Fortællingen begynder, hvor han med sin unge Hustru umiddelbart efter Bryllupet tiltræder Reisen til det fjerne Hjem. En vakker Skat, synes det os, at tage med til et Forsagelsens Sted som dette, men ogsaa et dobbelt Kjærlighedens

Ansvar for en nobel Mand, idet han river hende ud af et kjærligt Hjem for at begrave hendes Ungdom i en Udørken, hvor den strengt alene er anvist paa at eksistere for og ved ham.

Vi vil dale lige ned paa den øde Plet, hvor disse to skal begynde sit egteskabelige Liv og, idet vi foregriber noget Gangen i Fortællingen, hidsætte den unge Egtemands egen Beskrivelse deraf til Svigerinden *Else* i Bergen.

«Det første, jeg saa ved min Ankomst, var et stygt, rødmalet Hus med nogle nøgne Stuer – det var min (!) Bolig. Udenfor: en Bakke, hvor fast intet groede uden Lyng – det var min Have!» (Man lægge Merke til, at i denne unge Egteherres *pronomina personalia* gjælder intet *Pluralis*.) «Et med nogle svindsottige Enerbuske begroet Bakkeheld – det var min Park. Til at afbryde Stilheden, Bølgebraget etc., som jeg troede vilde gøre mig forrykt – det var min Musik. Se Vildæn derne dukke under og en Hval springe i Veiret – det var mine Adspredelser» etc. etc.

Efter denne Skildring og end mere Tonen i den kan man let slutte sig til, hvad der uundgaaelig indtræder: den unge Verdensmand har ikke beregnet sine Kræfter rigtig; han er fortvilet paa sin Vis, det vil sige, han bliver barsk og ubehagelig og kommer selv mere og mere til at ligne den bare Bakke, hvorpaa kun stikkende Enebærbuske gror. Den stakkels *Helene*, paa sin Maade ulykkelig, det vil sige mere ubevidst og som det sig hør og bør stille og skjult, er det af en dobbelt Grund, idet hun maa se ham, der skulde erstatte hende alle Savn ved at tillade hende at udfylde hans, vende sig i Mismod fra hende, idet han smertelig lader hende føle hendes Utilstrækkelighed. At *hun* er ulykkelig, synes derimod ikke i mindste Maade at falde ham ind.

Idet vi antydningvis ordret efter Fortællingen gjengiver de mest karakteristiske Træk af dette egteskabelige Samliv mellem to unge, dannede, med personlig Elskværdighed udstyrede Egtefolk, som den barske Ensomhed omkring dem dobbelt synes at anvise paa hinanden, vil enhver ikke altfor naiv Læser tro, at her forberedes en gribende Kamp- og Lutringshistorie, begge Parter, baade den saarende og den lidende, til Advarsel. Men det er ikke saa. Fortællingen indtager selv det naive Standpunkt og synes at gaa ud fra at faststille Forholdet mellem de to Egtefolk som: saa skal det være, altsaa for hans Vedkommende berettiget, medens den i *Helene* skildrer det mønsterværdige i

den stille lidende, overbærende Kvindelighed. Deri ligger efter vor Mening Fortællingens Misgreb, der gjør, at den med alle sine Fortrin, sin aandrige Behandling, sine prægtige Lokalskildringer, ja maaske netop derved mere virker skadelig, idet den kun altfor meget forøger den Uklarhed og Forvirring i Opfatningen af Mands og Kvindes Forhold til hinanden, som vi allerede har vel meget af før.

Vi gaar tilbage til de første Maaneder, de tilbragte alene paa det ensomme Sted. Helene skriver til Svigerinden i Bergen, under de første Indtryk af dets Tristhed, hvoraf dog fremgaar, at hvad der trykker hende, er en dunkel Følelse af, at hun ikke kan være mere for ham, end hun er.

Svigerinden svarer og siger i sit Brev:

«Helene maatte tænke paa, hvad hendes Moder ogsaa havde lidt, og hvor vanskeligt det vist ofte var faldet hende at smile til sine kjære. Helene maatte nu vise, at hun var sin Moders Datter og smile til sine kjære. Mændene kunde nu engang ikke like Taarer, og det fortænkte hun dem ikke i» (!!).

Brev fra Helene til Svigerinden:

«*Juledag*. Ene roede jeg til Kirke tidlig imorges, og ene er jeg nu; thi Richard sidder i Sofaen og læser Morgenbladene, og da er jeg glemmt. Han kom hjem igaaftes, efterat han havde været borte i to Dage, sagde mig et kort Godaften og skyndte sig ind i sit Værelse. Da han kom ind igjen, tror jeg, at jeg sad i Sofahjørnet og græd, og det kan han nu engang ikke udstaa. Han greb begjærlig Aviserne og læste, til Julegrøden stod paa Bordet. Jeg havde et Par smaa Foræringer og en Nellik, som til min store Glæde var sprungen ud Lillejuleaften; men da han var saa alvorlig, turde jeg ikke afbryde hans Læsning, og da Juleaften saa var gaaet forbi uden Gaver, fandt jeg, det ikke var noget at komme med idag. Nu faar de ligge til næste Juleaften, dersom han da er i bedre Humør»
...

Men om han nu ikke er det, hvad saa?

«... Julelysene hos Presten fik jeg ikke se; da Richard ikke vilde spise i Prestegaarden, skyndte jeg mig hjem... Jeg havde saa gjerne villet have ham til Handelsstedet, hvorhen vi var budne; men Richard vilde blive hjemme»...

Til disse Helenes triste Juleerfaringer kommer endnu en Sorg over, at hun intet «ferskt» har til ham, da han allerede havde spist Stegene op tidligere...

«Thi Richard er for længe siden kjed af Ren og Ryper».

En Fisker har lovet hende en Steg, der ikke kommer. Med Graad i Halsen løber hun hvert Øieblik hen ad Veien for at se efter Stegen til Richard. En lang Beklagelse over det skuffede Haab følger derpaa. «Thi Richard lever blot af Marvben og Suppe.»

Man fristes til at spørge: Er det ikke Helenes Marv, han fortærer?

Helene har faaet en Vinterforsyning fra Bergen af alskens Mad – til Richard forstaaes. «Jeg havde glædet mig saa til at vise ham, at jeg havde efterlignet de kjære Italienere og stukket grønne Kviste mellem Spisevarerne. Men han var saa mørk, at jeg ikke turde. Saa faar jeg glæde mig i at tage noget ud imorgen og øve min Kogekunst paa. Han sultede formelig den første Tid, han var heroppe, da han ikke kunde spise, hvad andre Folk spiste heroppe; men har en Kone først grundig græmmet sig over at se sin Mand sulte, saa faar hun ogsaa Kogegeni»(!).

Richard vil, at Helene skal tale alvorlig med Else, Svigerinden, om at komme derop. NB. Richard har gjort Else, før hun blev gift med Broderen – hun er nu Enke – den Ære at blive forelsket i hende.

Nogle Maaneder senere sidder disse tre sammen i Doktorens Hjem. I Else lærer vi en anden, mere selvstændig, mere udviklet Kvindelighed at kjende, – altid i den Illusion, at se Doktorens bedre Jeg i Konflikt med denne mere og mere give sig tilkjende.

Situationen er allerede merkelig forandret. Doktoren taler. Han taler med de to Damer. «Hvor henrykt Helene er, kan man tænke sig! Hun har altid blot set ham taus som Graven.»

Doktoren bliver igjen «mørk og bitter», idet han kommer til at tale om Livet nordpaa.

«Jeg har solgt min friske Ungdom for en Ret Linser,» endte han. «Stakkels Helenes Øine mistede igjen sit glade Udtryk» (over, at Doktoren talte med dem!); «hun var jo Linserne.»

Hvordan? Ikke engang Sausen, Krydderiet paa den, tillader hun sig at være! Der er da Maade med Beskedenhed! Hun er jo ikke Lofoten!

Her følger nu den Skildring af det Indtryk, Stedet første Gang gjorde paa ham, som allerede er meddelt, – altid med en haardnakket Forveksling af første

Person Singularis og Pluralis. Han fortsætter sin Skildring af Egnens og Menneskenes Gyselighed paa en god halv Side. «Der har De mine Fornøielser!» ender han.

«De to Damer taug. De vidste begge, at for dem kunde der være tusende Ting at interessere sig for; men det lader sig ikke gjøre at belære en Mand om sligt» . .

Ikke det? Da tror jeg netop, at enhver nobel Mand, hvis Arbeide optog og lagde Beslag paa hans Iagttagelser udenfor dette, med Glæde vilde belæres, og at det netop var den kvindelige Opgave at gjøre det!

«Raa og haard er Finmarkingen,» tog Doktoren til Orde efter en Pause . . .
«Naar jeg siger raa, saa har jeg sagt det værste, i det mindste det modbydeligste, der kan siges om et Menneske!» (Men hvad er han da selv?)

Han fortsætter i denne Smag og i Udtryk, som gjør, at Else fordrister sig til den stille Tanke: «Han kunde ikke selv kaldes lapset; thi han var virkelig kultiveret; men hans Sjæl var lapset.» (En besynderlig Distinktion!)

«Helene vover atter en Bemærkning, men bliver haanlig afvist.

«Saaledes ironiserede Doktoren ofte blodig; men Helene fandt dog dette bedre end den forrige Taushed . . .

«Doktoren opdager, at Helene kan Engelsk, og den lykkelige Helene bliver udvalgt til at læse det med ham. Helene var henrykt over, at hun turde sidde hele Timer inde i hans Kontor . . . Hun var kvik; han vilde lære, og der gik ikke lang Tid, før han fordrede, at Bordsamtalen skulde føres paa Engelsk.

«Helene bliver Forelæserinde, og Manden ser forundret paa hende engang . . . Han kaldte disse Timer sine *graa Glæder*» (!).

Trods denne bedøvende Lykke bliver Helene, efter som Vinteren nærmede sig, blegere og blegere.

«Hvad fattes hende? Hun kan ikke negte for sig selv, at han er en anden, naar han er alene med hende, end naar Else er tilstede. Til hende, Helene, taler han knapt. Er Else derimod i Stuen, da har han mere end nok at sige, da er han saa forunderlig elskværdig og indsmigrende, ofte endog *blød*, selv mod hende.» (Au, au, bare ikke dette!)

«Paa Helenes Forundring over Mandens usedvanlige Elskværdighed fulgte en

anden af traurigere Art. Hvorfor kunde han nu igjen sidde hele Aftenen uden at mæle? Helene vovede da aldrig at nærme sig ham, og han vilde gjort store Øine, om hun havde fordristet sig dertil (!); en stum Bøn om et venligt Blik blev ikke bemærket. Naar han da skiltes fra dem, og han endnu var timevis i sit Kontor, sad hun i Krogen ved sin Seng med Hovedet i Hænderne: Hun sagde sig ikke selv, at han havde været bitter, næsten uartig. Men han havde sagt det, saa det; – Summen var, at han var ulykkelig, og det var hendes Skyld.

«Doktorens forstemte Aftener blev snart ikke en Undtagelse, men en Regel, og han blev altid i Stuen» eller fulgte med ude.

Doktoren har alvorlig forelsket sig i Else. Det ytrer sig saalunde:

«Han ærgrede sig usigelig over, at hun mødte hans Ildblikke med den fuldeste Ro og Aabenhed . . . En af hendes største Tillokkelser var, at hun talte saa lidet; men med ham skulde hun tale; først da fik hendes Stumhed mod andre det Sprog, han vilde høre. Han talte da med spottende Overmod om Kvinder, der er klare og kolde som en Vinterdag, og saa straks efter om det særegne Trylleri ved kolde Kvinder, og saa lidt efter om saadanne Kvinders Østerstilværelse . . . Han bliver mere og mere vred, og i Vreden pisker han nogle fattige Græsstraa, som blot forlangte at leve.»

Her maa vi jo besinde os et Øieblik paa, hvor vi er, for at kunne sætte os ind i, at vi befinder os paa et ensomt, bart Strandleie under henimod 70 Graders nordlig Bredde!

Endvidere ytrer hans Kjærlighed sig paa den Maade, at naar «Else, træt af disse Dissonancer, hun ikke kunde betvinge, skyede at indlade sig med ham, kunde han blive formelig uartig».

Endelig en Dag oplurer han Else paa den ensomme Strandbred, han ellers aldrig betraadte; han kommer pludselig frem bag Aasen og sperrer hende Veien. Else, hvem dette mishager, siger aabent til ham:

«Nu vel, her er jeg, hvad vil De mig?»

Den Maade, hvorpaa Elses Beundrer optager dette Spørgsmaal, skildres saaledes:

«Aldrig er en Mand bleven opskræmt af en erotisk Stemning paa en mere alt Haab dræbende Vis. Men endnu mere følte han et Raseri over, at man vovede at trodse ham. Den Kvinde, han elskede, skulde være dæmonisk behersket af ham.

Hans Høimodighed skulde hun have at takke for sin Frelse; – og her stod hun med høit løftet Pande og spurgte ham, hvad han vilde!»

Atter igjen farer vi sammen og spørger forbauset: «*Hvor*, under hvilke Samfundstilstande befinder vi os?» . . . og da vi maa svare: «I Lofoten, og det er en ung, norsk Distriktslæge, som taler,» slaar vi os atter til Ro i den første Illusion, at her kun rives Masken af en hos os dog heldigvis endnu lidet kjendt korrupt Blaserthed, for at vise os den som Abnormitet. Det er ikke saa. Der stilles den Fordring til os at tage det ganske naivt. Der skal i disse Træk kun skildres os Mandsoverlegenheden i sin alt undertvingende Kraft, ham ligesaa medfødt som Manken og Haledusken hos Løven. I Fortabelsen over denne imponerende Løvemagt skal vi endog glemme, at det er en Forbrydelse, der her er Tale om.

De er paa en Landtur, hvor Doktoren næsten glæder Livet af dem ved at være i godt Humør. Men ak, den Herlighed varer ikke længe. Lidt efter lidt bliver han «mørk og bitter». Vi forbigaar de elskværdige Ytringer deraf. Det begynder at blive koldt, og Helene spørger, om de ikke skal tænke paa Hjemreisen.

«Ja, lad os kun vende hjem til den gamle Trædemølle,» svarede han bittert.

«Helene fik Taarer i Øinene, og hvergang det hændte, kom Veninden hende til Hjælp, at han ikke skulde se Taarer» . . . (Thi det liker jo Mændene ikke!)

Men Doktoren kan fremdeles ikke glemme hine Ord af Else: Nu vel, her er jeg, hvad vil De mig? «Vaagen og i Drømme lød de for ham . . . De gjorde ham vanvittig, disse Ord! . . . Saaledes havde en Kvinde vovet at tiltale ham! Gaves der intet Middel til at revse denne stolte? . . . Han kunde blive rasende! . . . Med indædt Raseri» etc. etc. betegner det nye Stadium i hans Beilen til Elses Kjærlighed.

Atter skal vi imponeres, atter igjen svinges Mandsoverlegenhedens majestætiske Løvesvans, medens jeg uforbederlige ikke kan se andet deri end en forbrydersk Egtemands frække Dristighed, som lige under sin Hustrus Øine efterstræber en anden, der heldigvis har lidt mere Følelse for Pligt og Ære end han selv.

«En Dag havde de to Damer lokket Doktoren ud paa Multemyren, der stod ganske gyldenrød af Bær. Havde der blot været et Glimt af Fornøielse at udlokke af det Stenansigt, vilde de to andre have jubileret; men nei, han blev forstemt.»

Helene synker ned i et farligt Hul paa Myren. Hendes Mand, der stod et

Stykke fra og «studerede Elses Nakke», trækker hende op og ser paa hende med et Blik saa godt, «at det vilde vækket stakkels Helene selv op fra de Døde»(!).

Da han saagar tager hende under Armen og fører hende hjem, ja endog vil bære Kurven for hende, «takker hendes straalende Blik hver Sten, hver Busk, hvert Græsstraa underveis. Hjemme maatte hun fortælle Hunden og Hønsene om sin Lykke. Else holdt fra denne Dag af Svogeren, og hun haabede for Helene.»

Et halvt Aar gaar hen; da heder det: «Siden Helene faldt i Multemyren, havde hendes Mand ikke bekymret sig om hende; men den Aften havde han forlangt Omlædning, og uagtet man for hendes Skyld havde ventet over et Kvarter med Maden, havde han været saa god mod hende. Han havde flere Gange set over Bordet til hende; af disse Erindringer levede hun nu i de magre Dage.»

Et halvt Aar, under magre Dage, at leve af Erindringen om, at hun havde oplevet en Dag, hvor man havde ventet et helt Kvarter paa, at hun – Husfruen – skiftede de vaade Klæder, og at Manden havde set over Bordet til hende!

Paa et andet Sted heder det:

«For Helene hørte der ligesaa meget Mod til at komme med en spøgefuld Ytring, naar han var saaledes forstemt, som for andre at gribe en fnysende Hest ved Tøilen, naar den var i fuldt Løb.»

Dog nok af Citater. Slige Mænd som den her skildrede hører dog, Gudskelov, til det abnorme; om vi skal sige *især* hos os, eller *selv* hos os, henstiller jeg til vore Hustruer at afgjøre. Det grænser sterkt til det psykologisk umulige, særlig naar man tænker sig Scenen henlagt til Finmarken, hvorom Forfatterinden ensteds selv bemærker, at kun Kvinderne gjør det muligt for en Mand at leve der, og naar man erindrer, at det foregaar mellem dannede, hæderlige Mennesker . . . Man tænke sig blot denne Egtemand, efterat han paa en flere Dages haard Vinterreise maaske har set Døden under Øine, hjemkommen til sit Hus, hvor en ung, fager, kjærlig Hustru venter ham med Julelysene tændte paa Bordet, sætte sig, vendende hende Ryggen, i Sofaen for at læse – «Morgenbladene», medens hun skjælvende gemmer sine smaa Gaver til – næste Jul!

Vi gjentager det fremdeles, Skildringen som Abnormitet er fortræffelig. Den er saa fuldstændig lykkedes, at vi ikke tør betvile, det er Forfatterindens Mening paa én Gang i et ret gribende Billede at opstille os et afskrækkende Eksempel. Hun kan ikke udstyre denne sin Helt med al Egoismens og en indbildsk

Smaatyrans modbydeligste Egenskaber uden for at vise os, hvorledes den først rigtig trives og udfolder sig under den lumre Drivhuspaavirkning af en slavisk, sig selv opgivende Kvindelighed. Vi kan ikke tvile om, at det er hendes Mening at vise os dennes Skadelighed, og at der gives Forhold i Livet, hvor det slet ikke forslaar blot «at smile til sin kjære».

Men det er ikke Meningen. Vi faar i det mindste Indtrykket af, at Forholdet i sin eller *trods* sin grelle Modsætning skal gjælde for det mønstergyldige. Der gjøres vistnok hist og her, hvor den unge Herre og Egtemand træder for barskt op, et lidet Forsøg paa at misbillige det. Men Misbilligelsen er saa svagt antydet, saa betinget, at vi ikke ret kan fæste Lid til den. I næste Minut beiles der til vor Interesse og Beundring for ham. Han smykkes med den «ømmeste Omsorg for sine Syge» . . . Derude er han altsaa – det er lidt vanskeligt at tro paa – den opofrende Menneskeven, medens han hjemme i «den gamle Trædemølle» – saa kalder han det Hjem, som to elskværdige Kvinder kappes om at forskjønne for ham – opfører sig som den hjerteløseste Tølper, ja man bliver jo helt forbløffet, naar midt i en saadan Scene, hvor hans Raahed ret springer frem, Røgelsekarret svinges om ham, og Lovsangen istemmes i følgende Udtryk (der kunde have fortjent en bedre Anvendelse): «Læg Merke til denne Mand; hans Munterhed har Gratierne bag sig; hans Alvor er Kraftens og den ædle Mandigheds; hans Ironi og Vrede er en Digters; hver sjælelig Bevægelse hos ham antager en harmonisk Skjønhedsfylde» etc. etc.

Naar der ensteds i denne Fortælling tillige opstilles den bekjendte Sætning, at Mænd har andre og vigtigere Interesser end Hjertets at leve for, medens Kvinderne kun har Kjærligheden, saa røres der ved en sørgelig Sandhed, men en Sandhed, der skrigende forlanger at optages paa Budgettet, hvor de store Tidsspørgsmaal diskuteres. For Mændene den store, vide Verden, for Kvinderne Hjertets stille Følelser! Hvilket Misforhold der ligger i denne Udskiftning, der kun yder den ene Part Betryggelse, medens den dølger et Dyb af Usikkerhed og Elendighed for den anden, hvo tænker paa det? Kjærlighed – og til hvem? Til Væsener, der maaske staar færdige at ofre den for enhver lavere Lidenskab? Kjærlighed til disse, mod al anden Vinding higende, udad stormende, der har Tilladelsen givet til at behandle Troskaben som en Leg? Her havde det rigtig været Stedet at vise os dette, vise, hvorledes denne eneste Livsfiber; hvorigjennem det er en Kvinde tilladt at leve, *Hjertet*, er faren under Samfundstilstande som

vore . . . hvorledes det ved tusend Muligheder næsten altid er viet til Undergang, hvorledes det kan fortæres i Ensomhed, kvæles i sin egen Rigdom, hvorledes det langsomt kan udbyttes og knuses under en Hæl og i alle Tilfælde ikke tør give sig tilkjende, men er dømt til at leve skjult og nedkuet, forat Livets Paschaer kan have rigtig Plads og Ro til at vælge og faa sin lille Hjertekapital fordelagtigst anbragt . . . Her havde været en skøn Anledning i det smukke, indtrængende, ofte storslagne Sprog, der udmerker denne Novelle, til at vise Verden, hvad denne Skat, et Kvindehjertes Kjærlighed, denne saa slet behandlede, slet benyttede Skat, er værd; her havde Stedet været til at vække Kvinderne selv til Bevidstheden derom, at den ikke for meget skal misbruges og, idet de *lærer selv at sætte den høiere*, tvinge det unaturlige Samfund dertil, til at beskytte den, hævde dens Rettigheder. Sker dette? Nei, vi afspises med Frasen. De tre kvindelige Hovedpersoner, der træder op i den, *Helene*, Svigerinden *Else* og *Karen*, Handelsmandens ældste Datter (begge disse sidste stortanlagte Karakterer), byder sig selv Ofringen imøde. Alle tre præsenterer de knælende sit Liv og sin Lykke til den Mand, som begjærer at besidde disse. Alle tre paalægges det som en Skyldighed at ofre sig. Else, den mest bevidste af dem, har som ganske ung solgt sig til en Mand, som hun afskyr, for en Stilling, og Salget – thi andet er det dog ikke, trods Vielsen og det Fruenavn, hun opnaar – adles til en Karakterhandling, noget stort. Helenes hele egteskabelige Liv er en ynkelig Tiggen om at maatte faa Lov til at eksistere ved Siden af den Mand, der – saa maa vi forstaa det – af et øieblikkeligt Lune og drevet af et simpelt Begjær gav hende Navn af Hustru. Saa kommer Karen. Hendes Livshaab er vokset op med hende som en Busk paa den ensomme Strand; det er blevet et Træ, der lover dem alle, Forældre og de mange Søskende, Skygge og Læ. Hun er nemlig næsten siden Barneaarene forlovet med den unge Prest deroppe. Det vilde forekommet dem alle som et Mord at lægge Haand paa dette skyggende Træ. Nei, Lykken maa ofres, Træet hugges om. Lige foran Bryllupet kommer Karen selv og præsenterer den intet anende, høist overraskede Brudgom sit Liv og sin Lykke paa en Presenterbakke. Hun elsker ham over alt i Verden; men hun føler sig «for ringe til ham». Atter igjen Slavinden! Og hun er dog skildret som en ophøiet, ja poetisk begavet Natur, en Karakter; os forekommer hun mere end god nok til den lidt kjedelige, tørre unge Prest. Men ikke nok dermed. Russeskipperen, en middelaldrende Enkemand, der undertiden besøger Havnen med sin Lodje, en

trohjertig, kjernebrav, men udannet Sømandsnatur, sukker for Karen. Vi har sett denne stille Skippertilbøielighed udvikle sig under nogle Besøg, vi med Stedets Familier aflægger i Lodjen, og navnlig ved en liden Midtsommerfest, der gives ombord, under Nattesolens Skin, og som i Parentes sagt er skildret med Mesterhaand. Antager vi nu, at Skipperen, hvad Kvalifikation som elskende angaar – dette meget høit anslaaet –, maa tænkes at forholde sig til Karen som denne til Presten, saa vilde man følgerigtigen ogsaa her kunne vente en Lykkeabdikation; man vilde se Skipperen sætte Kursen nordefter med korslagte Arme paa Dækket af sin Skude, sende vemodige Afskedsblik ind mod Landkræmmerens lille røde Husklynge og undertrykke Sukket i et: «Jeg var for ringe!» Nei, han maa ikke bedrøves. Han vil have Karen, og derfor skal Karen værsgod tage ham . . . . . Fra det smerteligste Hjerteoffer styrter hun nu lige i Lodjeskipperens Arme, og Presten, der øser tilstrækkelig Resignation til Offeret i en fremspirende Tilbøielighed for Else, vier sin gamle Kjæreste Dagen efter sammen med den ærlige Samojed.

Det kan man kalde at hylde Magten! Jeg forbigaar endog mangfoldige Steder, hvor denne Hyldning paa den mest naive, blindt troende Maade springer frem. Jeg forbigaar ogsaa utallige Anledninger, der er grebet til at god- og anerkjende, hvad der hos os slet ikke burde godkjendes, men som det vilde være nyttigere at lyse lidt efter i Sømmene. Vor Ungdom og Tonen mellem den, vore sedelige og aandelige Tilstande faar sin Pris; – vore bareste Bakker, vore goldeste Livsstrande skal vore Kvinder finde deilige; – *virkelig Armod*, den Else engang havde prøvet, «var ordentlig bleven denne kjær»; kort alt, hvad der smager af Savn og Forsagelse, overrækkes her Hæderstegnet for national kvindelig Fortjeneste.

Forsøger vi nu af ovennævnte enkelte Træk, vi har meddelt af Fortællingens Hovedperson, den unge Verdens- og Egtemand, at danne os et helt Billede, gaar det op for os, at han synes anlagt efter visse moderne udenlandske Mønstre for Helte – lidt à la Spielhagen, lidt à la Cherbuliez, kun noget tillempet vore nationale Begreber. At denne vor Helt pludselig forbedres og bliver elskværdig, er et godmodigt, hjemligt Krav, som Forfatterinden ikke har turdet sætte sig ud over. Man begriber blot ikke, hvorigjennem dette sker. Hun nenner ikke at lade ham gjenngaa nogen Lidelsens Lutringsproces, der kunde føre dette Omslag, psykologisk begrundet, sikkert, om end langsomt frem, som det f. Eks. saa

gribende og fuldt overbevisende sker i Fru Gyllebourgs Novelle *Egtestand*. Der tales rigtignok om, at Doktoren paalægger sig *frivillig* en Forlængelse af sit Ophold i det forhadte Lofoten; men det giver os ingensomhelst Oplysning, om hans Forhold til Helene derved lider nogen Forandring, eller om denne Beslutning overhovedet har noget med hende at skaffe. Hans Opførsel mod de to Kvinder, da Efterretningen om hans Faders Død naar op til dem, er tydelig lagt an paa at vise os hans Sinds Dybde; vi kan kun kalde den hjerteløs. Han lukker sig hermetisk inde i – tre Dage uden at bekymre sig om de to Damers Angst og kjærlige Ønsker at ville trøste ham. Da de endelig den tredje Dag stedes for hans Aasyn, «Else med stumme, vaade Blikke, Helene med en Kop sterk Bouillon», fristes man til at spørge: Har hun kogt den paa sig selv?

Nei, til Lutringsprocessen merker man slet intet. Han arver Penge, flytter til Christiania og lever der i Herlighed og Glæde. Helene dukker pludselig op glad og lykkelig. Hun synger, hun ler; kun kan man ikke begribe, hvorigjennem denne Metamorfose er skeet. En Grundegoists Forbedring, der skal tænkes foregaaet gennem Lykkens mildeste Vuggen, kan vi i Sandhed lidet tro paa. Vi staar saaledes i forstokket Vantro ligeoverfor det Træk af ham, der maaske er beregnet paa at tage os med Storm, at han reiser op til Lofoten *alene* for at helbrede Karen, der er faldt i en Sygdom. Forat intet skal mangle i al denne Lykke, er Presten, han, som var for god til Karen, og som imidlertid har egtet sin Inklinasjon Else, bleven Stortingsmand og kommer daglig i Vennens Hus.

Men Else? Hvor er hun? Hun, der mindst kunde undværes i denne Kreds af lykkelige? Hun, Kulturens Barn, der allermest vilde sat Pris paa at nyde det civiliserede Livs Behageligheder i Selskab med sine kjære?

Else, – ja *hun sidder igjen oppe i Finmarken*, og vi maa endnu døie at høre Presten, denne eksemplariske Mand og Egtemand, svare paa Helenes Beklagelse over, at de i deres Kreds maa savne Veninden, og hvorfor hun ikke var fulgt med ham:

«Det var ogsaa Bestemmelsen; men Karen blev syg, og *jeg foreslog selv, at Else skulde blive deroppe ivinter* for at pleie hende.» Karen har sin Skipper, Forældre og seks Søstre.

Dette var, tror jeg, det sidste Offer, Forfatterinden i denne sin fædrelandske Fortælling anstiller til de gamle Guders Ære. Maatte den *i sin Art* blive den sidste

fra hendes Haand.

Lodsen og hans Hustru. (Af Jonas Lie.)

Som forhen paapeget, er det *Lie*, der har givet en første Antydning i vor Literatur til en Nutidens selvstændig Hustrukarakter, og denne træder op i *Lodsen og hans Hustru*. Sent er bedre end aldrig, heder det, og det er sandt; denne Hustru vaagner noget sent op til et Selvforsvar, saa at Deltagelsen, udmattet gennem de lange pinlige Scener, før svækkes noget end styrkes; vi har faaet et egteskabeligt Voldsherredømme ind i saadanne Portioner, at vi kan ikke verge os mod en viss Utryghed med Hensyn til Varigheden af det forandrede Sindelag hos de to. Tænker vi os saa, at hun, Hustruen, har døiet denne helbefarne Raahed under et Tidsrum af 10 – siger ti – Aar saa maatte der andre grundrystende Begivenheder end et mindeligt Opgjør til for at lade os tro paa et virkeligt Omslag, hvor det mildere i hans Natur og det sterke i hendes seirer og mødes i Kjærlighed.

Hvorfor, spørger vi her, har den ellers skikkelige, retsindige Lods – han skildres som en Mand med Følelse ogsaa –, hvorfor har han behandlet denne Hustru saa haardt? Hvorfor? Ja, derom kan vi spørge. Og vi faar et overraskende Svar. Fordi hun har foretrukket ham, Lodsen, for den fornemme, indtagende Søofficer, der samtidig med *Salve*, eller rettere forinden denne havde erklæret sig, beilede til hende. Fordi hun blev sig bevidst, at hun elskede den simple, lidt barske, men brave, dygtige Barndomsbekjendt høiere. Hun har givet den fornemme Beiler et Slags Ja, og hun løsriver sig dog; har hun nogen Skyld, da er det før mod denne, slet ikke mod *Salve*. Hun befinder sig da som en Slags Husjomfru i Søløitnantens Familie. Da hun vel har bestaaet Kampen med sig selv, men anende, at den værre forestod med en anden, bemaler hun et Stykke Papir med følgende Ord: «Undskyld mig, at jeg ikke kan blive Deres Hustru; thi min Hu staar til en anden,» forseglar det med en Knappenaal, stikker det i Dørsprækken og flygter paa staaende Fod – til Holland. Den gamle Fru *Beck*, til hvem hun i sidste Øieblik betror sig, skaffer hende nemlig, taknemmelig, fordi hun ikke vil gifte sig med hendes Søn, en Plads hos en hæderlig Borgerfamilie, som hun kjender derover.

Salve er imidlertid, vildledet af Folks Snak og forskellige Udtydninger af

Elisabeths Forhold til den unge *Beck* (den Løn, en ung Pige kan vente, naar hun høimodig renoncerer paa *Æresbeviset*), og naturligvis i høi Grad oprørt derover, gaaet paa Reiser. Her faar han gennem sin Skibschef, den gamle *Beck*, vide, at Sønnen har isinde at egte hende; han tror hende altsaa forlovet med denne. Han er nu borte adskillige Aar, gjør mangehaande Erfaringer, der sørgelig udvikler hans mørke Sindsstemning. Hjemkommen til Norge faar han imidlertid Sandheden at vide af en nøie indviet, hvor trofast *Elisabeth* havde været, hvorledes hun, for at redde sin Kjærlighed til ham, var flygtet for Fristelsen, samt at *Beck* for længe siden var gift med en anden. Han beslutter da at opsøge hende i Amsterdam. Gjensynsscenen er høist karakteristisk. Trods den Visshed, han har erholdt om hendes fuldkomne Uskyldighed, tror han i den Forvirring, som det pludselige Syn af ham sætter hende i, og den undselige Maade, hun hilser ham paa, at opdage «Skyldbevidstheden» og besvarer denne Hilsen med «en sagte, bitter Latter»(!).

«Da vendte hun sig pludselig om med en stolt Mine og saa paa ham.

«Goddag, Salve Christiansen!» sagde hun fast og rolig.

«Goddag, *Elisabeth*,» svarede han, idet han forvirret reiste sig. Efter et Par Ord hilste hun paa samme stolte Maade og gik ud.

Salve sad en Stund med sammenpressede Læber . . . Han havde ventet en anden Scene . . . Hans Natur var bleven ikke saa lidet af en Tyrans . . . Det, han *mindst taalte, var Underkastelse*, og da hun kom ind saa stille, ydmyg, med Erkjendelsen af sin store Uret skrevet paa sit Ansigt, følte han sig pludselig med en viss fortærende bitter Lyst paa Dommersædet . . . Han vilde først se hende knust for sig; saa skulde han tilgivet hende og elsket hende med hele sin Sjæl(!).

«Men i hin Stund, da hun stod der med Hovedet blegt løftet af tilbageholdt Krænkelser og talte saa rolig, havde han følt, at han med ett blev hende fjernere end dengang, da han endnu færdedes paa den anden Side af Jorden.

Salve sad der endnu med en smertefuld Harm over sig selv. Hvor var hun ikke rank og stolt! . . . Og han selv? Hvor var han ikke en smaalig, elendig Karl!»

Hvorfor, spørger vi her, da vi allerede er indviede i de lange Lidelsens Aar, der fulgte for dem begge, hvor hun kun gik op i «den blinde Underkastelse, som han taalte mindst af alt», hvorfor, naar denne Modstand havde en saadan betvingende Magt over ham og hans Raahed, hvorfor reiste hun sig da ikke

fremdeles «rank og stolt» mod den?

Kommer saa deres næste Møde, Forsoningen, gribende smukt fortalt; ogsaa her er det hendes Optræden, der gjør Udslaget.

«Og du har ikke nogen Tvil om mig i din Tanke; *thi jeg vil ikke bære sligt som idag, Salve; kan det ikke, – forstaar du vel?*» sagde hun bevæget i Stemmen, idet hun med dyb Overbevisning saa ham ind i Sjælen.

«Tvil mod dig . . . ?» Her lagde han hendes Haand paa Hjertet. I denne Stund vidste han trygt, at hun aldrig havde sat sit egentlige Sind til Søofficerens.

«Over hendes Ansigt gik et usigelig straalende, lykkeligt Skjær. De saa et Øieblik paa hinanden, og Salve slog sine Arme om hende.»

De blev nu gifte, og alt er saare vel en Tid; saa vaagner den gamle Djævel Mistroen igjen *uden mindste Grund*. Søløitnanten har hun, siden hun brød med ham, aldrig set. Den gjør sig gjældende ved de latterligste Anledninger. Bare hun nævner en af de saakaldte «fornemme», taler om en Søkadet eller hans Uniform, bryder den ud paa den frygteligste Maade.

Han har taget hende og deres lille aarsgamle Søn, da han selv fører et Skib, med paa en Tur til Amsterdam. Hun er da i sin fulde Skjønhedsflor, og han er ikke lidet stolt af hende. Paa Hjemturen møder de Korvetten *Nordstjernen*.

Der havde staaet meget Ry af dette Skib; Elisabeth havde altid sværmet for at faa det at se engang. Hun udbrød nu, ikke anende, at Løitnant Beck er ombord, i naiv Beundring over det. Straks er hundrede og ett ude. Salve sender hende og Barnet barskt ned i Kahytten, skræmmer Mandskabet rundt med de besynderligste Ordre, der gaar ud paa at forcere det gamle, skrøbelige Fartøi op mod Stormen, og seiler det ganske rigtig op paa Bankerne, hvor det totalt forliser. Han har imidlertid ladet den arme Kone alene den lange Rædselsnat med sin Uvisshed og Fortvilelse.

«Hvad har jeg gjort ham?» gjentager hun, «hvad har jeg gjort ham? . . .»

«Han tror mig ikke,» hviskede hun fortvilet hen for sig selv . . . «Hvad kan han tro?»

Endelig, efter at have forceret sig op til nogle tomme Selvanklager, grebne i Luften, ender hun med ydmygt at lægge Skylden paa sig, og beslutter, «villig til ethvert Offer, uden at sukke, ydmygt at bære hans Byrde gennem Livet», beslutter kort – alt, hvad man vil, naar man vippes op og ned mellem Liv og Død,

og man med Fortvilelsen i Hjertet spørger sig selv, hvad der her var det bedste.

Vi gjenfinder dem nu, hvor Fortællingen begynder. Ti Aar er gaaet hen. Hendes Beslutning, ydmygt at taale alt, og uden at sukke, bære *hans* Byrde – Mistroens? – gennem Livet, har baaret de bedste Frugter. Han havde unddraget hende alle dannede Bekjendtskaber og bosat sig paa en øde Ø, et Stykke fra Byen. Her har han hende ganske for sig, saa nu burde alt være godt og vel. Trods dette faar vi en Skildring af Elisabeths Mand, der er intet mindre end beroligende. Vi hidsætter nogle faa Træk deraf.

Efter at have ladet hans Dygtighed, hans Uforfærdethed som Lods al Retfærdighed, lægges til, «at han var mere skyet end afholdt for sit barske Væsen, at hans utilgjængelige Maade at være paa røbede en viss Bitterhed, etc. Det hed oppe i Byen at han var forfalden til Drik. Han kunde sidde hele Dage inde i Mor Andersens Stue, med Brændevinsglasset for sig»(!).

Imidlertid sad Lodsens Hustru hjemme i Hytten paa Merdø.

«Hun var vist urolig; thi der gik forskellige Udtryk over det af en eller anden Kummer medtagne Ansigt . . . Skjønt hun holdt af sin Mand, var det ikke frit for, at hun gruede for hans Hjemkomst.

«Der var noget sky, fortrykt ved hende, som hun reiste sig lidt forhastet, idet hun hørte ham udenfor; hun stod uviss, om hun skulde gaa ud af Døren imod ham. Men da han kom ind i Stuen, gjorde dette Udtryk med ett Plads for en frimodig, tilsyneladende glad overrasket Mine. (Ogsaa da, naar han havde siddet hele Dagen hos Mad.Andersen?)

«Naar han kom hjem, var han gjerne misfornøiet og bitter og ikke let at omgaaes. Hun vidste da, at det for hende bare gjaldt at holde ud, være munter og kjærlig og ikke falde i nogen af de Fælder, hans bitre Humør altid lagde for at fange hende i et eller andet Ord, hvorfor han kunde fare op, eller i en eller anden uglad Mine. Blev han desperat, kunde han true med alt muligt» etc. etc.

Denne gang var han dog i godt Humør over Sønnen, den tiaarige *Gjert*, der havde vist en eller anden kjæk Streg, og hun er i den syvende Himmel. Det gaar godt en lang Stund; saa fanger han hende ved at sige til Gutten:

«Du havde nok Lyst til at være en slig Søkadet, Gjert?»

«Ja,» falder hun uforsigtig ind, «kom han ind i Arendals Skole, kan ingen vide, hvad det vilde føre til.»

Det trækker da straks op til Uveir, og da Gjert ulykkeligvis lægger til: «Mor mente dog her om Dagen, at kunde jeg blive en slig, tog jeg mig anderledes frem i Verden end en almindelig simpel Sømand,» saa bryder det løs.

«Det var, som om disse Ord havde tændt Ild i et Krudhus. Det blussede vildt op i Lodsens haarde Ansigt, og han sendte sin Hustru et Blik fuldt af ubeskrivelig kold Haan.»

Det ender med, at han banker Gjert dygtig igjennem for den fortvilede Moders Øine, der blusser op, vil sige noget, «men betvinger sig, gaar ud og kommer ind igjen med et stenroligt, blegt Ansigt».

Lodsen «melder da kort og skarpt, at han og Gjert samme Aften gik tilsøs; hun maatte lave Provianten».

Vi tænker, at dermed er det nok for at gjøre sig Forholdet mellem disse anskueligt.

Vi kommer her uvilkaarlig tilbage til vort Spørgsmaal: Hvorfor bærer han sig saa?

Først fordi den gamle Mistanke, at hun følte sig for god til ham, at hun i Stilhed angrede Valget, nagede ham. Vi har vistnok hørt om en saadan Skinsyge, der ompænder baade Fortid og Fremtid og strækker sig baade til Levende og Dødt; men den vil dog forekomme os at arte sig noget for heliogabalsk raffineret i den skikkelige Søulk, for ikke at sige som en komplet Førrykthed, naar man tænker sig, at den savner Skygge af enhver Tilknytning til Virkeligheden, at den udspinder sig over et saa langt Tidspunkt, hvor hun hver Dag ved sin Hengivenhed maatte overtude ham om, hvor ugrundet den var. Denne Skinsyge, denne Mistro, drog altsaa sin Næring af, at hun var en saa fin og ædel Natur; derfor, at hun var fin og nobel, behandlede han hende raat; derfor, at han satte hende saa høit, knugede han hende ned?

Nei, ikke ganske derfor, men fordi hun *selv* drog sin fine, fornemme Natur ned og bredte den som en Kappe i Støvet for ham, saa den ærlige, plumpe Sømand ikke med sin bedste Vilje kunde undgaa at træde paa den, – fordi dette pinte og generede ham over al Maade, derfor behandlede han hende haardt.

Vor Anklage bliver her, at Modsætningerne staar for grelt mod hinanden. Hvad der gjør, at den Kamp, vi bliver Vidne til, faar noget saa særegent grusomt, er ikke alene den, at Uretfærdigheden og Lidenskabten er stillet ligeoverfor den

uskyldig lidende, men at den føres mellem Personer paa et forskjelligt Dannelsenstrin. Thi Dannelsen beror hverken paa Stand eller Kundskab, men paa Natur og Opdragelse. En fint anlagt Kvinde er, hvad Stand hun end tilhører, altid dannet. Ikke saa med Manden, der ganske anderledes bestemt modtager Præget af sin Stand. Der bliver altsaa en Afstand mellem Elisabeth og den grove, voldsomme Sømand, der altid føles som en Afstand, og som gjør Skildringerne af dette Forhold, hvor fortræffelige de end er, saa ualmindelig pinlige.

Karakteristisk er den Scene, hvor Elisabeths saa længe forkuede Selvfølelse vaagner. Styrket ved den nye Omgivelse – hun er taget ind til Fastlandet for at pleie en syg Moster – og pludselig vakt til fuld Bevidsthed om sin huslige Jammer ved Venindens, den unge Fru Becks Hentydninger til ogsaa dennes ulykkelige Egteskab, drister hun sig for første Gang til at udtale en Mening, der afviger fra hans. Salve vil nemlig beordre hende hjem med sig, medens hun formener ikke at kunne forlade den syge.

Da er det en kostelig Vending – er den naiv, er den beregnet af Forfatteren? –, at Salve, idet han i disse rolige Ord aner noget som en egen Vilje, forstenet af Forbauselse bryder ud: «Er du fra Forstanden?»

Disse Scener gjentager sig, hun altid sterkere, mere overbevisende, mere gjenfindende sig selv, han altid spagere, intet heller villende end at overbevises om sin Uret. Særlig gribende er den Scene, hvor han, kommen hjem til det tomme Hus, anstiller sine Selvbetragtninger, og den derpaa følgende stor mende Forsoningsscene. Fra dette Øieblik daterer sig en Mand, der ikke er en Bussemand, men en kjærlig, opmærksom Egtefælle, en Hustru, der bliver en virkelig Hustru for denne Mand, – daterer sig *Lykken* med andre Ord . . . Vi forlanger intet hellere end at tro derpaa.

At Salve som et Offer til de forsonende Guder overrasker sin Hustru med, at deres Gjert skal blive – *Søkadet*, er et naivt, elskværdigt Træk af Forfatteren, der vilde, at vi skulde skilles fra ham i rigtig godt Humør.

Jeg har atter, siden jeg nedskrev ovennævnte Uddrag, læst *Lodsen og hans Hustru* opmærksomt igjennem.

Lie har Ret. Tak og Ære være denne første Ridder i vor Literatur for den vaagnende Menneskeværdighed i Kvinden! Vel har han ikke havt Mod til aabenlyst at revse den Forkuelsens Aand, der har befæstet sin dræbende Magt i

alle vore Forhold under Navn af den rette Kvindelighed; men han har vist os den i sine Virkninger, vist os, hvorhen den fører, til Fortvilelse, til Undergang! Staar der ikke med tydelige Ord mere end ett Sted, at netop det, at Hustruen mere og mere gav efter og underkastede sig, gav hans Tyranni, hans altid vaagne, lurende Mistro Næring? 10 – siger ti – Lidelsens og Nedværdigelsens Aar spandt den ud i disse to Menneskers Tilværelse, hvor den kunde nøiet sig, denne Forkuelsens lede Aand, med ett! O, Lie, elskværdige Digter, hvor godt har du forstaaet din Samtid, da du tog Munden saa fuld! Saa sløvet, saa afstumpet er vor Tid for Kvindelidelse, at kun Overmaalet kan gjøre Indtryk paa den! Maatte *Octave Feuillet* gjøre *Greven af Camors*, den fine Pariser, Manden med alle gode Anlæg, til et komplet Uhyre i sit Forhold til Kvinder, for at Muligheden af noget som Samvittighedsnag kunde blive begribeligt i hans Samfund, saa behøver *Salve Christiansen* ikke mindre end ti Aar til at seigpine sin Hustru, forat man hos os kan forstaa, at det er noget.

Deri ligger en hel Tids Livsanskuelse udtalt, der ogsaa vil forklare, hvad jeg i disse Betragtninger over dens Roman har forsøgt at tydeliggjøre. Træffer derfor den Beskyldning mig, som jeg er belavet paa, at jeg opfatter for mørkt, at jeg har set lutter ondt og grusomt i næsten alle uden Undtagelse, saa kan jeg kun sige: Det er ikke Romanernes, ikke Forfatternes Skyld, det er *Tidens*, og Bebreidelsen maa da træffe mig, fordi jeg ikke har set det i dennes udjævrende, formildende Skjær, men i en strengere dømmende, mere lutret *Fremtids*.

[II.] KVINDEN I LITERATUREN. (2den AFDELING.)

[Indledning]

I de foregaaende Blade er der gjort et Forsøg paa fornemmelig gjennem Romanen at belyse Kvindens Samfundsstilling. Men der er en Art Literatur, der, idet den saa at sige kaster Refleksen af dette Lys koncentreret tilbage, tillader os at se Sagen fra nye, ofte høist overraskende Sider. Til denne Genre hører den literaturhistoriske, den anmeldende, – Kritikken selv. Og Kritikken forholder sig til den kvindemorderiske Aand, der gaar igjennem Forfatternes Skrifter, akkurat som Magistraten i de italienske Bjergstæder forholder sig til Røverne: de lever i

den inderligste Forstaaelse. Den koldhjertet ligegyldige, halvtbilligende Dialektik, hvormed den glider hen over de groveste Tilsyneladelser af denne Aand, virker maaske mere demoraliserende end det forbryderske i disse Tilsyneladelser selv.

Hvad skal vi da sige, naar vi ogsaa i de smaa borgerlige Skuespil faar det forbryderske opdasket, naar man midt i den gemytligste Hverdagsscene ser Blodskylden træde ind ad Døren og nedlade sig ligesaa gemytlig! . . . Naar vi ser vort hæderlige Publikum selv spille Abruzzo-Magistratens Rolle og stille billige, at Blodskylden finder sin milde Afslutning? Et lindt lidet Familieopgjør, en Smule Ordveksel, der er endt, inden Chokoladen paa Bordet bliver kold, saa er den Sag ordnet.

Arbejderliv.

Og saa forholder det sig; netop i disse Dage, medens vore Dagblade og mudtlige Diskussioner forener sig i et Skrig paa «Øie for Øie, Tand for Tand», medens man næsten truende reiser et strengt-logisk, gammeltestamentligt Retfærdskrav op mod vor ædle Konges humanere Opfatning deraf, ser vi det samme Publikum sidde nede i Teatret og græde Rørelsens Taarer over *Arbejderliv*. Vi vilde kalde det modsigende, bagvendt, forrykt, mildelst talt forunderligt, naar vi hos os ikke var altfor vante til den Slags Modsigelser, til at vi skulde forundre os derover.

Her ser vi da en Morder for os, saa god som nogen, hvis Skyld det sandelig ikke var, at han ikke netop traf den Vene, hvoraf Død og Liv afhænger, og vi ser dog uden mindste Forargelse til, at han – benaades, og det ikke som en anden Forbryder med Infami og livsvarigt Strafarbejde, nei, med at indlemmes som Medlem i den Familie, han har skjendet, med, at han hilses som elsket Fader af den Søn, som hans blinde Raseri har merket, inden denne saa Dagens Lys, at han modtages som Egtefælle af den Hustru, hvis hele Liv han har forgiftet, da det ikke lykkedes ham at berøve hende det. Og der sidder de strengt-retfærdige og synes, det er saa rørende, da Manden jo har forbedret sig saa betydelig, at han har taget tre fattige Børn til sig som sine egne – hvorfor ikke seks? – og gaar saa fornøiede hjem, fordi det ender saa godt og vel altsammen.

Inkonsekvenser som denne, skulde de ikke nærmest grunde sig paa den paafaldende Ustøhed, der raader i Opfatningen af alt, som gaar ind paa det

moralske Gebet? – en Ustøhed, der maaske altid indtræder, hvor patriarkalske Moralbegreber i en Fart skal tillempes dem, som en overmoden Kultur har hjemlet? . . . Maaske ogsaa i vor ringe Evne til at formæle Livet med Digtningen, saa at vi forstaar at anvende Virkelighedens etiske Love paa denne og lade dem tilbagestraale igjen paa Virkeligheden, Aftenhimmelen lig, som man ser dobbelt flamme, hvor den hvælver sig over et Vandspeil. Digtningen er noget for sig, synes man, noget, som ikke angaar Livet. Ligeoverfor den forlanger man kun at underholdes. Vi sidder derfor foran en saadan Briskeby-Cherbuliade som *Arbejderliv*, omtrent som naar vi tager en magelig Stilling foran et vel udført Maleri i samme platte Genre. Det gjælder kun at hvile i Nuet; hvorfor foruroliges med Betragtninger over noget som en dybere etisk Sammenhæng? Hvorfor skræmme sin Fantasi ud over Rammen til en Fortid, en Fremtid, der blot vilde vække ubehagelige, urolige Fornemmelser? Vi kom f. Eks. da til at stille det Spørgsmaal til os selv: Hvordan ser det med alle disse Paaklstringer af gode Handlinger saa tilsidst ud i en Mands Sjæl og Sind, der kan drives til en saadan Handling? Hvilke Scener af Raahed og Brutalitet maatte der ikke være gaaet forud for en saadan? Hvad siger vi! Fantasien behøver ikke at anstrenge sig, vi faar det gyselige ind saa at sige med Skeer i følgende Bekjendelser, Moderen forklarer til *Marcel*, Sønnen:

I to Aar var jeg gift med ham derhenne;
En Aften sent jeg sad og ventede paa ham;
Jeg var forknytt, jeg havde grædt saa længe,
At jeg tilsidst knapt kunde sy et Sting.
Men han blev borte, – det var *hans* Maner;
Han gik paa Vertshus, sad den hele Dag
Og spillede og røg og drak sig fuld
.....
og mangen Nat
Gik jeg og hentede ham, tænk dig min Skam,
Og fik ham lagt i Sengen som et Barn.
Jeg maatte være glad, naar blot jeg ikke
Fik Prygl til Tak. Det hændte undertiden.

Den Aften var min Taalmod sluppen op,
Jeg saa kun Sorg og Fattigdom foran mig.
Jeg skulde selv forladt ham; men jeg havde
Endnu en Gnist af den Medlidenhed,
Som overlever Kjærlighed hos Kvinden;
Jeg kaldte kun paa Døden – og den kom.

.....

Paa Trappen lød der Trin, jeg kjendte Stemmen,
O, hvilken Stemme!

Morin afbryder hende her, ude af Stand til at høre mer; da vil han heller selv fortælle:

..... Jeg har et mørkt, forvirret Minde om
Den Aften; jeg kom hjem, jeg faldt paa Trappen;
Din Moder lukked op, bleg som et Lig;
Der stod et dækket Bord og ventede paa mig.
Jeg vilde kysse hende; men hun gyste
Og stødte mig tilbage med sin Haand.
Saa fulgte der et rædsomt Skjendsmaal – o,
Den druknes Skrig er værre end et Dyrs;
Hun gav mig haarde Ord, der tirred mig,
Saa jeg med ett blev rasende og vild.
Foragt og Skam, det var for meget
Der laa en Kniv paa Bordet . . . jeg, jeg greb den
Og jog den ind i hendes Bryst . . .

Er dette nu virkelig smukkere, mer opløftende, end vi kan læse det i vore egne Drabs- og Mishandlingsaktioner? f. Eks. i den, der for nylig behandledes for Politiretten, kun med den Forskjel, at i det franske *Arbejderliv* vækkes hans Raseri ved et Kys, der vægres, men i vort hjemlige Egteskabsdrama ved et Par Støvler, som den mishandlede var «for afkræftet til at faa trukket af ham».

Kristine fortsætter:

Da jeg kom til mig selv, laa jeg tilsengs,
Og der stod Politi ved Hovedgjerdet.
Din Flugt udpeged dig som Gjerningsmanden;
Et Ord af mig, og det var ude med dig;
Og hvad jeg følte for dig, var kun Had.
. . . . . Da følte jeg det røre
Sig sagte i mit Skjød; det frelste dig;
Dit Barn bad for dig, og jeg vilde ikke,
Det skulde fødes med et Brændemerke.
Tilstaaelsen, der svæved mig paa Læben,
Tvang jeg tilbage i mit Bryst . . . . .
Omsider kom jeg mig. Da var det Kampen
Begyndte, den, som nøder en at vælge
Imellem Fattigdom og – Skjendsel!

Hun fortæller nu, hvorledes Tanken paa hendes Barn atter reddede hende fra denne sidste. [n2](#)

Nu staar tilbage den anden Side af Betragtningen, den, vore Tilskuere viselig ikke indlader sig paa:

Hvilken Plads vil en Mand som den her skildrede indtage i den Familie, der herefter tilgivende slutter sig om ham?

Vor Digter *A. Munch* har i fuldendt poetisk Gjengivelse bragt os et lidet vidunderlig deilig Digt af den engelske Digter *Tennyson: Enoch Arden*.

Et Par Skipperbørn vokser op paa en ensom romantisk Strand. Uadskillelige siden Barneaarene, har ingen af dem tænkt sig det muligt at leve uden med og for den anden. *Han* drives imidlertid til at søge Lykken i fjerne Lande for at bringe den hjem til hende.

Aar gaar hen, medens hun trofast venter. Saa kommer Tvilen, endelig Vissheden om, at han er død. Hun rækker da en anden Beiler, hans kjæreste Ven og Kamerat, der beskeden havde vejet Pladsen for Enoch, sin Haand. Atter igjen gaar Aar hen.

Da kommer den dødtroede tilbage. Ikke anende, hvad der er hændt, med et af Fryd og Forventning bævende Hjerte søger han paa de gamle Tomter efter det lille Hus, hvor han med Kjærlighedens urokkelige Tillid tror endnu at finde hende ventende paa ham.

Et Syn gennem et Vindu ind i en oplyst Stue fængsler ham til Pletten. Det er hende, han ser, straalende af Lykke, omgivet af Mand og Børn.

Skal han trænge sig forstyrrende ind i denne Lykke? Nei. Stille som han er kommen, sniger han sig derfra, for at dø ukjendt i en fremmed Vraa. Han er jo allerede død for dem; han maa fremdeles være det.

Lad os nu se, hvorledes vor Helt bærer sig ad ved en lignende Situation.

Der reiser sig, som man vel kan begribe, nogen Modstand imod pludselig at optage som inderligt Medlem i Kredsen en Mand, til hvem der *alene* knytter sig oprørende Erindringer, blot fordi han ganske tilfældig, efter to og tyve Aars Befrielse for ham, plumper ind i Kredsen.

Morin derimod synes, at det falder ganske af sig selv, at han bliver. Vi vil se, hvorledes han optager den Modstand, der bydes ham.

Morin:

Javist, jeg var et Dyr engang, jeg ved det;

Hun taler sandt; men den Tid er forbi.

Nu har jeg prøvet Livet og er gammel;

Skal da det svundne aldrig slettes ud!

.....

Det var dog muligt, at jeg nu fortjente

En Smule Kjærlighed igjen.

Kristine:

Jovist, Du skulde ha' din gamle Plads i Huset,

Du skulde lægge nye Byrder paa mig

Og slæbe Last og Drukkenskab herind?

Morin (*reiser sig*):

Nei, nu gaar det for vidt! – Har du da glemt,

At jeg har ikke tryglet dig om Naade(!)

Jeg søgte ikke om dig; paa min Vei
Fandt jeg tilfældig, som ved et Mirakel,
En Hustru og et Barn igjen, – og nu,
Nu skulde jeg gaa bort!
(*Han slaar i Bordet*)

Nei siger jeg!

Her er mit Hjem, jeg er i min Familje;
Jeg ta'r mit Barn igjen; naar man behandler
Mig skaanselløst, saa er jeg uden Skaansel!

Kristine (*kaster sig i Sønnens Arme*):

Nu kjender jeg dig atter!

Morin:

Det kan være;

Men jeg, jeg ta'r min Ret igjen,

Min Plads i Huset og min Søn jeg kræver.

Men alt dette forslaar ikke. Forfatter og Oversætter og Tilskuere vil, det skal ende godt: altsaa ender det godt, det vil sige med Tilgivelsen og Indlemmelsen.

Der har vi det! det magiske Ord, *Tilgivelsen*, det gamle, altid nye, altid virkningsfulde Sceneeffektapparat. Den kvindelige Tilgivelse! Benaadningsforkyndelsen *quand même*, der aldrig møder Modstand, som selv vor ivrigste hovedafknappende Retfærdsfølelse billiger, ja applauderer.

Tilgivelse ogsaa for denne Mand? O ja, hvorfor ikke? Men saa maatte Stykket endt dermed, endt med, at begge Parter, tilfredse, lykkelige over at have ydet og modtaget Tilgivelsen, skiltes for aldrig, aldrig mere at mødes. Først da, naar han vælger stille at forsvinde, fuldbyrdes i ham den Bod, der ene kan tilfredsstille; det er Indlemmelsen, der oprører!

Uagtet nævnte Stykke, godkjendt ved Fremmedstemplet – det er endog oversat af en dansk Mand med et visst Navn – allerede har vundet Plads paa vor bedste Scene, henstiller vi til den ærede Teaterdirektion, om den dog ikke vilde henlægge det som ikke ret værdigt for denne? Vi har selv et *Arbejderliv* at byde paa, der efterlader et ulige smukkere, renere Indtryk, *Arbejderen af Lorentz*

Dietrichson; hvad, om dette indtog Pladsen?

Til Goethedyrkelsen.

Mænd taaler ikke gjerne en sterkt anlagt Kvindenatur ved Siden af sig. At den er begavet, kan endda gaa an; men den maa ikke være *selvstændig*; den maa gaa op i ham, dreie sig om ham som Solsikken efter Solen, som den lyssugende, mindre Klode om sin Planet. Det vil gjentage sig, hvor vi ser hen i Livet, som i hint Livets Speil, vi kalder Digtning.

Ligger der i *Ernest Maltravers's* dunkle Utilbøielighed for den skønne, høisindede, men ærgjerrig-høitstræbende *Florence*, eller i *Godolphins* for *Constance Verrier* noget andet end denne Skinsyge til Grund? Hvem ved, maaske vi deri kan søge Motivet til Forfatterens eget noksom bekjendte Forhold til sin begavede Hustru? De maa først knuses af dem, dette Slags Kvinder, for at gjøre sig elskede.

Men uforklarligt er dette Fænomen ikke. Man har jo villet udfinde, at Naturen selv i Kvinden, baade fysisk og psykisk, modsætter sig en aandelig Sideordnethed med Manden, og har søgt at bevise dette ved selve dens Sjeldenhed, der lader den fremtræde næsten som en Anomali, en sygelig Eksaltation. At et af de smukkeste, mest tiltalende Billeder i det store Portrætgalleri i Florens, lutter Produkter af Mesterhaand, er en Kvindes og malet af Kvindehaand, at i Frankrige i næsten et halvt Aarhundrede en Kvinde har indtaget den første Plads som Romanforfatter og Stilist, betyder intet, vil man mene: «Én Svale gjør ingen Sommer.» Men os vil det synes, som om Tilstedeværelsen af de enkelte Svaler betyder særdeles meget, ja, at den omstøder hele den Teori, hvorpaa Underordnetheden er bygget. Hvor der er én, kan der komme flere, og at der ikke kommer flere, maa da ligge i Sommerens Beskaffenhed. Gjør Sommeren blid for Svalerne, og de vil komme alle!

Nei, alle kommer de ikke. Vi vil ikke opleve at se dem komme alle. Der forkom for mange i den lange, lange Række af barske Aaringer. En pludselig Befrielse (hvis vi kunde tænke os en saadan) fra alt, hvad der hemmende og kuende har omsnoet kvindelig Aand, kvindelig Evne, vilde ikke straks kunne virke fuldt befriende. Hvad Aartusender har nedbrudt, maa der i det mindste Aarhundreder til at oprette.

Hvor haardt, ja næsten umuligt det er for den maskuline Stolthed at indrømme, eller skal vi sige *taale*, et feminint, med Manden jevnhøit Geni, leverer Fru v. *Staël* mer end tilstrækkelige Beviser paa. Fru v. *Staël*, denne beundringsværdige Kvinde, som var den første, der nedbrød Skranken for hendes egne Landsmænds selvgode Afsluttethed og gjorde fremmed Aand, fremmed Kultur gjældende mod deres Ensidighed, – som havde den Dristighed at sige den store lille Keiser lige op i Øinene, at der gaves en anden Storhed end Erobrerens, end Voldsmandens, – og som til Gjengjæld derfor bæredes med denne Aarhundredets største Mands smaaligste Had. Hun tvang sin Samtid vistnok til at anerkjende Geniet i hende; men hun maatte ogsaa betale Omkostningerne derved. Ingen er bleven saa blodig railleret, saa gement bagtalt, særlig af dem, som hun drog i sin Nærhed og kvægede ved dens varmende, oplivende Straaler. Selv *Oehenschläger*, vel maaske den nobleste blandt Beundrerne af hendes Storhed og hendes Taffel paa Coppet, kan ikke bare sig for at udtrykke sig saa: «Jeg har intet Fruentimmer kjendt med saa meget Geni; men *derfor* havde hun ogsaa noget mandigt i sit Væsen, havde et markeret Ansigt etc.» . . . som om det slet ikke var tænkeligt, at hun kunde være et Geni uden at se mandhaftig ud! . . . «Hun skrev dengang sin Bog om den tyske Literatur og læste hver Dag et Bind Tysk; man beskyldte hende for, at hun ikke selv havde læst Bøgerne, men hentet sine Domme fra Schleglerne!» . . . *Oehenschläger* benægter dog dette: «Hun var visselig den, der kunde tænke selv,» siger han.

Vi kan forfølge denne Uforsonlighed mod hende lige til op i vore Dage. Endnu i 1866 deler saaledes en Goethe-Biograf, idet han omtaler Mad. de *Staëls* Besøg i Weimar 1803, en hel, god Spalte med haanlige Udfald broderlig mellem *Corinnas* Forfatterinde og en anden, Tyskfilisteriet irriterende Torn i Øiet: *Bettina v. Arnim*; han spotter endog den første, i hendes Sorg over Faderens Død, hvilken Efterretning naaede hende i Weimar, – denne Fader, som hun omfattede med en saa inderlig, en saa varm datterlig Begeistring! «Sie war im eigentlichsten Sinne des Wortes zum Rasenwerden traurig,» udtrykker han sig. Endvidere: «*Wieland*, den sie besonders auszeichnete, musste sie bitten, weniger rasch zu denken.» Om *Goethe* heder det: «Goethe fand an dieser beweglichen Halbmännin wenig Geschmack, und erklärte es für eine Sünde gegen den heiligen Geist ihr auch nur im Mindesten nach dem Maule zu reden . . . Er kam

nicht an den Hof, um nicht vor diesem lebendigen Feuerwerk verstummen zu müssen . . . er wäre lieber ans Ende der Welt geflohen, als ihretwegen gekommen» etc.

Endelig maatte han dog, paa Hertugens udtrykkelige Forlangende, bide i det sure Æble og komme.

Midt idet vor Biograf paa saadan Maade omtaler hendes Sammentræf med hans egen uopnaaelige Heros, tager det sig ganske naivt pudserligt ud, naar han siger:¹³ «Mit ihren schönen Redekünsten riss sie besonders die Frauen hin, die sie auch kultivirter fand als die Männer.»

I Sandhed, efter disse faa Prøver, han meddeler os af de weimarske Herrers Kulturytringer og særlig deres Optræden mod hende, kan et saadant Udsagn ikke forekomme os meget besynderligt.

I et fordelagtigere Skjær lyser os hine den romantiske Skoles Kvindeskikkelser imøde, disse høitpriste *Dorotheer*, *Henrietter* og *Karoliner*; – men ser vi lidt nærmere til, er det kun den laante Glans, ikke saa meget deres egne Fortjenesters. De var mindre begavede, fornemmelig mindre selvstændige; de gik mere eller mindre op i sine Mænds Sag, idet de gjorde sig til disses veltalende, begeistrede Fortolkerinder; den Magt, de øvede over disse, var kun af sanselig Art. Byttedes der Mænd, hvilket ikke saa sjelden hændte i hin brogede Tid, saa skiftedes ogsaa Meninger. En sær Undtagelse fra Regelen byder *Fru v. Varnhagen (Rahel)*, der med fuldstændig Sjæls- og Aandsoverlegenhed beherskede sin betydelig yngre, ualmindelig humane Egtefælle.

Et ret betegnende Bidrag til hin det sterke Kjøns skinsyge Frygt for enhver sideordnet kvindelig Evne, et Bidrag, der paa en egen Maade belyser selve den Vildfarelse, at Evnen ikke eksisterer, ikke kan eksistere, byder en Opdagelse, der knytter sig til en af Romancerne i Goethes *West-östlicher Divan*, et Vekseldigt mellem tvende Elskende. Heltinden i dette, Suleika, viser sig nemlig at have været en Fru Geheimeraadinde *v. Willemer* i Frankfurt, som Goethe lærte at kjende under et Sommerophold paa Landet i 1815. Han var den Gang seks og seksti. Fire og tretti Aar efter lærer *Herman Grimm* denne Dame at kjende, et Bekjendtskab, som varede til hendes Død 1859. Hun eiede en stor Skat af Breve fra G., der dog først tyve Aar efter hendes Død vil blive offentliggjorte.

Til ham, H. Grimm, har hun aflagt den merkelige Bekjendelse, at en stor Del

af Romancerne i dette Vekseldigt er af hende, at hun navnlig er Forfatterinde til de to berømteste Suleikadigte: «Was bedeutet die Bewegung?» og «Ach, um deine feuchten Schwingen, West! wie sehr ich dich beneide», og har vist ham Manuskripterne dertil.

«Herr Grimm,» fortæller Meddeleren heraf (*Dr Jul. Schmidt*), «blev i høieste Maade overrasket derved. Ogsaa mig gik det saa. At skulle tro, at Goethe uden videre skulde have optaget fremmede Digte, deraf to af en saa eminent poetisk Kraft, uden med en Stavelse at forraade, at de ikke var af ham! Og saa lidet faldt det nogen ind at tvile paa, at de var af Goethe selv, at naar man ret skulde karakterisere hans Poesi, blev disse to Digte betragtede som Typer for denne» osv.

Javist kunde det synes lidt underligt, at den store Digter optager disse Sange uden at forraade Sammenhængen dermed. Ogsaa han er simpeltvæk gaaet ud fra, at Laurbær ikke ret kan tænkes klædelige for et Fruentimmer uden som den svage Afglans fra Mandens og har derfor, idet han tog disse enkelte spirende Blade og stak dem ind i sin egen vældige Krans, stolet paa, at Eierinden, overvældet af saadan Ære, omhyggelig vilde gjemme denne for sig selv og dølge Hemmeligheden for andre. Alt dette byder vistnok Anledning til at udtale en Forundring; men det allerforunderligste læses dog let mellem Linjerne, nemlig at Fru v. Willemer har skrevet et Vers, der har kunnet indtage en Plads ved Siden af den store Digters, og fra denne Plads dupere Verden i saa lang Tid.

Suleika (Fru v. Willemer) siger:

Kaum dass ich dich wieder habe,
Dich mit Kuss und Liedern labe,
Bist du still in dich gekehret;
Was beengt? und drückt und störet?

Svarer Hatem, der Dichter (Goethe), der frygter for, at en fremmed Indflydelse kan have bevirket det Mirakel, at hun skriver Digte:

«Ach, Suleika, soll ich's sagen!
Statt zu loben, möcht' ich klagen,
Sangest sonst nur meine Lieder,

Immer neu, und immer wieder –
Sollte wohl auch diese loben.
Doch sie sind nur eingeschoben;
Nicht von Hafis, nicht Nisami,
Nicht Saadi, nicht von Dschami.ⁿ⁴
Kenn' ich doch der Väter Menge,
Sylb' um Sylbe, Klang um Klänge,
Im Gedächtniss unverloren – – –
Diese da sind neugeboren!
Gestern wurden sie gedichtet.
Sag, hast du dich neu verpflichtet?
Hauchest du so froh-verwegen
Fremden Athem mir entgegen!

Derpaa svarer hun, hvilket Under der er bevirket i hende gjennem
Kjærligheden, og ender med:

Wohl, dass sie dir nicht fremde scheinen,
Sie sind Suleikas, sind die deinen.

Hertil bemerker Jul. Schmidt:

«Mit dieser letzten Artigkeit giebt Suleika dem Dichter gleichsam das Recht –
was im letzten Grunde doch sein Eigenthum ist – als sein Eigenthum zu
vindiciren und es unter die Sammlung seiner Schätze aufzunehmen.»

En let Hentydning hertil findes i Digtet selv. Digteren bliver omsværmet af en
Flok unge, smukke Piger, der alle – umættelige gamle Pascha Wolfgang! – vil
besynges af ham, synges om ham. Men han stiller Suleika som det uopnaaelige
Ideal, for hvilket alle maa vige.

Von euch Dichterinnen allen Ist ihr eben keine gleich:
Denn sie singt mir zu gefallen, Und ihr singt und liebt nur
euch.

Dette Sted forklarer, siger Meddeleeren, at Goethe ikke troede at kunne berede

hende, der kun sang for at behage *ham*, nogen større Glæde end at optage hendes Digte mellem sine egne.

Hvo maa ikke her tænke paa de dødeliges Stjernebilledopløftelse!

Et Tilbageblik paa Lytton Bulwer.

Bulwer! Hvem har ikke læst Bulwer engang! Vi kan ligesaa godt spørge, hvem har ikke været ung engang? Der var en Tid, da alle slugte Bulwer, ligesom man i en viss Alder ynder kandiserede Frugter og foretrækker dem for Træets naturlige. Vi fandt ham alle uforlignelig. Saa gik et Par Aartier hen, hvor man lidet læste ham. Hvorfor? Fordi den Tilstand efterhaanden indtraadte, der følger, naar man har nydt noget til Overmaal, hvorefter man ikke befinder sig ganske vel, uden at kunne gjøre sig Rede for, hvorved Misfølelsen er opstaaet; denne Forstaaelse har vi først senere maattet tilkjæmpe os. Den Aand, som forkynder sig i *Nutidens* Frembringelser, nærer ingen saadan Uvisshed. Den daarer os ikke ved nogen snakkesalig Tilstudsen af det betænkelige og afskyværdige; den giver os det *sans phrases*, saa vi kan tage og føle paa, hvad det er. Det er en smertelig Proces at gennemgaa; men den er nødvendig. Det gjælder at ombytte den blindt henrevne, følsomme Tankeløshed mod den ubestikkelige Refleksion. Er denne, Refleksionen, først vakt, saa vil den ikke nøie sig med det nærliggende; den vil ogsaa prøvende vende sig mod det, vi – ak med hvilken Fornøielse – engang har læst.

Paa den Pilgrimsfart mod Fortiden, vi derved drives til at anstille, træffer vi blandt saa mangt et verdenskanoniseret, prægtig skrinlagt Navn uundgaaelig paa hin engelske Romanforfatters, der for faa Decennier siden var i alles Munde. Det er overflødigt at gjentage, hvilket Sammenstød af heldige Omstændigheder der lige fra hans første Optræden beredede ham denne umaadelige Popularitet. Han kom som Desserten ovenpaa de Walter Scottske Vildtkøller og Kjæmpeposteier, netop som kaldet. Kritikken kan fortælle om et Fortællergeni saa elegant og letflydende som ingen andens, om grundig Lærdom forenet med Verdensmandens skarpe Blik og fuldendte Dannelse og, kan vi lægge til, en Produktivitet, der neppe lod os komme til Besindelse. Vi kunde fortsætte en hel Side ned uden at faa udtømt, hvad der er sagt til denne Mands Pris. Og dog – er det en Sky for at røre ved det for stort anerkjendte, er det en Rest af Pietet? Mon

der er noget, der helst drev os forbi dette Navn?

Der er ingen af Delene. Pieteten maa tie, og Storheden angaar os kun, forsaavidt som den hæver eller skader den Sag, hvis Spor vi gaar ud for at søge.

Bulwer! Det er med en underlig trykket Stemning, vi stanser foran denne engang saa yndede Forfatter. Hvad Lægedom, spørger vi, kan vor stakkels syge, lamme Kvindesag hente sig af denne Mands Skrifter? . . . Hvorledes faststilles begge Kjønns Stilling til hinanden i disse Romaner? Hvad Opfatning udtaler Forfatteren selv om dette Punkt? Hvor skal vi søge og finde Svaret i denne uendelige Masse af Produktioner, der synes at maatte have krævet to Menneskeliv for at blive til?

Vi greb iblinde i denne Masse og traf paa et Verk, der i sin Tid blev regnet som et hans smukkeste: *Den Fornegtede*. Da det var halvlæst, vidste vi, hvad vi vilde vide, og behøvede ikke at gjennemgaa flere.

Det var den gamle Kamp – eller *Kampleg*, ikke til Lære, ikke til et oprystende, anklagende Sjælevarsko, men til pikant Underholdning, til æstetisk raffineret Nydelse. Det er den gamle Leg: Den svagere forfulgte, hidset til Modstand – mishandlet – myrdet, ja *myrdet*, kun mere efter sit Lands eiendommelige Former og Vedtægter: dulgtene, tystere. Thi det maa erkjendes, alle disse fortryllende Ofre for de stærkeres Mishandlingsret bøier sig under den med en Takt, en blufærdig Anstand, som selv et mere aarvaagent prude Selskab end det engelske, hvis et saadant kunde tænkes, vilde finde mønsterværdig. Hvor det bliver lidt for galt, hvor Ofrene lydelig vaander sig under Smerten, finder Forfatteren det nødvendigt at skride ind med en undskyldende eller belysende Forklaring. Vi faar da leilighedsvis nogle Bekjendelser, der er saa mærkværdige, saa betegnende for vor Sag, at forsaavidt som vi vil forsøge at faststille Forfatterens Forhold til den, tror vi at kunne indskrænke os til blot og bart at citere enkelte Steder deraf.

Der er i den nævnte Roman Tale om en ung Lord, der skildres som ualmindelig nobel og begavet. Han elsker og bliver gjenelsket af en ung Pige, et Ideal af kvindelig Høihed og Elskværdighed. Men hun lever under Formynderskabet af et gammelt tyrannisk Søskendepar, der misbilliger Partiet og bevogter hende som Drager. Hun modstaar imidlertid alle sin Tilbeders Bønner om at rive sig løs og følge ham. Først da man vil tvinge hende til at egte

en anden, som hun afskyr, griber Fortvilelsen hende: hun lader sig bortføre og egter sin Elskede.

Dette (at han egtede sin Forlovede, som han selv havde tvunget til at flygte med sig) synes nu ikke at indbyde til synderlig Betragtning, da det falder ligesom af sig selv. Forfatteren er ikke af den Mening. Han har fundet det nødvendigt at ytre sig derom saalunde:

«I mange Romaner og af mange Romanlæsere (altsaa kun i Romaner!) vil den Æresfølelse, der drev Algernon, blive anset som ganske naturlig, snarere som en Pligt end som en fortjenstfuld Handling. Men det er ikke saaledes. *Æresfølelse* – vi siger dette med Bekymring – *er Love, som Mænd har forfattet for Mænd, men ved hvis Udkast Kvinder overhovedet slet ikke har været spurgt tilraads.* Der gives faa blandt dem, meget faa, der vilde gjøre noget Offer, naar en Kvinde kan blive deres uden al Opofrelse . . .»

Offer! Opofrelse! En smuk Definition af Egteskabet, hvor der er Tale om noble Væsener, der elsker og høiagter hinanden!

Altsaa for at gjøre det forstaaeligt for vor hjemlige Opfatningsevne – rent ud: Forfatteren vil, vi skal beundre hans Helts mageløse Ædelmod, – at han ikke, da han havde det i sin Haand, aabenlyst eller ved en falsk Vielse styrtede hende i Vanære.

«Der er noget henrykkende at vende sig bort fra den mandlige Karakters Lidenskabelighed, barske, verdslige Egenkærlighed og feberagtige Ærgjerrighed til det lønlige Kvindehjertes dybe, blide Indre. I hendes Grublerier kan der bølge et Ocean af feberagtige Tanker, der dog ikke har nogen Adgang til det store, bevægede Liv.»

. . . . . «Mandens Kjærlighed er en egennyttig og selvberegrende Følelse, der fordrer ethvert Offer, medens den negter at give et eneste.»

I en anden af hans Romaner karakteriseres Mandens Kjærlighed som lav og sanselig sammenlignet med hendes. «Manden elsker Kjønnen, Kvinden Individet; hendes Lidenskab ligger i Følelsen, i Fantasien, i Hjertet» etc.

Denne Art Bekjendelser paa sit eget Kjønns Vegne var os jo ganske ny, da vi læste Bulwer, det vil sige, da vi endnu befandt os paa det naive Standpunkt ligeoverfor ham. Vi har vist ogsaa dengang beundret den. Den havde jo en Klang af Kvindesælhed og virkeligt Ædelmod, *der kunde love noget.* Men den var

Spædbarnet i Vuggen, der kan udvikle sig til – hvad det skal være. Og Barnet i Vuggen er vokset, og dets sande Natur umiskjendelig med det. Denne Art Selvbekjendelse har siden hans Tid gjort sine regelmæssig progressive Fremskridt, indtil den i vore Dage optræder med fuldt udviklet Frækhed. Her er ikke mere Tale om saadanne smaa Gemytsegenheder som dem, Bulwer udhæver; den Selvkarakteristik, vore moderne Psykologer og Tidsmalere bringer til torvs, maa hamle op med og finde sine tilsvarende Billeder i Romanernes og Dramaets blodtørstige og voldsomme Helte; ellers var den ikke tidsmæssig. Den optræder heller ikke «med Bekymring», som Bulwer siger, men præsenterer sig med en naturnødvendig Utilregneligheds hele selvtilfredse Aplomb. – Det ligger saa nær at tænke: Skulde ikke denne nye Verdensfilosofi ogsaa komme den svage Part i Sagen lidt til gode . . . bare lidt? . . . Nei, det gamle Krav, der moraliter er stillet til denne, synes næsten med skjærpet Streghed at skulle gjælde for den.

I Münchener Nationalmuseum vil man se Rækker af dets Sale optaget af gamle Rustninger og Vaaben, ligesom alle Vægge i denne enorme Bygning er bedækkede med Freskomalerier, der næsten udelukkende fremstiller Krigsscener og andre Splidagtigheder.

Medens saaledes næsten alt gaar ud paa en Forherligelse af den maskuline Ufredsommelighed, vil man neppe finde mere end et eneste Mindesmerke om den feminine do., og det befinder sig nede til venstre i Vestibulen.

Mellem en Samling af sælsomme Redskaber fra ældre Tider – som meget nervøse Personer helst ikke bør tage for nøie i Øiesyn – støder vi paa et, der ser ud som en stor Spegefjæl med to Huller i. Den bærer følgende Indskrift:

«Galgengeige für streitsüchtige Weiber».

Hændte det altsaa i hine Tider, at to Nabokoner skjeldte hinanden ud, fordi den enes Kat havde snappet en Kylling, eller den enes Øine en Mand fra den anden, saa blev de, indesluttede i denne Halsklemme, udstillede paa offentlig Gade til Pøbelens Forlystelse. Yppede derimod et Par Smaafyrster eller Rigsgrever Klammeri – vi maa tænke os ind i hine Tider, hvorom det heder, at man «kjendte ikke Fredsslutninger, men kun Vaabenstilstande» –, nedslagtedes Tusender, herjedes hele Lande for en ustyrlig Ærgjerrigheds, grisk Rovbegjærigheds Skyld, saa kappes Historikere og Kunstnere i at forevige disse Ytringer af «Streitsucht» i Skrift og Billeder; en mere fredsommelig Eftertid

beundrer i dem svundne Tidens Heltebedrifter og ridderlige Optog og finder æstetisk sin Glæde i at beskue dem.

Nu, hvor udmattet de stridende maatte befinde sig under disse Vaabenstilstande, saa har de dog faaet Tid nok til at opfinde og bringe i Anvendelse Galgeklemmer «für streitsüchtige Weiber» og forlyste sig lidt derved under den korte Hvile. Det gjør næsten et komisk Indtryk, denne Modsætning, Nationalmuséet i München byder, som maaske dog ikke mange har bemærket. Den afgiver ikke desmindre et saare tragisk og fuldkommen træffende Billede paa den Partiskhed, der endnu i *vore Dage* raader i Opfatningen af samme arvesyndelige Tilbøieligheder hos den ene som hos den anden Part. For hende altid Galgeklemmen i Beredskab, medens den samme Forsyndelse tifold forsterket i ham maaske gives en høitklingende Betegnelse, der indhøster ham Ry og Ære.

Dog kan det undre os, naar vi af Mands egen Mund faar vide, at Begreberne om Ære er «Love, som er forfattede af Mænd for Mænd, hvorved Kvinder overhovedet ikke er tagne paa Raad!»

Hos Bulwer kundgjør sig denne Partiskhed paa en mere negativ Maade. Vi maa huske, at han er Verdensmand. Hine Selvtilstaaelser optræder endnu som en Begyndelse, ikke ganske sikre i sin dristige Nyhed, altsaa med et visst Forbehold, et galant «med Bekymring siger vi dette»; – derved bliver det ogsaa. Men dette milde Forbehold, hvormed han giver os disse Selvstudier af den mandlige Karakter, har næsten noget mere irriterende ved sig end Nutidens skamløse Brauten dermed. Man skulde sige en Naturforskers stille, muligst beherskede Selvtilfredshed, naar han meddeler os den endelige Løsning af et kompletterende Punkt i en interessant Dyreorganisme. Det gjør os ondt; men han stiger betænkelig ned fra Psykologens og Filosofens ophøiede Stade til Arten selv, hvis Særkjender han skildrer os med saa lidet tiltrækkende Farver – og bringer en saadan Faststillen af Mandens Æresbegreber ind paa en slem Idéforbindelse med en viss Roman, som heder *Chevely, Manden af Ære*.

Hvor kan han vedligeholde denne glatte Mildhed, spørger vi, hvor der stilles alle Krav til hans Billighedsfølelse – eller simpeltvæk hans Følelse? Det Spørgsmaal maatte jo paatrænge sig ham, ikke lade ham have Ro: Hvad har den vergeløsere Skabning, der i Aartusender har været bundet, – lænket til denne sin

frygtelige Halvdæl, hvad har den havt at udstaa i en Forening med denne, og med hvilken Ret har man ladet den udstaa det? Laa det ikke nær at vente, at en Tænker som han, den fintfølende Mand, der finder det saa «henrykkende at fortabe sig i Kvindehjertets dybe, blide og dog saa bevægede Indre», istedenfor at henrykkes saa meget havde udtalt det Ønske at se dem forsonede, disse Modsætninger, havde følt sig tilskyndet til indtrængende at foreholde os, at det vilde været bedre, om disse bølgende, higende Tanker og Længsler havde havt lidt mere «Adgang til det store og bevægede Liv», at de ikke, tvungne som de nu er til alene at dreie sig om Indehaverne af ovennævnte vakre Karaktertræk, fordømmes til kun at blive Byttet for hin «barske, verdslige Egenkjerlighed» og afhængig af en Æresfølelse, hvis Regler ikkun er forfattede Mand og Mand imellem, – altsaa af Lovgiver og Bøddel i én Person! Hører vi slet intet derom?

Nei. Den store Romanforfatter foruroliges ikke af nogen Betragtning derover. Han er glad i sin naturvidenskabelige Deduktion; han finder den interessant og sætter os, for ret at indprente os Tilforladeligheden af sin Opdagelse, Dyret under Mikroskop. Han leverer os en Illustration til denne sin Mandskarakteristik, som vi her vil meddele et lidet Uddrag af:

Han har i *Sir John Talbot* skildret os en gammel Engelskmand som et Mønster paa en fin, ædel Sjæl, den sande Gentleman, der kun har én Feil, – at han er forfængelig.

Vi finder denne Gentleman i et inderste Gemak i hans rige, smagfuldt udstyrede Ungkarlsbolig, fortabende sig i vemodige Bekjendelser til en fortrolig Ven. Disse Bekjendelser dreier sig om en ungdomselsket, som netop er bleven Offeret for hine Karaktereiendommeligheder, som Forfatteren synes at betegne som hørende naturnødvendig til Arten, eller, for at fatte det forstaaeligere, som hans umættelige Selvkjerlighed langsomt har myrdet, paa Engelsk, ikke paa Fransk (penere, tystere – *sans éclat*). Han har netop med en stille Fortabelse, der ikke er uden et visst vemodigt Behag, skildret den raffinerede Leg, han har drevet med dette sit Offer, og han er nu kommet til det Punkt, hvor Boblen brister for denne arme.

Vi maa bemerke, at her dog kun er Tale om den Kjerlighed, der kunde finde Sted mellem to Personer af det engelske *high-life*, omgjærdet af dettes strengeste Formler og Vedtægter, hvilket naturligvis ikke udelukker Lidenskaben, men for

hendes Vedkommende kun betydelig maatte forøge dens Lidelser.

«Aldrig,» vedbliver han, «aldrig om mine nuværende Livsaars Antal fordobles, glemmer jeg den fortvilelsesfulde Vildhed, med hvilken hun først opdagede, at min Hyldest var Bedrageri, medens hun havde nedlagt sit Hjertes rigeste Skatte paa Kjærlighedens Alter.¹⁵ Hun skyede min Nærværelse, mine Breve sendtes uaabnede tilbage . . . I et Øiebliks bitre, fortvilede Følelser modtog hun en andens Tilbud» . . .

Altsaa, hun river sig løs og egter en anden. Denne Streg i Regningen, hvorpaa han ikke var belavet, gjør sin sedvanlige Virkning. Hun bliver ham dobbelt vigtig. Mindre end nogensinde kan han slippe hende. Et nyt Stadium i hans Taktik er indtraadt her, Hevnens, den saarede Forfængeligheds. Han forfølger hende overalt, indsniger sig ved de laveste Kunster, og idet han mesterlig hykler den forraadte Kjærlighed, afpiner han hende tilsidst den Tilstaaelse, at han endnu er elsket.

«Men Karoline var en stolt, dydig Kvinde; med Tilstaaelsen gjorde hun for evigt Afkald paa mig og forviste mig fra sin Nærhed. Jeg var intet uædelmodigt Menneske, skjønt jeg var forfængelig; men min Ædelmodighed var sygelig, besmittet og ufuldkommen»(!)

Hendes dydige Stolthed egger ham imidlertid mer og mer, og da hun nu ovenikjøbet maa høre, at hun optræder i Selskabslivet, hvor hun er stillet paa en høi Plads, udsat for alles Blikke, ikke saaledes, som han ønskede at forestille sig hende, «bleg, kummerfuld, sørgende over sin tabte Lykke, men som en Uddelerinde af Smil, en Glædens Gudinde», saa stiger hans oprørte Følelser til det høieste.

«Jeg kunde have taalt Adskillelse, jeg skulde næret min hemmelige, skjønt uudslettelige Kjærlighed (!) og aldrig forstyrret hendes Ro med det sagtteste Suk; men da maatte vor Adskillelse være udgaaet fra *mig*; min Forfængelighed kunde ikke taale, at *hun* skulde diktere den, at denne Rolle ikke blev mig til Del . . .»

«Hemmelige, uudslettelige Kjærlighed!» Ja saa staar der virkelig; – vi faar saagar Skildringer af denne Kjærlighed, hvorledes den fyldte ham, trods hans Adfærd. Vi tilstaar, at dette er for sterkt for os, og at vi har ondt for at tro paa en saadan Forbindelse. Men Bulwer forsikrer os jo, at den er mulig, og han maa jo bedst vide det.

«I Begyndelsen havde jeg nøiet mig med at vide, at jeg var elsket; efterhaanden ønskede jeg, at andre ogsaa skulde vide det. Jeg længtede efter at vise min Magt over denne hædrede og forgudede Lady Merton . . . Jeg paalagde hende de pinligste og mest ydmygende Forpligtelser; jeg tillod hende ikke at se nogen uden dem, jeg vilde, hun skulde se, ikke at gaa nogensteds hen, hvor jeg ikke vilde, hun skulde gaa, og tog ikke i Betænkning at lade min Magt over hendes stumme Kjærlighed stige i samme Forhold, *som jeg kunde sætte den tilskue for en større og større Offentlighed* . . . Dertil knyttede sig endnu en Egenhed, som er meget almindelig hos Verdensmænd. I samme Grad som jeg paa en pralende Maade satte den Kjærlighed tilskue, som jeg havde opvakt, stræbte jeg omhyggelig at dølge den Kjærlighed, jeg selv følte.»

Denne Verdensmandens Egenhed er det, som hidfører Katastrofen. Drillet for sin romantiske Tilbedelse for Lady Merton af en onskabsfuld Maske paa en Maskerade, hvor hele Londons Aristokrati var samlet, giver han hendes Følelse ubarmhjertig til Pris, blamerer hende paa den mest opsigtsvækkende Maade og giver hende dermed Dødsstødet. Besvimet bæres hun derfra; en Uge senere bar man hende til Graven.

«Jeg stod ved hendes Dødsleie, og jeg vendte mig bort som en vildfarende Vandringsmand, en Pilegrim paa Jorden . . . I Sandhed, jeg har modtaget min Løn . . .»

«Her stansede Oldingen dybt rørt!» . . .

Det var et Skriftemaal! Forfatteren tilsteder os her et fuldt uhindret Blik i Mandskarakterens Eiendommeligheder, og det i en af dens interessanteste Konflikter, den erotiske Sports. Han gjør dette med en Detaljomhyggelighed, som man ikke kan ønske mere samvittighedsfuld. Han viser os en for en de Fjære, der her sættes i Bevægelse, og som tilsammenlagte konstruerer den hele Mekanisme. Vi føler, medens Blodet stivner i vore Aarer, i hvilken Tilstand et kvindeligt Hjerte levnes, engang grebet af denne Mekanismes ubønhørlige Jernfingre, og at Døden, der befriede Lady Merton, var en Frelser.

. . . Han stod ved hendes Dødsleie!

O vi vil tænke os, at en Engel barmhjertig da bredte Sløret over hendes Bevidsthed og lod hende dø i Fred.

Og alt dette fortæller denne Gentleman med en vemodig Henvisning til hendes Portræt, der indtager Ærespladsen i hans Kabinet, fortæller det til sin unge Adoptivsøn, Helten i Romanen. En vakker faderlig Appel til en endnu uerfaren Sjæl, der først skal tjene sin Vernepligt ud i Lidenskabens Tjeneste! Moralen bliver, med vor bedste Vilje til at finde en bedre, da den: Du, som jeg, min Søn, er Mænd, der, *hvor det angaar Kvinder, har forfattet vore egne Æreslove*; forfør, bedrag, lyv, bagtal – myrd – duk dig ned i Nederdrægtighedens Dyb, men ængst dig ikke; Gjengjældelsen vil naa dig i en lykkelig hædret Alderdom, blidnet ved en vemodig Erindring og et Ungdomsbillede paa Væggen, denne Erindrings hulde, signende Madonna! . . . . .
.....
.....

Sammenligner vi det Indtryk, Bulwers Romaner, ved at læse dem, nu efterlader i vor Sjæl, med det, som den russiske Forfatter *Turgenjews* Behandling af samme Emne vækker i os, byder det en mærkelig Kontrast. Ogsaa Turgenjew skildrer Mandskarakterens Særegenheder i Forhold til Kvinden; men hvorledes sker dette! Med hvilken knusende Foragt, knusende, fordi den er saa stille, næsten smilende, præsenterer han os ikke disse ud af Livet grebne, halv burleske, halv forfærdelige Skikkelser, saadanne som hans vilde Land vel kan fostre dem! Lad os blot tage de Mænd, der træder op i hans uforlignelige Novelle *Eine Unglückliche*, hvori han i Træk, der ryster Marv og Ben, giver os et Kvindelivs hele Epos indesluttet i en tynd liden Bog, som man magelig kan læse en Eftermiddagsstund, medens man venter paa Kaffe. Han gjør ingen Betragtninger, han skildrer blot, og han behøver det heller ikke for at fylde os med den samme Medynk og Afsky, der bragte hans egen Pen – o negt det ikke, Turgenjew! – til at ryste. Han giver os dem, som de er; han gjør ingen sentimentale Anstrengelser for at vække Deltagelse for dem, og dog skildrer han os disse Figurer med en saa burlesk Anskuelighed, et saa kosteligt Humor, at vi ved ikke selv, om vi skilles fra dem med Beklagelse eller alene med den Lettelse, hvormed man aander op efter Rædselen.

Sammenlign dermed Bulwers fine, slebne Englænder med de hvide Lokker, fortællende med vemodig stemt Mine sine Skurkestreger til sin unge Myndling, og Indtrykket er langt modbydeligere. Det er det, vi kalder at byde os det bedærvede – kandiseret; det minder os noget om et gammelitaliensk Hyrdedigt,

hvor selv Vildsvinet, der har dræbt Adonis, holder følsomme Taler til hans Skønheds Pris og udtømmer sig i Beklagelse over hans tidlige Død.

Merkeligt er det med Bulwer, at han, modsat de fleste sterkt produktive Forfattere, skrev sit bedste Verk tilsidst. Der ligger ligesom et Svelg mellem Produkterne fra hans «Glansperiode» og den Roman (*Kenelm Chillingly*), hvormed han sluttede sin Bane.

«Lord Byron» af Karl Elze.

Hvidt eller Sort,
Sort eller Hvidt,
Det rager os kun lidt,
Naar bare det er *stort*.

[I.]

Der vil komme en Tid, da Historiens altfor langmodige Gudinde taber Taalmodigheden og træt af at se sin Griffel misbrugt i vilde, tugtløse Tidstendensers Tjeneste overgiver den i renere Hænder. Man smile ikke altfor medlidende, naar vi siger, at det vil blive i Kvindehænder. Det vil i det mindste ske med Forvaltningen af hine Dele af Historiens Opgave, der sorterer under det mere personlige, det rent menneskelige; dertil hører fornemmelig Dramaet og Biografien. Ja, der vil komme en Tid – den ligger maaske ikke saa fjernt, som man vil tro –, da vi vil se de store Mænds Liv ogsaa belyst fra Kvindeside. Mænd gjør det ikke længer redelig. Det er Dagens ubestikkelige Lys, vi trænger til; vi er trætte af det gjøglende, forvildende Fakkellys. I alle deres Fremstillinger synes ethvert Spor af det, vi vil kalde en sedelig Maalestok – man tage os ikke denne gammeldagse, nu næsten ridikule Betegnelse fortrydelig op –, mer og mer at svinde; en saadan sedelig Maale- og Gradestok betragtes maaske som en overflødig, høist kjedsommelig Pegepind, som Tiden nu maa være vokset ifra. Vi tror altid at staa ved den sidste Yderlighed i denne Retning; men vi tager feil, vi har endnu ikke naaet Grænsen.

I en saadan nylig udkommen Biografi drages en Parallel mellem *Rousseau* og

Byron, der lyder saa:

«Rousseau er den værste og farligste. Han hykler en falsk Idealisme, han ophøier Svagheder og Feiltrin til moralsk Skjønhed, han udpynter med sit Flitterguld Dyret i Mennesket til en Engel, medens Byron forsmaaede dette Hyklery, aabent forkyndte sine Laster og pralede med dem.»

Dette passer ganske godt paa de Fremskridt, vi gjør i Tidens Aand. Vi har lykkelig passeret Rousseaus Standpunkt, hvor der endnu er Tale om Dyd og Last, kun med en sterk Tilbøielighed til at kaste en forskjønnende Kappe over denne sidste, og vi er naaede op til Byrons, hvor man slet ikke giver sig af med nogen Udpyntning mere. I alle Dagens Frembringelser viser sig en Tilbøielighed til fortrinsvis at hylde det lovog tøilesløse og *ufordulgt* at bekjende det. Det er ikke, som i vore Skoledage, Udskeielserne, der fordunkler Geniet; men det er Geniet, der adler Udskeielserne. Skyggesiderne i de store Aanders Liv, som man forstum skaansomst indrømmede, efter Omstændighederne undskyldte eller dadlede, altid beklagede, har nu fundet sine entusiastiske Bekjendere og Fortolkere. Biografer og Dramaturger overbyder hinanden i at udfinde de taknemmeligste Sujetter for denne Opgave. Paa Scenen beiler Mordere og de værste Kjeltringer til vor rørte Deltagelse. Vi har allerede set *Göran Persson*; vi kan vente at se Bremerhelten, den nye *Alexander*, *Simon le cordelier*, og maaske *Johan Bockhold van Leyden* med sine tolv Koner fremstaa i Forklarelser af denne nye Belysning. [n6](#)

De bildende Kunster, hvorvel mere harmløse i sine Virkninger, staar ikke tilbage. Vi ser *Shakespeare* som Vildttyv foran Retten, den vordende store Digter som ungdommelig Helt, medens Røver- og Tyvefysiognomiet er overført paa den skikkelige gamle Forhørsdommer. Maaske vi kunde faa den unge Artilleriløitnant *Napoleon* den store som Bedrager i Kort spil, [n7](#) i ædelt Raseri ligeoverfor nogle latterlige, grimme gamle Tupéer, der ser ud, som om de slet ikke billiger det – et smukt Pendant! . . . Vi har et rigt Felt foran os af den Slags miskjendte Genistreger, der alle venter paa den nye Tids Ridderslag for ved Kunstens Haand at opstaa i mere end én effektiv Scene og Situation, – hvorfor ikke hævet ved Udsigten til en fjern Galge eller en Gabestok, hvori en almindelig stakkels Synder bøder for et jammerligt Lommetyveri?

Tibère, a-t-il été un monstre? er Titelen paa en literær Studie i moderne

restituerende Aand.

Tibère, a-t-il été un monstre?

O langt fra! siger hans Biograf, det er en ren Feiltagelse. Se disse sorte Skygger, som man nu engang har fæstet til hans Minde, fra *denne* Side, i *denne* Belysning, og de vil fortone sig til et mildt, dæmpet Lysegraat, der igjen – dog dette kun for den rette Seer – kan hæve sig til Punkter af en næsten blendende Hvidhed; – se kun!

«Har Tilly havt nogen Del i Magdeburgs Erobring og Ødelæggelse?»

Slet ikke, han var saa uskyldig deri som et Barn . . . Ser De etc. . . .

Bedste, beundringsværdigste Monsterregenerators, uforlignelige Mohrenvaskere, hvor vil I hen med eders Bestræbelser for at gjøre Sort til Hvidt? Som om der nu virkelig gives noget, som heder *Sort*, og noget, som heder *Hvidt*? Engang – det er sandt – skjelnede vi virkelig mellem et Par saadanne Begreber og kaldte dem Godt og Ondt, og som, forsømte vi det og kom til at forveksle dem, aldrig glemte selv at banke paa og eftertrykkelig minde os om Feiltagelsen; men, gode Ven! nu er vi grundig komne ud over det! Spørg bare vore allersidste Biografer og Scenedigtere, spørg dem, om Tiberius og Johan van Leyden har været Uhyrer, og du vil faa et tydeligt Svar: For Satan ja, kald dem kun saa, naar det endelig skal have et Navn:

Hvidt eller Sort,

Sort eller Hvidt,

Det rager os kun lidt,

Naar bare det er *stort*.

II.

Det er et betegnende Træk ved Dagens Biografer, at den Hyldning, de yder Lov- og Strafløsheden i sine Helte, træder stærkest frem i deres Skildringer af disses Forhold til Kvinderne. Vi erfarer det i næsten alle Goethebiografier, og vi gjenfinder det end mere udpræget i en nys udkommen Biografi: *Lord Byron*, af *Karl Elze*.

Om dette Verk gjælder i fuldeste Maal, hvad der ovenfor er sagt: vi staar her

ved Grænsen, den yderste Grænse, for den Retning, hvorhen Tidsaanden peger. Forfatteren synes her fuldstændig at være kommet ud over den Svaghed at ville «ophøje Feiltrin og Laster til moralsk Skjønhed»; man skal ikke kunne bebreide ham, at han med noget «Bladguld udpynter Dyret i Mennesket». Det har lykket ham at drage dette sin Helts Menneske frem for Lyset til et Totalbillede af en moralsk Vanskabning saa forfærdelig, at vi uvilkaarlig kommer til at tænke paa, om Myten om Hestefoden virkelig daterer sig helt fra den gamle Skovgud, om den ikke snarere skulde skrive sig fra Aarhundredets berømte Klumpfod. Man merker dog ikke, at nogen Kvalme eller Benauelse har grebet Biografen under dette betænkelige Arbeide, der maatte øve noget af den Virkning, Oprullingen Lag for Lag af en stinkende Løg øver paa en sund, uforkvaklet Organisme. Tvertimod, han finder sig vel derved og forlanger bydende det samme af os. Han fordrer paa hver Side Skaansel, ja Kjærlighed og Beundring, for denne sin sjælelige Klumpfod, medens han med den lidenskabeligste Uvilje forfølger alt, hvad der i Ord og Daad, i Tanke og Følelse reiser svageste Protest mod den.

Var det tænkeligt, at saadan Protest kunde udeblive? Nei, lige fra den sagtteste Murren indtil Uviljens, Afskyens ufordulgteste Udbrud samlede den sig ogsaa til hin verdensbekjendte Opposition, der drev Byron fra hans Fædreland, en Opposition, der senere blev hans Dyrkere en saa stadig Kilde til Forargelse, men som alene kunde udgaa fra en naturlig Anstændigheds- og Skikkelighedsfølelse i Menneskehjertet, der heldigvis er uudryddelig og saa gammel som Menneskeheden.

Det er, som sagt, især Kvinderne, der unegtelig spillede en sørgelig fremragende Rolle i Byrons Liv, som Forfatteren lader sin Uvilje gaa ud over, med den merkelige Forveksling, at det er ham (Byron), der havde at beklage sig over dem, ikke omvendt, de over ham. Dette er noget ganske nyt. Der gaar overhovedet en Tone mod Kvinden gennem denne Bog, som endog i vore Dage, hvor man dog maa vænne sig til et og andet, maa vække Studsen. Man kan paa det nærmeste sige, at der nævnes ikke Kvinde eller kvindelig uden i nedsættende, ringeagtende Forbindelse. «Paa Kvindevis» heder det overalt, hvor der er Tale om Egenskaber, som vi har vænnet os til at anse som fælles for den hele skrøbelige Menneskehed. Vi kan næsten fra hvert Blad citere Prøver derpaa; vi vil indskrænke os til at udhæve nogle enkelte:

Side 366. Efter en rædsom Beskrivelse af Byrons Optræden som ganske ung,

heder det:ⁿ⁸ «Og da hans Væsen gjorde Lykke, især hos Damerne.»

370. Sammenligning mellem Byron og Rousseau, der «begge blev fordærvede af Kvinderne»(!).

372. «Ligesom Rousseau var han ogsaa et Offer for Samfundet, som ikke har mindste Ret til at beklage sig; allermindst har Kvinderne Ret til at bebreide ham noget.»

376. Hvor der tales om Byrons Sladdersyge, heder det, at han «paa Kvindevis straks pleiede at meddele Tredjemand, hvad der var betroet ham af andre.»

357. «Hans alt andet end mandige Forfængelighed.»

365. Item om hans «Lunefuldhed», «Pirrelighed», «Egensindighed», «Trods»: «Det kan ikke negtes, at hans Karakter ogsaa i denne Henseende *havde noget kvindeligt.*»

Kort, Hr. Elze kommer til den Slutning, at alle Byrons slette Egenskaber tilhørte det «svage Kjøen» og alle hans store og gode derimod hans eget, og denne Karakteristik, der samler sine heftigste Udfald mod de *ædlest*e Kvinder, der kom i Berørelse med ham, kulminerer i den sikkert mageløse Paastand, der netop faar en saadan Vegt der, hvor han tilslut leverer det psykologiske Totalbillede af ham, *at det var Kvinderne, der fordærvede ham og voldte hans Undergang.*

Paa hvem af de Kvinder, som i Biografien forekommer, kan denne forfærdelige Beskyldning passe?

Vi vil forbigaa hans underlige, lunefulde, hidsige, men med alt det skikkelige og godartede Moder, der efter Hr. Elzes Paastand var Skyld i Byrons Ateisme, fordi hun slæbte ham for ofte i Kirke, en Tvang, som dette geniale Barn hevnedes ved «at stikke hende med Knappenaaler». Hun, Stakkel! var visselig ikke skikket til at opdrage en Søn som denne. Men hvem, kan man spørge, vilde været det? Var det da de Kvinder, han senere mødte i Livet, og som havde tilstrækkelig Sjælshøihed til at føle hans Aag som en Nedværdigelse og Styrke nok til at bryde det og ikke lade sig lokke ind under det igjen, hvoraf vi først og fremst maa nævne hans ulykkelige, i alle Forhold ædle Hustru? Eller var det de svagere, der ikke formaaede det, disse Skarer, der simpelthen blev Ofre for hans Lyster og Luner, og som han forlod, «naar han blev mæt af dem», som det i Hr. Elzes Studie maaske ganske følgerigtig, om just ikke følgeværdig heder . . . Eller skal

Beskyldningen træffe hin høihjertede, varmbloedige Italienerinde,¹⁹ der paa en Maade forenede disse Yderligheder, halv Yndlingslavinden, halv den lykkebringende, beskjemende Fe, – hun, der har opnaaet den sørgeligste Berømmelse i denne Mands Liv, idet hun ofrede Fædreland og Familie, Rygte og Rang for hans Skyld, hun, hvis Trofasthed og blinde Beundring overlevede Skilsmisse og Død, og som han efterlod eller rettere *forlod* saa arm, saa hjælpeløs, at hun maatte ty til et sjofelt Forsørgelsesparti for at kunne eksistere, en Kjendsgjerning, der endog aftvinger Biografen et Udraab af Misbilligelse? Nei, af gode Grunde behandler han hende skaansomt. Vi maa vende tilbage til Hustruen; paa hende er det, han ytrer mest Tilbøielighed til at velte Ansvaret for Byrons Fordærvelse. Han synes i sit blinde Had ligeoverfor denne, ganske i Samklang med de fleste Dagens Forfattere, at gaa ud fra, at ligeoverfor deres Helte og Heroer har en Kvinde ingen moralsk Rettighed, ingen Selvbestemmelsesret; hun har kun viljeløs at lade sig rive hen i Hvirvlen af deres altopslugende Storhed og endda regne det som en overordentlig, ufortjent Lykke, om hendes Navn, kjedet til et saadant Navn, overlever den personlige Undergang – eller som en af de rigtige Goethe-Entusiaster udtrykker sig: «Wenn sie unter die Sterne seiner Herzensmythologie erhoben und bewährt werden kann!»

Den stakkels *Friederike Brion* kunde tale om denne Lykke, hun, der betalte den saa dyrt med en kort og bittert skuffet Ungdomsdrøm, og som først efter et langt, ensomt, kummerligt Liv maatte dø som en gammel Skolemesterske i en tysk Smaaby, inden hun blev optagen paa den store Mands saa overvættede rige hjertemytologiske Stjernehimmel. Hvor derimod denne Friederikeresignation, denne blinde Offerhengivelse mangler, hvor de handlede efter Indskydelsen af sin Menneskeret til ogsaa at eksistere, hvor de med et Ord gjorde ringeste Modstand, betegnes den gjerne med de uforsonligste Navne. Det er derfor ikke en Tilfældighed, at de noble, *ærbare* Kvinder, der nyder den betænkelige Lykke at have staaet i nære Livskonflikter til berømte Mænd, er Gjenstand for en særlig Misgunst af Biograferne. Vi erfarer det blandt andet i *Adolf Stahrs* Goethe-Apologi *Weimar und Jena*, hvor denne Misgunst i fuldeste Maade gaar ud over Fru v. *Stein*, og vi gjenfinder den i forhøiet Grad hos Karl Elze. Overalt, hvor der er Tale om Lady Byrons kun altfor begrundede Modstand, især hendes Vægring ved at tilbagekalde Skilsmissen, finder han knapt Ord til at udtale sin Indignation. Har da denne ulykkelige gjort andet end at flygte fra Djævelen til

Gud? For ikke selv at blive vanvittig maatte hun fly en Vanvittigs Nærhed. Særlig oprører det Biografen, at Datteren *Ada* ifølge sin Bedstemoders «haardhjertede og tyranniske Vilje» var bleven holdt i Uvidenhed om, hvem hendes Fader var, «denne Fader, som elskede hende saa høit». Forfatteren forveksler øiensynlig her Byrons digteriske Apologier til den fjerne, ham ganske ukjendte Datter med den noget mindre smukke Virkelighed, idet han synes at glemme, hvad han selv fortæller os, hvor lidet faderlig Byron havde hilst hendes Fødsel. «Da hun saa endelig efter dennes Død,» fortæller han videre, «erfarede, at den store Digter, hvem hun saa høit beundrede, var hendes Fader, skal det have rystet hende saa, at hun blev syg og døde Aaret efter.»

Se det lader sig høre! Saa skal en Kvinde, som staar en Byron nær, opføre sig! At hendes Børn igjen, der altsaa ikke var paavirkede af en «unaturlig og uforsonlig Moder», samtlige betragtede den berømte Bedstefader som Familiens Skjendsel og aldrig nævnte hans Navn, synes dog at tyde paa, at en viss moralsk Sky for ham maa have ligget dybere, end at nogen Familiepaavirkning kunde naa den, – en Omstændighed, som Forfatteren ikke ret ved, om han skal fordømme «eller blot ynke den».

Det er umuligt at faa et afskyeligere Billede frem af en Mand og en Egtemand end det, Hr. Elze har skallet os ud af denne sin store Digter. Vi kan spare os, som ganske overflødig, at lægge hin hæslige Beskyldning til, som Mrs. *Beecher Stowe* nylig har reist mod hans Manes. Det er visselig ikke, som man vil paastaa, skeet af nogen smaalig grusom Lyst til at føie en sidste Sten til et allerede topfyldt Maal. Neppe engang har det Haab drevet hende, at hun med et Ryk vilde bortrive et af de utallige Bind, hvormed Verden dækker sine Øine, og bringe denne Verden til at se sig om og gyse. Lidet, det maatte hun vide, vilde dette lykkes hende. Overfor et Liv som Byrons staar den nu engang ligesom foran et dunkelt placeret, grelt belyst, kolossalt Kunstverk; blendet af Storheden dømmes den kun efter det hele vældige Indtryk, ikke efter Enkelthederne. Et Stænk mere paa den Sokkel, en Skygge mere i disse Skygger gjør hverken fra eller til. Mrs. *Beecher Stowe* har med sin Oplysning – den hun helst maatte holdt tilbage – vist ikke tilsigtet noget moralsk Korstog mod en Anskuelse, der efterhaanden er bleven en Verdenslære, som i vore Dage høilydt forkyndes, *at Storheden adler Lasten*; hun kunde med samme Held gaaet fra Land til Land og med sine to Hænder forsøgt at nedstyrte enhver af de Æressøiler og Mindesmerker, som kristne Nationer har

reist over dem, der i Virkeligheden har været Kristenhedens Skjendsel og Svøber. Hun har ikke tænkt paa *ham*. Hun har kun tænkt paa *hende*, der trængte til denne Oplysning, paa hende, den stille miskjendte, i hvem Mængden kun havde lært at kjende hans uinteressante Modsætning, hun «denne ubønhørlige,» «den kolde Dydsnerpe». I hendes Livs lange, ensformige Graaveirsdag var det, den varmsindede Amerikanerinde vilde kaste et Streifly, der i det mindste skulde forklare hende til den uforskyldt lidende, den sande Korsdragerinde. Hvad har hun opnaaet med denne sin oprørende Oplysning? Paa Byrons Beundrere strander den ganske; de benægter mat dens Sandsynlighed og gjør endog den Rædsel, den har vakt, til Gjenstand for Spot; – og vi, som blot vil være retfærdige, behøver den ikke.

Nei, vi behøver ikke denne Oplysning for at sige, at saa som Lady Byron handlede, maatte hun handle. Er det ikke nok, at denne Hustru retslig støttede Nødvendigheden af Skilsmissen til atten Punkter, hvoraf nogle er blevne almindelig bekjendte, de andre er maaske ikke engang skikkede til at blive det? At han allerede inden Udløbet af deres kun femten Maaneders Samliv (1815-16) – alt dette fortæller os Hr. Elze med beundringsværdig Upartiskhed – havde forødt hendes Formue saaledes, at man pantede ud lige til Egtesengen; – at han fandt Behag i, da hun laa i Barselseng, at narre hende med, at hendes Moder, som hun forgudede, var død; – at han forbandede den spæde i Vuggen; – at han – at han – o Søstre! Kvinder, er det ikke nok! O, Mrs. Harriet, ti! Det er nok, det er nok.

III.

Overser vi nu de merkeligste Fostre af denne særegne Aandsretning i vore Dages Literatur, særlig den, som knytter sig til virkelige Personer, Dramaet og Biografien, stanser vi foran et ganske interessant Spørgsmaal.

I hvilket psykologisk personligt Forhold staar Forfatterne til disse sine Frembringelser?

Efter det første Indtryk maa vi jo tro, at de giver sig selv i disse. Vi kan ikke verge os mod den Forestilling, at de, savnende Plads i vore trange, smaaborgerlige Forhold for egne, vilde, altomstyrtende Tilbøieligheder, finder en foreløbig Lettelse i at give disse Luft i sine Helte, idet de utaalmodig afventer den

første den bedste Anledning til selv at spille Rollen.

Dette turde – Undtagelser kan jo tænkes – være en Vildfarelse. Bag disse aandelige Skrankestormere vil man ofte finde de fredeligste Naturer, jævne, pligttro Borgere, og muligst daddelfri Egtemænd og Familiefædre. Deres Bockholdiader, deres Tilly- og Tiberiusdityramber, deres Manfred-Byron-Don Juan-Weltschmerzdeklamationer, hvori Tidsblasertheden i sin sygeligste og væmmeligste Udartning forherliger sig selv, skal ikke staa, har vi ladet os sige af bedre orienterede, end jeg har havt Anledning til at være det, i nogen egentlig organisk Sammenhæng med deres private Jeg. Disse Produktioner betegner kun Udskeielsen i en Tidsretning, som de mest begavede og livligst organiserede, kun af Trang til aandelig Motion – man skulde næsten sige jo voldsommere jo bedre – lettest forfalder til, en Retning, som behager sig i indiske Jonglørforvridninger og Sverdslugerkunster eller, for at bruge et mildere, maaske mere træffende Billede, i Evolutioner paa usadlet Ganger. Det gaar en Stund Hussasa! – og saa? Ja saa bliver Skrankeløsheden tilsidst dog trættende, og den hele Retning vil maaske ved for mange og for overdrevne Efterlignerproducenter i utøilet Maner ende med at blive de bedre blandt sine Bekjendere til Væmmelse og vække en hjemlig Længsel i dem efter at vende tilbage til Tugt og Orden.

Endnu er der lidet Tegn dertil, desværre! At en udartet Tidsaand kan udarte til den Grad, skal vi virkelig ikke deri se Savnet af hin Indgriben, hin besvergende Magt, hvis Berettigelse man endnu vil bestride, ligesom at Redningen kun kan komme og med Guds Hjælp engang skal komme gennem den?

Ak, endnu er det lidet Tegn dertil! Hvorledes er det muligt, at en Bog som Elzes *Lord Byron* kan vise sig i et høit civiliseret Land, uden at Kvinderøsten fra mer end én Side indigneret reiser sig mod den?

Og dog, den slumrer kun, denne Indvirkning; den skal ikke evig slumre. En Dag vil komme, da man vil hilse den som en Redning, da det skal anerkjendes, at det er en Magt, en frelsende Magt. En Dag vil komme, hvor selv Prester og Lovgivere, der hidtil har gjort alt for at binde, vil gjøre alt for at løse den. Man har forsikret, at det glædelige Omslag i flere af hine Dagens betydeligste Forfattere til mildere, med Seder og Orden mere stemmende Anskuelse skyldes Paavirkningen af Kvinder, der har forstaaet den Opgave at være Hustruer for Mænd som deres.

Marie Grubbe.

En Fortælling betitlet *Fru Marie Grubbe*, af *I. P. Jacobsen*, er dukket op i det store Hav af Julelitteratur, en af de mærkeligste Bøger, der i sin Art er kommen for Lyset i de sidste Aartier.

Marie Grubbe! hvilken skurrende Lyd alene dette Navn! Marie Grubbe! Hvo har ikke i det mindste en uhyggelig dunkel Forestilling om Marie Grubbe, denne unge, høitstræbende Adelsfrøken, som fra sin glimrende Stilling som Hoffets Yndling, en Kongesøns ædelige Gemalinde, Trin for Trin sank ned til at blive Færgemandskone! I to hundrede Aar har man betragtet Marie Grubbe som et Uhyre, en kvindelig Rebel, og i ligesaa mange Aar har hendes Minde kun vakt Mændenes paa én Gang irriterede og tilfredsstillede Hevnfølelse og Kvindernes dydigste Afsky. Forfatteren leverer os i en beundringsværdig Fortælling de indre Motiver til Marie Grubbes Oprør mod kvindelig Vedtægt og den bestaaende Samfundsorden, og han afslører os disse sønderrivende Scener med en objektiv Koldblodighed, som den strengeste Kritik i dette Stykke vil finde upaaklagelig.

Vi faar da at vide, at den omtalte Marie Grubbe nærede en første, ideal Kjærlighed til en af de to uegte Kongesønner, *Ulrik Christian Gyldenløve*, et ungdommeligt Sværmeri, som mere gjaldt Helten, Anføreren paa Voldene, men som sluktes i Rædsel ved den allerførste Berørelse med Mennesket – Manden Gyldenløve. Saa blev hun gift med en anden af disse Kongesønner, *Ulrik Frederik Gyldenløve*, fra hvem hun flygtede i «høilig *dégoût* og Afsky»; saa styrtede hun sig ind i en ny Forbindelse, som opløstes ligesaa brat i en do. do. Saa formælede hun sig med en Adelsmand af lavere Rang, *Palle Dyre*, hvem hun forlod, men mere i en mættet, stille Væmmelse over den usminkede Lavhed i en Menneskesjæl, den ikke engang en Gnist af *verdslig* Æresfølelse holdt en Smule oppe, og endelig blev hun Søren Færgemands Hustru, med hvem hun forholdsvis følte sig lykkeligst og trofast holdt ud til det sidste.

Forfatteren kalder sin Fortælling «Interiører fra det 17de Aarhundrede», og det har ogsaa lykkedes ham gennem det minutøseste Detaljstudium af dettes Kostume, Tale- og Handlesæt at fremmane os et Tidsbillede af stor Virkning. Men – er det skeet ham selv uforvarende? – i dette Fortidsbillede med sin næsten lamslaaende Realitet rører der sig noget, som giver det en dyb symbolsk

Betydning; en Aand vifter os imøde, som peger langt ud over den Ramme, hvori det er stillet, ja, den peger endog ud over vor Tid. Marie Grubbe, det er *Fremtidens Kvinde*, den nære Fremtids, Overgangens, den til Bevidsthed om sig selv og sin Stilling endelig oprystede Kvinde. Hun er endnu ikke kommen, denne Kvinde; endnu ligger hun i Døsen; hun ser intet; hun *skal* intet, *vil* intet se og vide. Hun skal blot være, hvad hun i Aarhundreder har været: ved Haanden med sin uudtømmelige Kjærlighedsskat, sin altid paaregnede Offerberedvillighed, sin bundløse Taalsomhed, en Taalsomhed, som vil stige klarere og høiere, jo mere Grus og Sten der tømmes i denne Brønd. Marie Grubbe er Fremtidskvinden, som med sin Kjærlighedstrang forener Idealitetens brændende, higende Krav, men som, naar Skuffelsen kommer, ogsaa vil vise sig i al dens energiske Bitterhed, dens redningsøgende Fortvilelse. Her ingen Synken ned i en selvdødende Resignation, men som nærmere beset kun bunder i Mangel paa Selvagtelse. Marie Grubbes Taalsomhedsbrønd har faaet en Læk og begynder betænkelig at «sige durch». Hendes Offerberedvillighed forlanger Garantier.

Marie Grubbe med ett Ord, det er Kvinden, som i Følelsen af sin egen Høibaarenhed søger det ligebyrdige, *ham*, der skal opfylde Garantierne og give hendes Væsen Fylde og Fuldendelse, *ham*, *Skabningens Gyldenleu*, – men som altid i sine evige Illusioner om nu endelig at have truffet paa Skabningens Gyldenleu finder sig ligeoverfor sin Tids Ulrik Frederiker, Styge Høger og Palle Dyrer, og Fremtidens Marie Grubbe vil hvergang forfærdet vige tilbage over sin Feiltagelse. Da kommer der Dage, fyldte af dump Fortvilelse, af *Had*, hvor det kan hænde, at hendes «Haand fortvilet famler om Verget». Saa kan der igjen komme Tider stille og rolige, hvori Foragtsens bitre, sunde Urt skyder op. Da kan det hænde, at Marie Grubbe, Fremtidens Kvinde, vil se til Skabningens Gyldenleu med «et roligt, maalende, gennemtrængende Blik, fuldt af stille Undren og af kjølig, næsten haanende Nysgjerrighed, – ikke et Glimt af Hevn eller Had, ikke en Skygge af Sorg eller Klage».

Ak jo, den vil ogsaa komme igjen; ellers var hun ikke Marie Grubbe! Hun vil smelte i Sorg og Vemod, hun vil udskrige sin Klage; – og saa, dreven igjen af sin aldrig slukte Kvindelængsel og Tro paa «Skabningens Høibaarne», vil hun søge paanyt, daares og skuffes paanyt, indtil hun tilsidst – ak, kanske selv forreven og tilsmudset – famler sig op til den – *skikkelige Mand*. Han heder maaske Søren Færgemand, og han prygl hende af og til; men han er dog den første, hun har

truffet paa, i hvis Nærværelse hun kan aande rent, og for hvem hun ikke ender med at føle saadan «*dégoût* og Afsky, at hun knapt kunde taale at se dem for sine Øine».

Det er en interessant, en prægtig Bog, denne *Fru Marie Grubbe* af Jacobsen. Hjemme hos os vil man vistnok finde den meget uhyggelig, for ikke at sige usmagelig, og dog var det ønskeligt, at den blev bekjendt og læst. Hvad dens æstetiske Værd angaar, saa vil det neppe være tvilsomt, hvilken Plads den tilkommer, en Plads, der allerede – dog vil det synes os ikke fuldt nok – er indrømmet den. Vanskeligere vil det være at afgjøre, hvilket Standpunkt denne Forfatter indtager til Kvindespørgsmaalet, som han dog paa en saa mærkelig Maade har ydet et Bidrag til, eller hvad Følelse han overhovedet nærer for Kvinden. Vi vover ikke engang en Gjetning, hvor den dog kunde ligge saa nær, ved at se hans kvindelige Figurer stillet frem paa en Baggrund af mandlig Forvorpenhed, hvori der heller ikke falder et eneste Lysstreif. I Grunden kan det ogsaa være ligegyldigt, hvad Standpunkt Forfatteren selv indtager. Midt under sine Bestræbelser for paa det mest levende at anskueliggjøre os Størrelsen af hin Tids Skosløifer og Snirklerne paa dens lyriske Udgydelser har han leveret os en Illustration til Kvindens Stilling i vort moderne kristne Aarhundrede, som taler forstaaeligere end Fortidens Dyrekampe og blodige Offerscener: Han maler os hende i hendes evige, umiddelbare Oprindelighed, med hendes aldrig udslukkede Tro paa Idealet, hendes offerberedvillige Higen i Kamp mod Tidsdæmonerne, ompændt af vor Civilisations sminkede Raahed, dens mæskede Egoisme, dens platte, larmende Interesser, dens Vellysts raffinerede Grusomhed; – han viser os hende kjæmpende, flenget, blødende af tusende Saar, bukke under og reise sig, reise sig med et Smil, for at bukke under paanyt; og han viser os alt dette med en docerende Dyreeksperimentators uforlignelige Ro og nydelsesrige Grusomhed; han viser os det – at vi maa sige det – med al den *Grusomhedens Vellyst*, som er vor Tids Særkjende, en Grusomhedens Vellyst, hvis Spor man kan forfølge lige fra Dagens berømteste Frembringelser paa Kunstens og Literaturens Omraade ned til de *Baerske* Uterligheder, ned til Fjælebodsforestillingerne, hvis lokkende Vignetter vore Dagblade ikke vægrer sig ved at udstille i Skikkelse af en nøgen Kvinde, som sønderrives af gloende Tænger.

L'homme-femme. (Af Alexandre Dumas.)

Det er merkeligt at se, hvor bibelsterke selv de gudløseste Mænd bliver, naar det gjælder det umyndiggjorte Kjøen og at træde en eller anden Fremskridtssag, der angaar dette, hemmende iveien. Hvor ustøe de forresten kan være i den hellige Bogs Paragraffer, kan de alle hine Lovbud, der støtter deres egen Magt, paa Fingrene og ved at anbringe dem, naar det gjælder, med en egen Vegt, som ordentlig har noget hemmelighedsfuldt, i Skindet født og baaret ved sig.

Er det hæderligt, er det retfærdigt, er det – *kristeligt* at hente disse Vaaben, hvormed disse vergeløse idelig skal tugtes til Lydighed og Underkastelse, fra tusendaarige Samfundstilstande og Lovbestemmelser og ville indpode dem paa vore Dages himmelvidt forskellige Kulturforhold? Skal man endelig plyndre det gamle Testamentes Kapitler, hvor næsten hvert et aander Grusomhed og Undertrykkelse mod den svagere, og glemme, at vi har et nyt Testamente, en barmhjertigere Midler mellem det og os?

Men ogsaa dette turde i mange af sine Udtalelser kun varlig og ikke uden omhyggelig Kommentar benyttes; bogstavelig at overføre dets Opfatning af Mandsforhold til Kvinde i vore Forhold, som vi hver Dag maa opleve det, er neppe forsvarligt. Der skjuler sig en Uærlighed derunder, som man ikke bliver var, ikke vil blive var. Bibelargumentørerne handler nemlig selv stik imod Bibelens Ord: de hænger sig i Bogstavet, der ihjelslaar, men ænsrer ikke Aanden, der levendegjør.

Vi maa ikke glemme, at altimedens Kristendommen fuldbyrdede denne Aandens Seier over Trældom og Mørke, var den selv bunden til sin Tids Betingelser; den maatte gaa ud fra det Standpunkt, hvorpaa Kvinden dengang var stillet, ja maatte adoptere indtil den Terminologi, hvori hun om- og tiltaltes. Den vil have forstaaet at Nøden var saa skrigende, saa bundløs, at her nyttede det ikke med partielle Forholdsregler, dem vi i vore Dage kvakler med; det gjaldt ikke at indrømme Kvinden nogle Rettigheder, men at tvinge Manden til ikke at misbruge sine, ikke at give hende Forsvarsvaaben ihænde mod sin Undertrykker; men det gjaldt at afvæbne Undertrykkeren og bøie ham under den fælles Lov. Naar derfor *Paulus* ganske naturlig fra sin Tids Standpunkt stiller Manden som Kvindens Hoved og Herre, saa mener han naturligvis Evangeliets Mand, der bøier sig under hin Fælleslov. I etisk Forstand stod Kvinden, saaledes som hun

udvikledes gennem Kristendommen, omtrent paa det Standpunkt, hvorpaa hun stod fra Skabelsens Tid, og som hun den Dag idag staar. Man krævede dengang, som man gjør det nu, *Opofrelsen og Hengivelsen* af hende, kun med den Forskjel, at før Kristi Forkyndelse blev den hende aftvungen og aftruet ved Styrkens raa Magt, blev den miskjendt og misbrugt; men ved hin Forkyndelse turde den for første Gang kun lystre Kjærlighedens milde Bud og Krav. Hvor inderlig, hvor taknemmelig hun har erkjendt dette, udgaar ogsaa af den tilbedende Hengivenhed, hvormed alle Kvinder sluttede sig om Frelseren; medens der er nok af onde, hadefulde Mænd, nævner det nye Testamente ikke en eneste Kvinde i hans Nærhed, der ikke var god – eller blev det. Ja han, *Kristus den retfærdige*, var den sande Kvindebefrier, der, idet han afvæbnede Styrkens raa Magt, udfyldte Afgrunden mellem Mand og Kvinde *og oprettede et Lighedsforhold, der er det eneste sande, som vi maa gaa ud fra eller – skal vi rettere sige – vende tilbage til.*

Det er dette af Kristus selv indstiftede Forhold, der aldrig kan ophæves. Hvor det sker, synker Samfundene sammen; – Historien kan fortælle det. Ingen af Parterne kan eksistere uden i denne nære, inderlige Sammenhæng med hinanden. Hvor Manden vil løsrive sig i selvstiftet Frihed, drager han Kvinden med i Fordærvelsen; vil han rettelig beholde hende, maa han bøie sig til hende. I ret Aand at befæste og opretholde dette Sambaand bør være Maalet for alle sande Emancipationsbestrebelse. Hvor dette Maal lades ude af syne, vil de udarte som vandsyge Vekster til afmægtige Forsøg, jammerligt Flikverk!

Thi desværre, det har ikke bestaaet gennem Tiderne, dette af Kristus indstiftede Forhold. Kløften har stadig udvidet sig. Den raa Styrke har gjentaget sin Mon, ikke det mindste mindre raa, mindre brutal, fordi den optræder modificeret efter vore mere slebne Kulturforhold, og dobbelt ulykkelig staar Kvinden der med sin Trang og Vilje til Opofrelse og Hengivelse, fordi hun forstaar nu, hvad hun dengang var for nedværdiget til at forstaa, sin forfærdelige Skjæbne: *at maatte spille paa den raa Styrke, hvad hun kun vilde yde Skaanselen og Kjærligheden.*

Naar derfor vor Tids Mænd stadig vedbliver at hente Retfærdiggjørelsen for sin Uret mod Kvinden paa testamentlig Grund, saa paastaar vi, at det beror paa en Uredelighed; thi disse Udtalelser fra Frelserens eller Apostlernes Mund er myntede paa den evangeliske Mand, og da vor Tids Mand saa temmelig har

emanciperet sig fra denne evangeliske Fælleslov, har han med Retten til at kræve den i sin Strenghed overholdt af den anden, svagere Halvdel tillige tabt Retten til at hente sine Beviser paa den Grund.

At vi hos os har en Overflod paa Bibelfortolkere og -anvendere, falder ligesom af sig selv. I alle Samfundsforhandlinger, hvor der maaske kan være Tale om at vindicere en fattig liden kvindelig Fordel eller Rettighed, vil de aldrig mangle. Vi kan ikke tilbageholde den Formening, at det vilde være fortjenstfuldere, om vi bestræbte os for at rydde lidt op blandt det, vi allerede havde af den Art, og som nu, fuldstændig utillempelig Tidens Behov, som tomme Formler klæber blandt andet ved visse af vore kirkelige Forhandlinger og Ceremonier. Vi vil blot erindre om vort Vielsesritual, der sandsynligvis stammer fra den gamle dansk-pietistiske Kongetid, og som vi nok tror er enestaaende, naar vi undtager, at vi deler det med Danmark, i det europæiske Samfund. Det synes, dette Vielseritual, der skal indsigne to Unges Kjærlighedsforening for Livet, som om det havde samlet alle den gamle Moselovs uforsonligste Forkyndelser til det stakkels Menneske og Kvinden i Særdeleshed; det overgiver Bruden næsten som en Tjenerinde i sin Herres Haand i Udtryk, som den noble og humane Mand ikke vil misforstaa; – men den ikke noble Mand, den raa, brutale, hvem Presten i Herrens Navn tilsiger en saa forfærdelig Magt over hende? Heder det endvidere til Manden af vor Tid, at han skal elske sin Hustru «som sit eget Legeme», saa maa vi jo bare sige: Gud fri og bevare os!

Vi kjender alle det tilvantes forfærdelige Magt, vist ikke mindst forfærdelig, hvor det optræder paa religiøst Omraade. Vi vilde vel have lidet Haab om en Reform af vort Vielses ritual, hvis vi ikke vidste, at Eksempler smitter. Vore Naboer hinsides Kjølen har i det mindste givet os Eksempel paa, at det *gaar an* at røre ved sligt. Det svenske Vielsesritual er særdeles smukt og tiltalende. Vi maatte kun ønske, at vi havde det, og intet vilde være rimeligere, end at vi delte det med vore politiske Brødre. Men nu er det omvendt svensk Geistlighed, der har forelsket sig i vort. Det er især den kjære Passus om Underdanighedsforholdet, som de bittert savner i sit. Paa det ominøse Kirkemøde i 1873 blev der ogsaa reist en levende Motion om «Forbedringer» i dette Ritual og særlig at faa hin Passus optaget. Ogsaa den vakre Tiltale til Manden, at han *skal ære sin Hustru, skulde gaa ud*. Det vakte ogsaa en fortjent

Opsigt. Sagen kom under Betænkning paa alle Landets Konsistorier, og til Ære for Menneskeheden og en oplyst Nation gik det heller ikke gjennem.

Nei, vi lever ikke i Evangeliets, ikke i de første Kristnes Tid! Kunde vi et Øieblik skuffe os over denne Sandhed, saa vil det næste rive os ud af Illusionen igjen. Tag blot en af Tidens Aviser i Haand, og det er nok! Alt, hvad vi skuer og erfarer, vil minde os om, at vi lever i *Tropmanns* og *Trouwillernes* Tidsalder, en Tidsalder, hvis Særkjende er den stærkeres Grusomhed og Nydelsesgriskhed, og hvor vi ser denne Grusomhed, denne Griskhed udspy sine rædselsfulde Følger i tiltagende Hustru- og Kvindemord, medens Lastens Annoncer, der frækt kalder sig at komme «den lidende Menneskehed» til Hjælp, fylder hele Spalter i de europæiske Dagblade . . . Nei, I Skabningens Herrer, følg nu som før eders egne Love, dem ingen Gud har dikteret; – men lad os være fri for eders Bibelsprog.

Ovenstaaende Betragtninger har faaet en synderlig Næring ved et Tilfælde af Bibelfortolkning, som endog i Forfatterens eget Samfund har vakt betænkelig Opsigt, saa meget mere som han er en berømt Mand. At vi i vort Land har en Tilbøielighed til baade i Tide og Utide at gribe til bibelske Applikationer og Bevisførelser, kan under vore sobre Forhold og sterkere bevægede religiøse Liv lettere taales, for ikke at sige forsvares, som uundgaaeligt.

Men at *Alexandre Dumas* jun. i sin *L'homme-femme*, en i Paris udkommen Bog, henter Retfærdiggjørelsen for det afskyeligste Mandsdespoti paa de samme Marker – han, Pariseren, Verdensmanden *ex professo*, Demimondens Ridder, vækker kun en saa meget dybere Væmmelse, som han giver sig Mine af at beskytte Kvinderne, ja sætte dem høiere end sit eget Kjøen, det han dybt synes at foragte, idet han leilighedsvis kalder Mændene grimme, latterlige – *bête* – fordærvede.

Og hvilken Rang i Skabningen tildeler han nu Kvinden ligeoverfor denne grimme, latterlige, fordærvede Halvdel af den?

Man læse hans *L'homme-femme!* Han opstiller den gamle, af visse Prester forfegtede Trilogi: Kvinde – Mand – Gud omtrent i samme Orden som Maane – Jord – Sol, dog med den væsentlige Forvanskning af Verdenslovene, at Maanen ikke af Solen, men af sin Planet modtager Lys og Varme, idet han paastaar, at Manden trænger til Gud og Kvinden til Manden, efter hvilken Teori Manden

bliver Kvindens Gud. Manden skulde altsaa ikke trænge til Kvinden, – Kvinden ikke til Gud! . . . og denne mærkværdige Rangforordning begrunder han deri, at Gud i Manden eller rettere det Stof, hvoraf denne dannedes, umiddelbart har indblæst sin Aande, medens Kvinden, der dannedes af Mandens Ribben, ikke har modtaget nogen saadan umiddelbar Beaandelse, – Bevisførelser for Mandens næsten guddommelige Overlegenhed, hentede paa gammeltestamentlig Grund, der, hvis vi Kvinder ogsaa vilde begynde at bevise af Bibelen, kunde føre til helt forskjellige Fortolkninger.

«Gud skabte Kvinden i sin Vrede!» havde den tykke – mester X. for Vane at sige, naar Pigen havde lagt for sterkt i Ovn, hans Kone ryddede i hans Værelse, eller hans Datter kom til at forstyrre ham i hans Middagslur. «Ja,» svarede denne tilsidst – en Smule *enfant terrible* var hun –, kjed af denne Frase, «men, Papa, Gud var altsaa vred, *førend* Kvinden blev skabt; der maatte da være noget hændt forud, som har gjort ham vred; hvad kunde det være?»

Vi er artige Børn, ingen *enfants terribles*. Vi vil derfor ikke indlade os i nogen nøiere Drøftelse af Dumas's Argument, at et Menneskeemne er mere gudbeaandet, naar det tages af Jord end af et menneskeligt Ribben; vi kunde jo næsten komme til den Slutning, at dette sidste maa være et ædlere Stof.

Alex. Dumas's Bog er et Indlæg i det interessante Spørgsmaal, der har sat de franske Jurister og Filosofer i adskillig Bevægelse:

Har en Mand, der griber sin Hustru i Utroskab, Ret til at dræbe hende?

Vi studser, vi spørger, hvor vi befinder os; er vi iblandt Mohrer eller Tyrker, eller er her kun Tale om et af disse Samfundsprincipper, der hører hjemme i Feudaltidens mørke Annaler?

Nei. Spørgsmaalet er for ramme Alvor opkastet i en Brochure, der har set Lyset i vor seneste Tid, og det i Verdensstaden, Civilisationens Centralpunkt, og det er dette Spørgsmaal, som Alex. Dumas har ydet sin Overveielse og besvarer i en temmelig udførlig Afhandling, som han betitler *L'homme-femme*.ⁿ¹⁰

Det ligger allerede i denne Titel, at vi kan vente en fuld Bekjendelse af Mand og Kvindes gjensidige Forhold; vi kan ogsaa Skridt for Skridt følge denne Opfatning paa hans Udflugter fra Boulevarderne og Boudoirerne til de hellige Marker for hans Granskninger og tilbage igjen, og hvorledes disse Dobbeltstudier fører ham til den endelige Besvarelse af Spørgsmaalet.

I Forordet til Hr. *Henry d'Ideville*, Brochurens Forfatter, udtaler han sig saa:

«Jeg kommer til at sige Dem merkværdige Ting, Monsieur. Nogle vil finde dem urimelige, andre anstødelige; den største Del af Læserne vil finde dem monstrøse. Imidlertid, de maa siges, og da er det ligesaa godt, jeg siger det, da jeg er vant til Skriget. Det er overflødigt at bemærke, at hvad jeg skriver, er ikke skrevet for Kvinderne (!). Kvinderne behøver ikke at belæres om sig selv. De kjender sig selv altfor godt, og naar der tilfældigvis er nogen, der kjender dem endnu bedre end de selv, lukker de Ørene til og beder om at maatte forblive i sin Uvidenhed. Kvinderne giver sig aldrig for Fornuftgrunde; kun Følelsen og Styrken er det, som betvinger dem – *forelskede* eller *beherskede*, – Resten er dem fuldkommen ligegyldig.

Jeg skriver derfor kun for Mændenes Belærelse; hvis de efter disse Belærelser endnu vedbliver i sine Vildfarelser, saa er det ikke min Skyld, jeg tor mine Hænder som Pilatus.»

Efter denne Indledning, der afgiver en egen Blanding af gamle skimlede Kvindeforagtmaksimer, tilsat med moderne Flothed, vil det ikke synderlig overraske os, hvad der kommer.

I den verdslige Orden inddeler han Kvinderne i tre Klasser: *la femme de temple*, *la femme de foyer* og *la femme de rue*. Naturen, lægger han til, har den samme Klasseinddeling, kun retter den sig ikke altid efter den verdslige, det vil sige den udvortes Klasseinddeling, hvoraf igjen flyder, at denne kan komme til at huse Elementerne blandet. Familiemoderen kan have Elementer tilfælles med Gadens Kvinde – og omvendt; ja de stakkels Udskudte kan huse Anlæg og Tilbøieligheder, der kun tilhører Jomfrukvinden, *la femme du temple*.

Imod denne Teori har vi intet at indvende. Idealet opstiller han os nu i Familiiekvinden, den reneste Sammensmeltning af Jomfruen, Hustruen og Moderen. Han skildrer os hende, som hun skal være efter Guds og Samfundets Love; dette kunde jo være meget smukt, og vi venter nu at faa et rigtig indtagende Billede af Egteskabet. Men det er det, vi netop ikke faar. Allerede de Betragtninger, han anstiller over den nygiftes Følelser ligeoverfor Manden, og navnlig, hvorledes hun ved Moderskabet næsten ganske løsriver sig fra ham og forsvinder for ham, stemmer neppe med vor nordiske Opfatning af Hustruens Forhold. Han skildrer os dertil Egtemandens Stilling saa generet, næsten

latterlig, der gaar en saa ufordulgt Haan mod Egteskabet og den dydige Kvinde gjennem den hele Skildring, at den næsten lyder som et afskrækkende Varsko for Manden mod at indlade sig med hende.

«Sig Sandheden,» siger han til en af disse beklagelige, der har ladet sig fange i Egteskabets Snare og nu ovenikjøbet har Udsigt til snart at blive Fader, «du tør ikke vise dig med hende! En Egtemand, der promenerer i Gaderne med denne lille Tønde paa Toben! Det er grotesk, hvad? Han synes at sige til alle, der møder dem: Ja, hvad synes I? Det er virkelig mig! – og du vil se den samme Spot glide over deres Miner som den, der forstummede dig over dine ved et saadant Syn . . .»

Skal vi endnu føie et Træk til? – Ja medens selv Pennen vægrer sig ved at gjengive det, – for Sagens Skyld, skal det ske! Ingen af dem, hvem denne Bog nærmest angaar, har, saavidt vi ved, forsøgt en Imødegaaelse. Vil ingen drage Sandhedens Klenod op af denne Kloak, – i alle Kvinders Navn! saa vil jeg det.

Talen er om den Nedslagenhed, den, tør vi næsten sige hellige Sorg, der fylder enhver ret Kvinde, efterat den Metamorfose, Naturen og Livet fuldbyrder i hende – er fuldbyrdet; en Sorg, som Mænd ved lidet om, men, kjendte de den, stumme burde bøie sig for.

Vi maa imidlertid døie at høre Forfatteren af *L'homme-femme* omtale denne Sorg. Han begrunder den i, at Kvinden er mindre sanselig anlagt end Manden; hun ofrer det aldrig oprettelige. Han skildrer den mere som Harme, et stille Oprør.

«Men lidt efter lidt kommer hun igjen i Ligevegt, hun føler en Trang til Revanche, og *lig en Kat, som man har indelukket i et nyt Hus*, efterat den nogen Tid har skjult sig under Møblerne, begynder hun opmærksomt at betragte Murene og snuse til Dørene.» – Man skaane os for Resten.

I slige Træk skriver en Nation sig selv sin Dom.

«*Les féministes* (Kvindeforsvarerne) vil paastaa, at alt det onde kommer af, at man ikke vil erkjende, at Kvinden er Mandens Lige, at man bør give hende den samme Opdragelse og de samme Rettigheder, at Manden misbruger sin Styrke etc. etc.»

Nei, det forlanger forstandige Feminister ikke; de forlanger ikke den *samme* Opdragelse som Manden; men de forlanger den samme Grad af Udvikling for hendes Evner, som Manden nyder for sine.

«Vi tillader os at svare Feministerne, at dette er uvittige Forlangender. Kvinden er ikke Mandens Lige i Evner og Betydning; – hun har sin Betydning for sig, ligesom hun har en anden Skikkelse, andre Hverv at opfylde. Beviset for, at hun ikke er saa sterk som Manden, er, at hun altid klager over, at Manden er sterkere end hende (!). Derfor, har Naturen givet Manden Styrke, saa er det, fordi han skal bruge den!»

Ganske visst; men det er over, at han misbruger denne Styrke, at Kvinden klager . . . ligesom han bør bruge alle de Evner, han har modtaget, for den Opgave, han har at fuldbyrde.

Ligesaa sandt! maatte han blot indrømme Kvinden Lov til det samme.

«Det er sandt, en af de første Brug, Manden gjorde af sin Styrke, var at indelukke og underordne sig saa meget som muligt Kvinden (*d'enfermer et de subordonner le plus possible*), hvem han i visse Tilfælde trænger til, idet han altfor vel vidste, at det kommer ham dyrt at staa, naar Kvinden har sin Frihed, selv i et *Paradis!* Vi vil imidlertid vise, med hvilke Vaaben Naturen har begavet Kvinden, at hun gennem *Sederne (les mœurs)* kan oprette igjen, hvad Lovene formener hende (!?). Manden har derfor troet at maatte bøie hende under særskilte Lovbestemmelser paa Grund af de særegne – og vi nødes til at sige det – underordnede Funktioner, hvortil allerede Naturen har fordømt hende (?). Det gjælder at bringe disse Love og disse Funktioner i størst mulig Harmoni, og det er det, som de paa bedste Maade har gjort efter det Kjendskab, de havde til denne særegne Skabning (*être particulier*).»

Aa ja, Napoleon med sin *Code civil* har ogsaa gjort dette efter bedste Evne.

«Og det vil synes, som om de har gjort Ret, da vi netop ser de bedste, agtværdigste Kvinder finde sig deri; de klager aldrig, gjør aldrig Modstand.»

Aa jo, ogsaa de; men sker det ikke, er det gjerne, fordi de som lykkelig stillede, af en undskyldelig Egoisme intet ser, intet vil se; dette, at de er lykkelig stillede, ikke deres Agtværdighed, gjør, at de ikke klager.

«Det er altsaa ikke den Opdragelse, vi giver hende, der er Skyld i, at hun er, som hun er; men det er, fordi hun er, som hun er, at vi giver hende denne Opdragelse . . . Gud Alstyreren, Manden Midleren, Kvinden Medhjælpen – *voilà le triangle!* Manden kan intet uden Gud, Kvinden intet uden Manden, det er den evige, urokkelige Sandhed. Det er altsaa ikke Kvindens Opdragelse, man skal

forandre; men det er Mandens.»

Man kan begribe, hvor spændt man bliver paa at vide, hvorledes Mandens Opdragelse skal reguleres, efterat Forfatteren netop har forklaret os, at han blot har at bruge sin Styrke uindskrænket.

«Naar Manden har lært at forstaa, hvorfor han er paa Jorden, vil Kvinden straks begribe, hvorfor hun skylder at underordne sig ham (*elle doit soumission à l'homme*). Det gjælder altsaa ikke at give hende mere Frihed og flere Rettigheder, end hun har; hun kan kun med dem opkaste sig til Mandens sociale Modstander, en Kamp, hvori han altid vil blive den seirende, da han er Styrkens Indehaver (!). Det gjælder at lære og, hvis han vægrer sig derfor, paatvinge Manden hans Pligt mod Kvinden.»

Endelig! o lad os høre!

«. . . hvad Kvinden, Formens (Legemets?), Underkastelsens og Hjælpens Væsen, har Ret til at bede Manden om, Styrkens, Formidlerens, Handlingens, Bevægelssens Repræsentant, er at indvie hende i det, Gud siger ham, indsætte hende i hendes jordiske Ret og delagtiggjøre hende i hans evige Bestemmelse» . . .

Dette hele lange, høitklingende Manifest fik man lade staa ved sit Værd som en anden Kuriositet og se at affinde sig, saa godt man kan, med en Virkelighed, der rigtignok paa en forfærdelig Maade spotter det, hvis Forfatteren af *L'homme femme* ved adskillige meget slemme Anklager, der af og til undslipper ham mod denne guddommelige Midler, ikke selv mindede os om denne Virkelighed. Den fortæller os nemlig, denne Virkelighed, at vi befinder os i et Samfund, hvor det er bleven en anerkjendt Sætning, at skikkelige Familiemødre regner det som en betryggende Garanti for deres Datters Fremtid, at den Mand, der egter hende, har – *udraset*, som det heder. Saa sterkt udtrykker vel ikke Forfatteren sig; men han udtaler dog som en Kjendsgjerning, at af hundrede brødefulde Hustruer er der otti, som bliver det ved sine Mænds Skyld.

«Men,» lægges der til, «Mandens Egteskabsbrud kan aldrig have de Følger som hendes . . . I Sandhed, Egteskabet er ganske til Kvindernes Fordel. Det er ogsaa derfor, at Lovene, efter at have væbnet Manden med disse saa udskegnede partiske Rettigheder, hvorover Kvinderne beklager sig saa, idet de tillader dem at spille Offerets Rolle ligeoverfor den følsomme Tilskuer, absolverer i Tilfælde af et

aabenbart Egteskabsbrud *alle Udbrud af Mandens Vrede.*»

Vi stanser her; vi ved ikke, hvad der modbydeligst berører os, den bristefærdige Hovmod eller Hjerteløsheden, der taler af disse Ord. Man er tilmode, som om man vilde rive Vinduet op for ikke at kvæles, men saa strømmer den bitre Kulde ind fra den Kant, og vi maa døie baade Kvalmheden og Kulden.

«Gynæcéet, Haremet, Klostrene, visse Artikler i Lovgivningen, visse sedelige Bestemmelser, Vanære for dem, som vil unddrage sig disse Bestemmelser, det er de Forsigtighedsregler, som Manden næsten overalt har troet at maatte tage (!). Derfor er Egteskabet i sin loyale, regelmæssige Form ganske til Kvindernes Fordel. Man tænke sig blot alt, hvad de finder deri! Foruden Opfyldelsen af deres *voeu naturel* (?) finder de Frihed til at se, til at kjende, til at gaa, til at komme, som de unge Piger ikke kjender noget til» . . .

Ja vistnok! Tilladelse til at spadsere frit i Haven er altid en større Indrømmelse for Fangen end for Fangevogteren; men er det et Bevis?

Vi maa nu tage Mod til os og følge ham paa hans bibelske Forskningstog, idet vi vil forsøge at gjengive nogle af de Fortolkninger, der fører ham lidt efter lidt til Afgjørelsen af det ominøse Spørgsmaal.

Efter et Resumé af Skabelsesakten fortsætter han:

«Imidlertid, uagtet Kvinden er af en smukkere Form og et finere Stof end Manden, fordi hun er draget af et allerede af Gud belivet Stof, er hun dog af en lavere Oprindelse, da hun ikke har umiddelbart modtaget den guddommelige Aand. Hun deler kun den, som Adam har modtaget, og er blot fremmanet som hans Medhjælp. Hun er saaledes kun den anden i Skabningen, og Manden, *først skabt*, er altsaa stillet mellem hende og Skaberens. Det er ikke hende, Gud har givet Edens Have og Dyrene; det er ikke hende, han har paalagt at vokse og formere sig; det er ikke hende, han har forbudt at spise af Kundskabens Træ» . . .

Det er sterkt! Hvem fristes ikke ved at se den stakkels Eva anvist en slig, næsten dyrisk Plads i Skabningen til den Slutning, at saa kunde jo ogsaa Chimpansen og Marekatten pukke paa sin Førstefødselsret, da de jo blev skabte før Manden! Vil Hr. Dumas gaa ud fra Teorien om det successive, saa kom vi jo til en helt anden Slutning.

«Hun har hverken Evne, Vilje eller *Ansvar* for noget, mellem de tre Magter, hun er stillet – Gud, Manden og Jorden – er hun til, eksisterer hun; det er alt.

Hvilke af disse Magter kommer hun til at tilhøre?

«Slangen træder op. Den repræsenterer Jorden, fra hvilken den stammer, i alt, hvad denne har af lavt og hæsligt. Og dog er det kun i Idealets Navn, han maa forsøge at neddrage Kvinden, da han ved hende belivet af en Gnist af den Aand, der har gennemtrængt Manden(!). Han lokker hende da med, at hun ved at spise af Frugten vil faa fuld Erkjendelse og blive Gud lig. Men da det som sagt ikke er hende personlig, som Gud har forbudt at spise af Træet(!), har hun Ret til at sige, hvad Kvinder siden gennem Sekler har gjentaget, naar de gribes i en Brøde: Jeg vidste ikke!

«Syndefaldet har altsaa fundet Sted.

«Gud udjager Adam af Paradiset. Er det, fordi han har spist af den forbudne Frugt? Nei, det er blot en underordnet Grund; den *egentlige Grund er, at han har lyttet til Kvindens Røst.*»

Hvilken Kvinde føler ikke, at i disse Ord ligger hele Kvindeslegtens Skjæbne.

I disse Ord lurer allerede Mandens hele Overgreb, hans Selvretfærdiggjørelse for den samme Brøde, – hans umandige Usselhed bag dem at lade hende bære Vegten af den, ja, at bruge den som et eviggjældende Paaskud for hans Misbrug af Magten!

Fortolkning af et jødisk Sagn, hvilke Forbrydelser har du saaet over denne elendige Jord! O Eva, o usaligste af alle Sagnheltinder, der i et Øieblik forbrød, hvad dine Døtre gennem Aartusender maa bære Skylden for!

Altsaa, ikke fordi han havde syndet selv, men fordi han havde lyttet til sin Hustrus Røst!

«Thi den eneste Røst, som Manden bør høre, er Guds Røst; enhver anden Røst kunde kun komme fra Væsener, der var udsprungne fra ham, følgelig afhængige af ham, følgelig ham underordnet.

«. . . Herren lægger nu umiddelbart sin straffende Haand paa Eva for hendes Brøde (??) og Stolthed. Det første Barn, som hun troede annammet af Herren, dette Barn forbander Herren; *Kain* vanker fredløs omkring og kommer til Landet *Nod*. Han formerer sig der, «ved hvem»? Da der endnu kun «bibelsk talt» eksisterede én Kvinde, nemlig Eva, kommer vi til den Hopotese, at det kan have været ved en Abinde . . . . . Havde Dyrene ogsaa været ulydige som Mennesket, havde de spist af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt? Havde de opnaaet, da det

var dem forment at opnaa den høiere Skabning, at give Livet til disse Menneskezerrbilder, som man kalder Aber?»

Han forfølger nu, hvorledes dette Kains Afkom gennem Slegterne forfines og forskjønnnes, indtil det efterhaanden naar den samme Fuldkommenhed, udvortes notabene, som Evas Afkom; – kun Sjælen mangler. Deraf denne blot animalske Menneskelighed, som rager lyslevende op i vore Dage, og som sandsynligvis har givet Anledning til de Darwinske Teorier.

Altsaa endnu en Eva, en ny Syndebuk! . . . Atter det samme Forhold, kun lavere stillet. Har vi forstaaet *Darwins* Teori ret, grunder den hele Menneskeslegt sig paa en hel og holden dyrisk Nedstammelse. Hr. Dumas jun. gaar derimod ud fra, at kun Stammoderen til de lave, sjælløse Mennesker har været dyrisk.

«Den Kainske Æt overlever Syndfloden og fortsætter sig i *Cham*, som atter igjen forbandes og forjages. Det er fra ham, hin Race nedstammer, der er den vanskeligste af alle at samle og kultivere, – dette gamle *Afrika*, som dog nu forsvinder» . . .

Vi tør af visse delikate Grunde ikke følge Hr. Alexandre Dumas jun. længer i de mørkhudede Spor af hans Racefortolkning, men slutter os heller til ham, hvor han forfølger de andre Noahsønner i deres Verdensskjæbner.

Det samme gjentager sig som før Syndfloden. Menneskene er ikke bleven bedre. Religioner og Stater opstaar og fortrænger hinanden, Civilisationer spirer, blomstrer og udarter, og Menneskene naar tilsidst en saadan Grad af Ondskab, Hovmod og Fordærvelse, «at Gud kun har Valget mellem at udrydde dem ved en ny Syndflod eller – redde dem. Og han beslutter Redningen.»

Mariæ Bebudelse skildres nu med al katolsk Ekstase og en virkelig digterisk Veltalenhed.

«Hvilken rørende Ynde! Hvilken dristig Poesi, hvilken imponerende og dog mild Majestæt! En Engel aabenbarer sig og forsvinder, en Lilje sænker sig mod en bedende Jomfru, og Verdens Frelser, Guds Søn, fødes. Det er Kvindens Triumf i sin ophøiede Skikkelse.»

Vi aander op ved disse Ord. Forfatteren af *L'homme-femme* har stillet Kvinden hidtil saa lavt, ja næsten paa Dyrets Trin; Eden var ikke til for hende; uden Selvbevidsthed bliver hun vilje- og ansvarsløs, Redskabet til dets Fortabelse, for siden at behandles som – *fuldt ansvarlig*. Hr. Dumas har hidtil

været en af de ubønhørligste Fortolkere og Forkyndere af denne Straffedom over Kvinden.

Opreisningens Time slaar nu, tænker vi; Gud udkaarer Kvinden til den høieste Forherligelse, der kan times en Dødelig, til at være Redskabet til Forsoningen. En fattig, ukjendt ung Pige udvælges til at føde *ham* til Verden, der kom, ikke for at befæste, men for at omstøde Styrkens vilde Lov, der kom for at afsætte Manden som Midler mellem Gud og hans Medskabning og indsætte sig selv som den rette Midler mellem Gud og *Mennesket* . . . han, der sagde: «Kommer hid til mig, alle I, der sørger og er besværede!» Og se, Kvinden var den første, der fulgte Raabet, der klyngede sig til ham og skreg: «Det er os, her er vi!»

Opreisningens Time slaar nu. Ogsaa vor Bibelfortolker vil erkjende det. I denne begeistrede Indledning forbereder han os kun paa, hvad der vil komme. Vi venter intet mindre, end at han af Jesu Liv fortrinsvis vil samle og dvæle ved alt, hvad der tjener til denne Opreisning, og indsætte Kvinden i hendes rette Menneskeværd.

Men han udsøger i Frelserens Mund kun et eneste Ord. Vi vil se, hvilket dette Ord er.

«Nu vel, Monsieur,» bliver han patetisk ved – man erindre, at han staar ligeoverfor Hr. *d'Ideville*, Spørgsmaalets Opkaster – «nu vel, han, som fødtes af en Jomfru, han, der sagde: «Jeg er Aanden og Lyset»; han, som sagde det, som ingen Mund har vovet at sige, som ingen menneskelig Mund tør sige efter ham: «Hvem kan overbevise mig om en Synd?» – han siger til denne Jomfru, denne uforlignelige Moder, da denne i Bryllupet i Kana bemerker til ham, at de mangler Vin:

«Kvinde,» siger han, «hvad har jeg med dig at skaffe? Min Time er endnu ikke kommen.»

Dette kan ikke misforstaaes. I disse unegtelig barske Ord vil Forfatteren atter og fyndig have betegnet den Stilling, Kvinden skal indtage i Skabningen.

Er denne Gjengivelse efter *Johannes* at stole paa? I vor autoriserede Bibeloversættelse staar der: «Kvinde, hvad vil du mig? Min Tid er endnu ikke kommen!» Den kan være streng den kan være *mild*, denne Tiltale; men Hr. Dumas vilde neppe synes om, at vi gav den en mild Fortolkning. [n11](#)

Hr. Dumas fortsætter:

«Hvis vi nu vilde holde os til Teksten, saa vilde jo Jesus ikke engang have Ret til at sige: «Hvem kan overbevise mig om nogen Synd?» thi den første den bedste kunde svare ham: «Du har selv overskredet Guds Bud, hvis Søn du siger dig at være; du har manglet den Ærbødighed, du skylder din Moder; ingen af os, hvem du vil lære Loven, har forsyndet sig saa høit.» Hvad betyder da denne haarde, hovmodige Tiltale (*cette phrase dure et hautaine*), efter hvilken *Maria*, istedenfor at kalde sin Søn tilbage til hans sønlige Pligt og jage ham, som *Noah* havde jaget sin respektstridige Søn, nøier sig med sagtmødig at svare: «Hvad han siger eder, det gjøre I.» Og Jesus forvandlede Vand til Vin.

«Denne Frase, Monsieur, betyder, at Jesus gjennem disse Ord besegler det evige, af Gud bestemte Forhold mellem Mand og Kvinde, som den første Mand har forspildt, idet han lyttede til sin Hustrus Røst, *men som det nu efter 6000 Aar gjælder at faa oprettet igjen.*

«I dette nye Eden skal Kvinden ingen Indflydelse have paa Manden, saa at han maa svare hende: «Min Time er ikke kommen.» Han alene skal dømme om sine Handlingers Betimelighed, og alt imedens han forbinder sig kjødelig og sjælelig med hende til Opfyldelse af Herrens Vilje, bør han underordne hende, forstaa hende, nærme hende til sig, men aldrig underordne sig hende. Gud – Manden – Kvinden gjenindtager da sine respektive Forhold til hinanden. Gud forbliver Alstyreren – Manden ene og alene Mediet, – og Kvinden erkjender sig bare at være – *disponibilité*.ⁿ¹² Manden skal ikke høre andre end Gud og Kvinden ingen anden end Manden. Hvis Kvinden lyder Slangens Røst, vil hun komme til at krybe med den; hvis Manden lyder Kvindens Røst, da vil han dø i hende!»

Men hvis Manden lyder Slangens Røst? Hr. Dumas oplyser os ikke om, hvad Virkning det øver paa ham. Han befunder sig vel derved, maa vi næsten tro.

«– Og derfor er det, at Jesus, Gud bleven Menneske, forat Manden skal vende tilbage til Gud, svarer ikke alene Jomfruen, Moderen, men hele Kvindekjønnen: «Kvinde, hvad har jeg med dig at skaffe?» og Kvinden, erkjendende sin Mester, svarer ydmygt: 'Gjør, hvad han siger eder!'»

Efter disse Præliminærer, hvoraf vi har givet et kortest muligt Uddrag, maatte vi være sterkt belavede paa, at Besvarelsen af det opstillede Spørgsmaal

vilde falde ud til et «*la mort sans phrase*». Alt syntes truende at samle sig til denne Udgang.

Men vi maa ikke glemme, at Hr. Alex. Dumas fremfor alt er Verdensmand og Pariser. Hjemkommen fra sine Udflugter paa de hellige Enemerker, hvor man, trods hans salvesfulde Emfaser, merker, at han ikke befinder sig rigtig sikker, rigtig vel, gjælder det for ham med nogenlunde Behændighed at gaa over i sin rette Sfære, d.v.s. at forsone den strenge gammeltestamentlige Kvindedommerværdighed med Stillingen som – Damernes Ridder. Det er ingen let Opgave. I denne Dobbelt-situation taber han øiensynlig noget af sin Sikkerhed. Han kommer til Punkter i sine Meditationer, hvor han synes at ville lade Naade gaa for Ret. Han vender og dreier Spørgsmaalet, han indrømmer Betingelser, som fraraader Bloddømmen; han gjør det i et saa behageligt Sprog, siger os saa mange smukke Ting, at vi begynder at samle os efter Skrækken. Alt synes at drive ham til den Udgang, der svarer til vor kristelige, ja blot menneskelige Opfatning af Spørgsmaalet; vi venter at høre Ord som dem, der lød fra Frelserens Mund til den brødefulde Hustru: «Stat op og synd ikke mere!»

Men vi rives voldsomt ud af denne Illusion.

Og kan vi andet vente!

Skal den gamle Jødedoms strengeste, ubønhørligste Sentenser endnu tilsættes Verdensmandens, Parisercølibatærens Opfatning af Kvinde og Kvindeværd, saa kan det kun afgive en Kombination, der ikke burde skuffe nogen over Udgangen.

Den yppersteprestelige Iver griber ham igjen og hæver ham til Høidepunktet af hans Overveielser.

«Jeg staar i Verdenscentret, hvor den hele Skabning taler til mig, som den har talt til *Noah* paa Bjerget Ararat, til *Moses* paa Bjerget Sinai og til *Jesus* paa Oljebjerget, og den taler til den ydmygste Dødelige, som vil høre den og tro paa den . . .

«Nu vel, Monsieur, hvis jeg havde en Søn, vilde jeg den Dag, han fyldte 21 Aar, tage ham op paa *mit* Bjerg, og jeg vilde sige til ham . . .»

I en høitidelig Tale udvikler nu Alexandre Dumas for denne sin Søn Resuméet af sine Betragtninger. Men da denne Tale er meget lang, maa vi opgive Referentens Udførlighed og nøie os med kortest muligt at gjengive

Hovedpunkterne.

Hr. A. Dumas har altsaa taget sin Søn op paa et – saare høit Bjerg, hvor han først viser ham Verdens største Herlighed i de ideale Menneskeforhold, navnlig Egteskabet.

Han viser ham da først, hvorledes denne, Sønnen, selv skal være «*selon la volonté de Dieu*», at han kan blive den rette Midler mellem Gud og den lavere stillede Kvinde, for derigjennem at gjøre ham skikket til det ideelle Egteskab – atter, det bedrøver os at maatte sige det – med store Fordringer til vor Indbildningskraft at forsone dette Billede af Manden efter Guds Vilje med den slemme Virkelighed.

Derefter faar vi Kvinden *selon la volonté d'Alexandre Dumas*, der i sin Art ikke maa være mindre fuldkommen. Næst Ydmygheden og Underdanigheden selvforstaaet, maa hun være «troende, kydisk, arbeidsom, sund og glad og – *uden Ironi*. Railleriet hos en Kvinde er noget djævelsk noget! (*symptôme d'enfer*)».

Er det maaske for ikke at friste saadan Tilbøielighed, hvor den muligens kunde findes, over Evne, at Forfatteren af *L'homme-femme* i sin Fortale advarer Kvinder mod at læse hans Bog?

Vi vil ikke raade derfra; maatte kun ret mange overvinde sig til at gjennemlæse den! Maatte den have den Magt at ryste dem op til en sund, en levende Indignation, der kunde vække dem til Beskuelse af, hvordan i Sandhed deres Stilling er, naar Forhaanelser som de, denne Bog indeholder, skal slynges dem i Ansigtet . . . hvad siger vi, naar de ikke engang tør skue sine Ofre frit i Øinene, men disse skal grimaseres af bag sin Ryg!

Maatte kun ogsaa ret mange af «de høithædrede, der ikke klager», læse den, og de vil rødme over sin Tilfredshed.

«Hvis du,» ender han sin Tale til denne unge Søn, «hvis du, trods al din Forsigtighed, al din Menneskekundskab, din Dyd (*ta vertu*), din Godhed og Langmodighed har ladet dig skuffe; hvis du har lænket dig til et uværdigt Væsen, der misbruger din Tillid; hvis Forbrydelsen mod dig er aabenbar, Bruddet uopretteligt, da, naar Lovene, der giver sig Ret til at knytte, vægrer sig ved at løse Baandet, da *opkast dig selv i Herrens Navn til Dommer og Hevner (exécuteur) af denne Skabning: – Dræb hende! (Tue-la!)*.»

Vi staar bedøvede.

Hvor befinder vi os? spørger vi atter.

Vi trænger i Sandhed til at besinde os. Vi maa langt tilbage i Mørkets Tider, eller maa, skal vi endelig afkræve vor Tid Ansvar for en Bloddom som denne, ty til Seraillets eller Dahomeyhoffets sorte Hemmeligheder for at finde Hjemfødsretten til den. Og saa nævner Naturhistorien os enkelte Dyreracer, hvor der til Hannerne ligger det besynderlige Instinkt, hvis «Forbrydelsen er aabenbar», at øve den egteherrelige Lynchjustits. I den civiliserede Verden troede vi dog hidtil kun, at den hørte hjemme i de edsvornes Rækker, og at den blot kunde forkyndes fra Domstolene til overbeviste Mordere. Nei, det er et Spørgsmaal, som er optaget paa vor humane Civilisations Dagsbudget, som koldblodig diskuteres mellem Mænd, der kalder sig Kristne og Gentlemen, og det i en Tid, da de fleste Nationer med Gru vender sig bort fra Dødsstraffen.

Hvor er Grænsen, hvor en Mand ikke har Ret til at øve denne Lynchjustits? *Tue-la!* – Om det sker med en af Udsvævelse udmarvet Arm, kommer det ikke an paa. Hustruen er grebet i Utroskab med en eneste: *Tue-la!*

Tue-la! siger Stortyrken kun ved en skrækkelig Fingerbevægelse.

Tue-la! siger Storkefar og hvæsser sit Neb.

Tue-la! siger Alexandre Dumas, Medlem af det franske Akademi, Ridder af den Hellige Ludvigsorden etc. etc. i Aaret Attenhundrede og fireogsytti efter kristelig Tidsregning.

En Aarhundredets Tantalus.

«Es geht eine uralte Sage unter den Völkern des Orients und des Occidents, dass jede gute und böse That ihre unabwendlichen Folgen habe für den Thäter. Und kommen wird der Tag, wo sie dem Tartarus entsteigen, die furchtbaren Töchter der Nacht, die Eumeniden, – beim Styx – bei diesem Flusse schwören wir Götter niemals falsch – kommen wird der Tag, wo sie erscheinen, die urgerechten Schwestern mit denselben Schlangengeißeln, womit sie den Orestes geißelt – ich bitte, lieber Leser, denke dir dabei die Wolfschlucht und Samielsmusik» (*Heine*).

Saa skrev han i sit første svulmende Overmod, idet han lod disse Varselsord

med knusende Haan falde ned over en ulykkelig Modstander.

Arme Spotter! Vi behøver ikke Ulvesvelg og Samielsmusik til denne forfærdelige Tekst for at høre de ubønhørliges Trin i dem. Vi sætter kun et Par Aarstal til denne Tekst, og disse Aarstal heder 48–56, medens vi, gruende for vore egne Tanker og Følelser derved, vender os bort fra det bøiede Jammersbillede, man har stillet foran den samlede Udgave af hans Skrifter, der – o saa grusomt – illustrerer disse hans egne Varselsord.

Da hviskes der et Ord, bønlig besvergende, der drager vort Blik uimodstaaelig tilbage igjen til det bøiede Jammersbillede . . . var det en Engels medlidende Røst? . . . Men dette Ord er *Buch der Lieder*.

Buch der Lieder!

En smertelig vemodig Erindring, en kjærlig Beundringens, vækker dette Ord i os! Heines *Buch der Lieder!* Hvor jublede ikke vor Ungdom ham imøde i *Buch der Lieder!* Det var netop i hine uforglemmelige Gjæringens Aar, vor nyvakte Poesis rigeste Udspringstid, der endog rev vore unge Skjønheder med sig ind i Aandshvirvelen, og hvorfra enkelte vegtige Mandsnavne endnu kan klinge ud af Dagens travle Forretningslarm, en Tid rig paa Geni og Skjønhed som ingen anden før og efter den! Da var disse Mænd alle unge og forelskede, og de kunde knapt føre en Samtale tilende uden et Citat af Heines *Buch der Lieder*, og de unge Damer tilstod rødmende, at de allerede kjendte disse henrivende, bedaarende Strofer. Var ikke Nedskriverinden heraf selv en af de mest henrevne, mest bedaarede? Hvor har hun ikke, da hun kom i Besøg til hans Ungdoms By, Scenen for disse hans første sarte Hjerteerfaringer, ikke kjæmpet mangen varm Strid med hans Landsmænd, der nøkternt vilde se i ham kun en aandelig *gamin*, Kjøbmandsstadens slemme *enfant terrible*? Hvor gik hun ikke i næsten andagtsfuld Beundring forbi det Hus paa Neuerwall, man betegnede som Heines Moders! Hvad der blomstrede bag disse Ruder, maatte være Lotosblomster eller i det mindste hine hvide, drømmende Liljer, der efter Naturens Orden tilhørte den dybe, stille Sø, men som ved et Under drog sin Næring af Luften, hvori *hun* aandede, «in dessen seelig süsßer, trauter Nähe ergriff ihn oft ein wehmuthsvolles Zagen!»

Da kom hans næste Bøger ud, og saa de næste derefter; hun læste, og hun

læste og lod som ingenting – stred endog stivsindet for ham som før.

Men inde i Hjertet var der skeet et Brudd. Troen paa ham som Ridder – som vor Ridder uden Frygt og Daddel – havde faaet et Knæk. Uden Frygt var denne Ridder endnu, o kun altfor dristig, men ikke uden Daddel; Huset paa Neuerwall tabte sit Trylleri, og Dybets rene drømmende Vekster forvandlede sig til almindelige Vindusblomster.

Og o, hvilke Brandliljer var det, hvilke skarpe, stikkende Kaktus! hvilken kvælende Valmuflor!

Der fulgte en Tid, da vore unge Mænd slugte ham ivrigere og citerede ham mindre, da vore unge Damer rystede uvidende paa Hovedet, akkurat med den Mine, hvormed man fornægter en forloren Slegtning og forsikrer: Vi kjender ham ikke; han hører slet ikke til Familien. Da var der kun én i Kredsen, der havde Mod til at sige: O visselig, vor var og bliver han; men han er ikke mere! Fred – Erindringens, Glemselens Fred – over hans Minde!

Heine, vor Ungdoms *Heine*, arme, bedragne Himmelstormer, *Prometheus*, *Tantalus*, du! Ja som Tantalus har du levet, som Prometheus har du endt, haanleende, tænderskjærende paa din selvberedte Marterklippe. Ja, som hin usalige Søn af Zeus har du levet, og jo mere du vansmegtede, des mere berusende har du skildret hin Gudernes lokkende, kjølig perlende Drik, der gik dine Læber forbi . . . Thi maaske ikke en af disse ophøiede, saa tryllende Kvindeskikkelser, ved hvis Fødder du siger, at du drømmende har havt dit Sæde, ingen stoltblikkende *Mylady*, ingen *Donna Klara*, ingen seraflig *Veronika* vil du i Virkeligheden have staaet nær eller vundet mindste Magt over, og i din bitre Smerte derover merkede du knapt selv, at du sank dybere og dybere ned i det Svelg, hvorfra ingen Reisning mere er mulig, og hvorfra Døden alene er den lindrende Befrier, og hvor du endte med at spotte Gud, der havde skabt den rene, høitstillede Kvinde, du ikke kunde naa, arme Tantalus-Heine!

Hvad Navn skal vi give denne Skjæbne, der lod en Mand dø som Kvindespotter, der var født med alle Anlæg til at blive deres varmeste Forkjæmper, der begyndte som deres begeistrede Sanger?

Vi har kun én Grund at henvise til, den samme, vi altid maa henvise til, den dybe, den bundløse, der udspinder sig mellem Mand og Kvinde, Moralschismaet mellem dem, dette Svelg, som man stadig søger at udvide. Hvor skal vi finde en

Lignelse hentet fra Himmel eller Jord, der svagt kan betegne denne rædselsfulde Kløft! Tøilesløs Frihed paa den ene Side, asketisk klosterlig Betvingelse paa den anden, – en Frihed, der støder sit Hoved itu mod det unærmeliges Klippemur og bedøvet styrter i Afgrunden, – en Frihed, der bliver til en værre Forbandelse end Pruderi- og Kastefordommenes selvmorderske Afsperringssystemer!

Det er denne Forbandelse, som dobbelt vil have rammet den ulykkelige, hvis Minde vemodig vækkes i os. Og hvorfor dobbelt? Vi vover kun et Fingerpeg til at besvare dette Hvorfor. Det ene skal vise mod hans Herkomst, der spærrede hans aristokratiske, ideelt anlagte, erotiske Natur Adgangen til sit Ideal, det andet mod hans Fødselsaar, som trykkede ham tilbage i en Tid, der endnu ikke havde begyndt sit Befrielsesverk fra Fordommenes Trældom, ja hvor der gaves Lande, der udelukkede hans Race, – et Befrielsesverk, hvoraf han kun skulde opleve de første kaotisk vilde Udbrud. Hvem tænker ikke her paa den Jubel, der fyldte ham, da Efterretningen om Julirevolutionen naaede ham paa Helgoland, og paa hans seiersglade Overflytning til Paris? Her løsnede da endelig Baandene, og ikke Politikens alene, men alle, der havde sammensnøret og besværliggjort Menneskehedens sunde, naturlige Aandedræt. Her ingen Kastehovmodets og Pruderiets grundfaste Mure at støde sig imod; her brød *Aanden* seirende Veien til Hjerterne; her skulde han endelig finde de Idealer, han saa brændende havde søgt: Skønhedens – Kjærlighedens – Berømmelsens – Triumfens – o, hvor mange!

Arme Digtersjæl! Dybere, smerteligere end i hans Fædreland vil Skuffelsen have rammet ham *her*. Det er ikke den ideelt higende, den utilfredse, den fremmede, som Verdens staden byder Opfyldelsens Kranse; men for *Skuffelsen* aabner den des villigere sine Arme, og for Skuffelsen har den Daarelsen, Døvelsen, – Hvirvelen – *Afgrunden*.

Arme Digter!

.....

Ja, Kjærlighedens og den ideale Kvindeligheds Sanger er selv gaaet vansmegtende gennem Livet. Hun har intet til Gjengjæld givet ham, den af ham besungne Kvinde, uden en flygtig ungdommelig Beundring og nogle golde, æstetiske Rørelser, der snart skulde ende i Afsky. Marmorlig ubevægelig som hin

milesiske Gudindeskikkelse, den kydske Skjønheds Sindbillede, til hvis Fod han engang, halvt allerede Dødens Bytte, slæbte sig og sønderknust omfattede, har hun skuet ned paa ham fra sin kolde, strengbefæstede Høide, den af ham besungne Kvinde, – har hun set ham synke uden at række en Haand til hans Redning, uden Hjerte for hans Kvaler, uden Bøn for hans Frelse, og *Buch der Lieders* skjønheds- og poesiberusede Sanger dør paa sit aarlange Marterleie i en trofast Grisettes Arme, der aldrig havde læst et Ord af hans herlige Sange.

Paa *Montmartres* Kirkegaard hviler hans Støv. Jeg har aldrig været der; men i Tankerne vandrer jeg altid, naar jeg har gjestet den store By, didop til hans Hvilested. Og jeg lægger min stakkels Krans der og siger nu som dengang: *Vor* var du dog! . . . *Vor* Ungdoms Digter, *vor* tabte Digter: Fred – Erindringens, Glemselens Fred – over dit Minde!

III. BREVE OG TILEGNELSER TIL FORSKJELLIGE.

Til Fru Ibsen. (Med et gammelt Smykke.)

Jeg stod med Søljen tankefuld i Haand.
Da randt – som ved et Stød – mig pludselig i Hu:
Hin gamle Æt paa *Østraat* jo tilhører du.
Og visselig ei blot ved Blodets Baand,
Men og i Sind og Aand og sterken Vilje
Du slegter paa hin vældige Familje; –
O, slige Kvinder trænger vi just nu!
Jeg stirred paa det underlige Smykke
Med sine plumpe Slyngninger og Snirkler,
Der sært Facetterne, de kantede, omcirkler,
Og tænkte: Skal til Sagnet ret vi fæste Lid,
Saa skriver dette gamle Stykke
Sig helt jo fra Fru *Inger Ottesdatters* Tid; –
Kanhænde har hun selv det baaret . . .

Og derfor skal det ogsaa arvetages –
Notabene, hvis det ikke vrages –
Af den af hendes Slegt, høitideligen kaaret,
Der, fjernt fra hine vilde Tidens Gru
Og mildere i Hu,
Midt i vort kjære, dog ei ganske greie Nu
Har vidst dets Traade stille, snildt – at greie.
Kortelig og godt, –
En af Fru Ingers Slegt skal Søljen eie,
Der, med et Kvindehverv, et stort, benaadet,
Har dette Hvervs Betydning fuldt forstaa't,
Dets Magter kjærlig mildt, dog kraftig raadet; –
Og det har du, *Susanne* . . . Det har du!

Til August Bournonville.

Ved Opførelsen af hans herligste Ballet, *Et Folkesagn*, i det nye Skuespilhus i
Kjøbenhavn.

I Vuggen alt af Dybets Magter røvet,
I Dybets Kunster altfor tidlig øvet,
Med vilde Lader – Smilet tamt og mat,
Af Frækhed hyldet, – Gratier forhadet,
Mens Søstermuserne sig vendte bort bedrøvet,
Saa fandt med Kunstneridens hele Gru
Terpsichore, din Yndling, engang du.
Men var af Genier hun end forladt,
Hun trodsig pukked dog paa Gudeætten.
Der skulde dømmes, Rettens Kreds var sat,
Og dig man valgte til at skille Trætten.
Lang Prat var ei din Skik, din Dom var Handling.
Du Staven svinged; – brudt var Mørkets Magt,

Og viet ind til Sjælelivets Pakt
Din Musa – første Gang i Høitidsdragt,
Huldt rødmende steg frem i sin Forvandling.

Fortidsballetten i dens Prunk og Pragt
I Grav var lagt,
Af Tiden dømt, i Misgunst sunken,
Dens tomme Sansekogleri.
Med Aandens Skabervilje
Paany du vakte paa din Scenes Tilje
Guddomsfunken,
Livet i dens Liv: *dens Poesi*.
Med al sin dulgte Fryd,
Sin Higen, sine Længsler, kvalte Smerte,
En Maske gik den der, berøvet Blik og Lyd.
Du Stemme gav den, du gav den et Hjerte
Og lod den, baaret af din Musas Trylleri,
I rigest Billedrække flagre os forbi.
Blødt vugget paa de hede Soners Vande,
Den toner til os, *Fjernt fra Danmarks Strande*,
Fra Golfens Underby,
Hvor over Bjergets Kegle, høit mod Sky,
Ildsøiler gløde.
Paa Rytmers Takt,
I Sydens hele Farvepragt,
Sødt lokkende den svæver os imøde;
Den vinker os fra Fjeld og Dale,
I Fjeldets Brudeskik, i Alfes Dans paa Sletten;
Den tyder os, i Slottets Høitidssale,
Løst fra sin stive Panserdragt,
Den rette Mening, skjult i Menuetten;

Den kom tilorde
Selv der, hvor Guder bænker sig om Borde.
Dog ikke mindre
Vi ser den funkle, ser den tindre,
I Jætters vilde Leg, fra Bjergets Indre . . .
I Trollets Hjertekvaler.
– En vildsom Funke, der i Mørket blinker,
– I Pigens Blik, naar hun sin Længsel maler,
I Korset, der i Drømmen salig vinker,
– Hvor gribende den til os taler!
Kort – hvor vi drages hen, mod Dybet eller Himlen,
Til Guders høie Sæder, Trollelagets Lyst,
Til Dagens travle Glæder, Sagnets Taagekyst, –
Til Høiloftsvalen eller ned i Vrimlen,
Der møder os, paa et Geniets Bliv –
Ei Livets Maske blot, men Livets . . . Liv.
Hvor er vi? Sig! . . . Er det de samme Bredder,
Hvor trættet, halvt bedøvet, engang vi
Af Øienslyst og sjæletomme Glæder –
Med stille Suk: O var det snart forbi! –
Naar det kom høit, beundred Pirouetten?
Se dette er der Sans og Mening i!
Her sidder vi som tryllet fast til Pletten.
I Skrækkens Gys vi ler, af Fryd vi græder!
Det er, saa lød en Røst, den samme Scene,
Erkjendt kun af den himmelske Kamene
Og givet Kunstens høie Viestempel.
Vi varlig kun, hist fra det gamle Tempel,
– Velsignet være det! – der nu er Grus,

Den flytted hid og gav den bedre Hus.
Og her, som der, sin Mester skal den ære,
Og her, som der, skal manende og tyst
Hans glade Kunst os midt i Hvirvlen lære:
Til Tidens Alvorsverk den sit vil bære,
Dens Løsen ogsaa er: Ei blot til Lyst.

Brev til M. Ernest Legouvé, Membre de l'Institut.

Paris den 31te Mai 1875.

Monsieur!

Tillad en Fremmed, som under et kortvarigt Ophold her i Paris har søgt og læst Deres *Histoire morale des femmes*, at udtrykke for Dem den Beundring, denne Bog har vakt, en Beundring, der, mere endnu end den kunstneriske Behandling af et delikat Emne, skyldes den Aand, der helt igjennem besjæler dette Verk. En sand Ridder uden Frygt og Daddel er her traadt i Skranken for en Sag, som Mænd, af gode Grunde, helst unddrager sig, en Sag, som, uagtet den uimodsigelig maa regnes til Menneskehedens største og vigtigste, dog maaske er den ugunstigst stillede af alle Sager, der for Tiden underkastes en Prøvelse.

Slaveemancipationens raske Udgang kan man forstaa; her stod to vældige Magter mod én. De ikke-slaveeie med sine stumme Klienter mod Eierne, den hele humaniserede Menneskehed mod en liden forsvindende Parcel af samme. Men hvad Udsigter har en Sag, hvor de forurettede maa søge Forsvarerne blandt Foruretterne selv og kun har deres Ædelmod og Retfærdsfølelse at haabe og frygte alt af?

Naar jeg siger, at Deres Verk har vakt Beundring, maa jeg endnu føie til: Taknemmelighed – Taknemmelighed, ydet Dem i fuldt Maal af Kvinden og – jeg nødes til at bekjende det, Forfatterinden.

Forfatterinde ja – og det i et Land, som, medens det noget forsinket endnu maa arbeide paa at indtage en Rang blandt de ældre civiliserede Stater, resigneret finder sig i at regnes til Halvbarbarers, i det fjerne, af Deres Nation endnu kun lidet kjendte *Norge*.

Spørgsmaalet om Kvindens Frigjørelse er ikke ukjendt i vore skandinaviske

Lande. Sverige har Æren af her at være gaaet foran og havde allerede tidligere, inden Sagen endnu havde vundet et Navn, en Form, i *Fredrika Bremer*, en af alle høiagtet fortræffelig Fortalerinde. Nutiden har fortsat hendes afbrudte Verk, dog mere i en praktisk Retning, i en Bestræbelse for at aabne Kvinder Adgang til nye Næringsveie, medens Spørgsmaalets *ideelle* Side endnu ikke i vore nordiske Lande har fundet nogen Talsmand som dem, der er traadte op i Frankrige og England. Hvor de rige lukker sin Haand, bliver Enkens Skjerv en Rigdom: Sandheden tro, nødes jeg til at oplyse, at den Forfatter, der for Øieblikket saa godt som alene har prøvet en Behandling af Spørgsmaalets *moralske* Side, er den samme, som sender Dem denne Hilsen, men som ogsaa, ved at gjennemlæse *Ernest Legouvés Histoire morale des femmes* for første Gang, skamfuld blev sig sin Utilstrækkelighed bevidst, dog kun for at føle sin Stræben dobbelt hævet og styrket i en anden.

Ja, en Fremstilling som denne staar det kun i en Mands Magt at give; den vil veie mere i Vegtskaalen end ti Bind fyldte med en Kvindes afmægtige Klager! For Historiens, for Kjendsgjerningernes Magt skal alt og alle tilsidst bøie sig! . . . Saa sagde jeg, da jeg, med Hjertets sammensnøret af Rædsel, flere Gange maatte vende mig bort fra disse Skildringer af Fortiden og dens Misgjerninger, bort fra disse Love, der endnu i vore Dage – en Skjendsel for vor Civilisation! – beskytter og begunstiger saadanne Misgjerninger! . . . Men *en Mand* har delt denne Rædsel for en forbrydersk Fortid, delt denne Foragt for Nutidens Egoisme og hyklerske Despoti, ⁿ¹³ han har udtalt denne Rædsel, denne Foragt i Ord, der river med sig som Lavinen, der splintrer som Lynet, men som ogsaa virker mildt vækkende og befrugtende som Solstraalen. *Voilà l'avenir!* sagde jeg, og trøstet lagde jeg Bogen bort.

Jeg sagde Utilstrækkelighed, jeg kalder det Afmagt, og jeg mener det af et oprigtigt Hjerte, naar jeg sammenholder Deres storslagne, til et Slag sammentrængte Indlæg i Kvindesagen med mine spredte Tankefragmenter. Dermed tør jeg ikke paastaa, at disse Bestræbelser har vist sig ganske virkningsløse. Ogsaa jeg har nydt den Tilfredsstillelse, som kun den opnaar, der sætter sin personlige Stilling, sin Livsfred ind for en usedvanlig Sag. Der mangler ingen, Monsieur, af disse dyre Trofæer, som man bringer hjem fra den Slags Kampe, hverken Glædesglimtene eller Lidelserne, hverken Anerkjendelsens

Sødme eller den hadefulde, smaalige Misgunst.

Min Mand var Professor ved Universitetet i Christiania. Jeg har kjendt flere mere udprægede Aander, men ingen mere harmonisk begavet. Han var den, som gav Stødet til, at en taus, fortrykt Skabning, som kaldte sig hans Hustru, betraadte den Bane, der ved hans Død aabnede sig som en Slags aandelig Livsredning for hende. Vort korte Samliv syntes kun bestemt til at klargjøre for os selv og for hinanden, hvor merkværdig enige vi var i alle store Livsspørgsmaal, og til at opdage, hvor grunduenige vi som oftest var med Verden udenfor os. Saa syntes jeg ved hans, ak, saa tidlige Bortgang kun bestemt til at føre hans Idéer ud i Livet, en Mission, som mere end én Gang har øst Styrke og Udholdenhed i Tanken paa ham.

Saa meget, Monsieur, troede jeg at skylde Dem til Oplysning af dens personlige Forhold, der navngiven bærer en Hilsen til Dem fra *mange, mange*. Det er nemlig ikke uden Overvindelse, at jeg maa negte mig den Tilfredsstillelse, det vilde været for mig at opsøge Dem og personlig gjøre Deres Bekjendtskab. Et Lidende, som Paris's herlige, milde Foraar ikke har bragt den forventede Lindring, driver mig til snarlig Afreise for at søge mulig Helbredelse gennem en af Hjemmets Brøndkure. Saa maa jeg indskrænke mig til at sende Dem en søsterlig Hilsen og Tak – endnu en Gang *Tak* fra mig, fra alt, hvad der heder Kvinde, for Deres herlige Bog. Jeg vil gjøre alt for i vort Norden at vække den Opmerksomhed for den, som den saa høilig fortjener.

Modtag, Monsieur, Forsikringen om den Høiagtelse, etc.

Ovennævnte Verk af den baade som Menneske og Videnskabsmand høit ansete *E. Legouvé* saa allerede Dagens Lys i 1849, altsaa til en Tid, da den Sag, hvori den senere er bleven et saa mægtigt Indlæg, endnu ikke ret var optaget paa Tidsforhandlingernes Budget.

Forfatteren oplyser os i en Fortale om, at han, betænkelig over det uvante Emne, først besluttede at give Hovedindholdet i Form af Foredrag. En Række Forelæsninger, afholdt i *Collège de France*, fulgte Beslutningen. Den levende Deltagelse, ja varme Interesse, hvormed disse Foredrag mødtes af alle, fra Studenter til Universitetets Ældste, hævede enhver Betænkelighed for Udgivelsen af Bogen, der senere har oplevet flere Oplag.

Brevskriverinden har ikke troet bedre at kunne vække Opmerksomheden for dette Verk blandt Landsmænd end ved kort og godt at offentliggjøre ovenstaaende Skrivelse til Forfatteren.

Saa være det da anbefalet til alle og enhver, der ønsker at danne sig et paa historiske Fakta grundet Udgangspunkt for Opfatningen af en Sag, der endnu hos os stevner frem paa Ræsonnementets og Følelsens usikre Vingslag.

Et Brev til Digteren H. C. Andersen.

[n14](#)

Alle Deres Bøger har vi læst heroppe med Glæde, hver ny Samling Eventyr, hver ny Roman blev hilset som længselsfuldt ventede Børn, der kom hjem i Ferien, og som vi fandt smukkere og smukkere, og at de havde vokset saa og saa meget siden sidst. Men intet har glædet os mere end Deres eget *Livs Eventyr*. I dettes Lys læste vi atter *Andersens Eventyr*, og nu forstod vi dem først rigtig. Nu først følte vi ret, hvorledes Storken var tilmode mellem Kalkunerne, og hvad en Elling har at udstaa i en velkonditioneret Hønsegaard, fordi den hverken kan gale eller lægge Egg, og – tro mig! – ingen har fulgt den grimme Elling gennem alle dens Trængsler og alle dens Ængstelser med en mellem Graad og Smil varmere skiftende Forventning, og ingen har med større Jubel hilst dens Forvandling end vi, end vi.

Vær hilset, stolte Svane paa Poesiens drømmende, sivomkransede Speil! Vær hilset i din Forvandling! Vær hilset, Eventyrets Digter!

Saa lyder manges Tak, og forsmaa den ikke, misagt den ikke, fordi den kommer fra *Norge*. De mistror os, det har jeg fra Deres egen Mund, De mistror os som det *haarde*, det, der volder Dem mest Frygt af alt, som det maaske endnu haardere end det, De har havt at kjæmpe med blandt Deres egne. Og dog – om det ikke var saa? Det er sandt, vi viser os under tiden lidt studse, lidt skarpkantede i Omgang. Af og til overkommer der os ogsaa virkelig, som De i Deres *Elverhøi* saa levende gjengiver for os, en Lyst til at strække Benene op paa Bordet; men det er blot af Generthed, af gammel Vane, ikke fordi vi synes saa godt om det selv. Jeg tror endog, at vi vilde forstaaet Deres Individualitet vel saa godt som Deres egne Landsmænd, var den traadt op imellem os; vi vilde behandlet den kameratsligere, mere trohjertet bekjendt. *Espen Askelad* er

barnefødt hos os, men ikke nede hos Dem, og vilde altid lettere fundet frem heroppe; alle vore store Mænd har mer eller mindre været Askeladder. Dette kan tyde paa en Mangel ved vor Udvikling; men det har ogsaa sine gode Sider. Vi er saaledes endnu ikke naaede derhen, at vi har en dannet Plebs. Vor hjemlige Plebs forstaar sig slet ikke paa Æstetik, den forstaar sig kun paa Hestekritik og Nævetag. Den dømmes og angriber kun i sin egen Sfære. En Digtersjæl kan have det ondt nok – Gud bedre det! – oppe hos os, fordi *deres* Antal, der skal give den Ly og Varme, endnu er saa faatalligt; den kan hungre, den kan fryse, den kan synke hen i Dvale, den kan omkomme paa mange Maader; men den vil neppe være udsat for Stenkast af behandskede Hænder.

Dog, et underligt Held har ført Dem gennem disse Farer, og nu sidder De rolig og tryk bag Skjoldet af Deres Lykke. Thi for Lykken har baade Dannede og Pøbel dog tilsidst Respekt, for den Genialitet bøier de sig; thi Lykken er en Genialitet, den sjeldneste, der falder i Dødeliges Lod at eie. Og her mener vi ikke den Lykke, at «have Lykken med sig», denne Tilfældets plumpe, blinde Gunst, der ogsaa paa en sær Maade har raadet i Deres Liv; denne Lykke, der, hvergang *H. C. Andersen* satte Foden udenfor sit eget Land, stod og ventede paa ham for at styrte ham i Armene i Skikkelse af Nationernes Digtere, Fyrster og Ædlinge, der altid rakte ham Hovedgevinsterne fra Juletræet, der, hvor han vendte sine Skridt, banede ham en Vei fuld af Jubel og Hyldest, som neppe nogensinde er timet en Digter . . . Nei, ikke denne Lykke mener vi, men den, som bor i ham selv, Barnesjælen, Aladdinsgladsindet, der lod ham opleve alt dette som et Eventyr! Lykken ligger ikke i, at Kongen af Preussen sender ham den grønne eller røde Ørns Orden, men i, at han bliver saa «usigelig glad» i den, og at han ovenikjøbet fortæller os, hvor «usigelig glad» han blev i den. Dette er det, som rører; thi hvor usigelig glade andre end bliver i en saadan, saa meddeler de os aldrig noget af den Glæde, men beholder den egoistisk hos sig selv. Og denne Glæde, dette aladdinske Barnesind, der over Hulens Glimmer og Rariteter glemmer, at Niddet har styrtet det ned deri, – denne Gudernes ødsleste, kosteligste Gave til sin Yndling er det, som har reddet Dem, os saa kjære Digter, gennem Deres Livs *Modgang*, ligesom De har reddet *den* gennem Farerne og Anfægtelserne af en næsten uhørt *Medgang*, og den er det, der skinner gennem Deres Livs Eventyr, ligesom Underlampen, der oplyste de øvrige Skatte og Stene, saa ogsaa vi kan se

dem og glæde os og føle os som Børn igjen og tro paa en Lykke som H. C. Andersens.

Til Hr. B. C., Forfatteren af *Øiebliks-Fotografier*.

[n15](#)

I.

Behøver man blot at være en sympatetisk Læser for at nyde den Ære at blive dediceret Deres Bog *Øiebliks-Fotografier*, [n16](#) saa har jeg for længe siden med fuld Ret tilegnet mig den. I denne Slaphedens og Fortørrelsens Tid, hvori vi lever, har paa mig, og jeg tør sige mange med mig, disse Skildringer virket som en Regnskur i Ørkenen, naar man i hundrede Dage kun har havt Kamelmaverne at tage til.

Tilgiv Idéforbindelsen – men en svag Følelse af noget lignende, lettende, befriende havde jeg for et Par Aar siden, da jeg – selv en af de frygtsomste, af Tidens Friheds- og Lighedsaand fuldkommen kuert Husmoder – hørte en anden Husmoder læse et opsætsigt Tyende dygtig Teksten . . . Jeg vilde ikke engang afvente Udfaldet, af Frygt for at forspilde det oplivende Indtryk, men skyndte mig derfra. Det satte mig saa velgjørende tilbage i Tider, da Myndighed og Subordination i et Hus ikke blot var en tom Lyd, hvor «Unoderne» ikke slap for saa godt Kjøb, for ikke at sige nød ligesaa delikate Hensyn, som Høfligheden og en eksemplarisk Opførsel ellers kun har Ret til at møde . . . denne skikkelige, saa bagtalte Tid, hvori der vistnok anvendtes Prygl og andre lignende kraftige Midler, som vor forfinede Tid nu ser smilende ned paa, til at befordre Samfundsopdragelsen, men hvor man ogsaa fandt en Hengivenhed, en Trofasthed, som man ikke kjender nutildags, – noget, man kaldte *Ærbødighed*, vil jeg ikke engang tale om.

De vil, ærede Hr. Forfatter, af denne Indledning allerede se, at jeg regner mig en Smule af Faget, altsaa hører til «de sympatetiske Læsere». Hvor forskellige vore Sysmaader i visse Henseender kan være, hvorom jeg senere vil tillade mig en lidt nærmere Drøftning, saa mødes vi dog i samme Interesse, driver paa en og

samme Forretning: *Misfornøielsens* – med den Forskjel, at De maaske mere kan kaldes Specialist i Faget, medens jeg – De vil erindre, at jeg hører til de frygtsomme – feigt skyr at angribe enkeltvis; jeg forsøger mig i Forretningen med Klager og Misfornøielser og diverse Sorter Haabløsheder og Fortvilelser – for at blive i Lignelsen, mere *en gros*.

Dette er tildels begrundet deri, at nede hos Dem arter Typerne sig langt mere udpræget, mere letgribelige end oppe hos os. Vi er et tungere Folkefærd, faamælte Atlaser, som De kalder det. «Den bestandige Borgerlighed» vil derfor ytre sig mere faamælt reserveret, altid være mistænksom paa sin Post mod alt, hvad der kunde tænke sig den overlegen i noget. «Enhver er god for sig», er dens Valgsprog. Den kan frembringe utaalelige, men ikke saa let ridikule Figurer. Vi kunde maaske til Nød præstere en Figur som den ubehagelige Sandhedsdyrker, der farer os i Ansigtet med et: «Nu maa De faa Dem en Paryk, det er sandelig paa Tide,» eller: «Gud, gaar De med Gebiss! Det vidste jeg ikke!» Men det vilde næsten være en Nationalumulighed for os at præstere noget som Tante Jane og hendes tre Døtre.

De har her en stor Fordel; De vil ikke saa let fortabe Dem i Deres Stof; det byder sig Dem rigelig og villig selv ihænde. De kan begynde i Mismod, men De vil vanskelig kunne vedligeholde det. Udmattet og fortrædiget af Øieblikkets Indtryk, stevner De blot disse Indtryk til et Møde; som berørte ved en Troldomsstav antager de Former, de lever, de giver sig selv til en saadan Fuldkommenhed, saa pudserlig træffende, at inden den halve Række er defileret Dem forbi, er De kommet i bedste Humør. Og saa at tænke, at den samme Virkning gaar de nu hen og øver paa andre, maaske paa sine lyslevende, intet anende Forbilleder, og selv om det hænder, at de «træffer hine Folk», blive glædet med de utvetydigste Vidnesbyrd om, at Folk har følt sig truffet!¹¹⁷

Alt dette er mere, end jeg kan sige. De Billeder, jeg maner frem, fornøier mig slet ikke, og andre? Ja det tør jeg endnu mindre vente; – og dog maa jeg blive ved. Saaledes tænker jeg mig, de vil have været tilmode, disse Fortidens ulykkelige l'Absolut søgere; de granskede og søgte, til de selv faldt sammen til en Askehob, og hvad de havde opnaaet eller rettere sagt levnet efter hele sin Søgning og Granskning, var nogle Askehobe og – Troen paa det, de søgte. De morer, jeg trætter; De holder Dem til Fænomenerne, jeg stiger i Dybet for at finde Grunden.

Grunden, *Aarsagerne* til disse Tidens uvederkvægelige Fremtoninger, hvoraf De gengiver os nogle ret iøinefaldende, vistnok fotografisk nøiagtig, men dog saa kunstnerisk belivet, at vi skulde sverge paa at have kjendt og mødt alle disse Skikkelser. Hvem har ikke kjendt «Onkel *Claudius*» og den uforlignelige «Mad. *Kölle*», Husbestyrerinden? Jeg vil gjerne lære, har ogsaa omhyggelig veiet hvert af Dem i den Retning givet Vink, der kunde supplere og belyse egne Tanker derom, uden at være kommet ret længer, end jeg var.

Disse Aarsager! de synes at ligge os saa nær, og dog – hvor vi griber efter dem og mener, her er Synderen, smutter de os af Hænderne. Alle peger de tilbage og altid tilbage mod et uendeligt Fjerne, mod en hemmelighedsfuld, i Tidernes Mørke rugende Grundaarsag. Skulde det ikke være en saadan, der som et endnu ikke løst Anathema spreder sig ud over Menneskelivet, og som i alle dets Idrætter og Forhold, selv i de ringeste, mindst paaagtede, efterlader sine Spor? Alt, hvad Tiden eier af usaligt i alle Retninger, skulde det ikke pege tilbage til denne Grundaarsag – denne Verdensopdagelse, der selv først skal opdages, Menneskehedens *l'Absolut*?

Endnu er det kun *Virkningerne*, d.e. Fænomenerne, der beskjæftiger alle Hoveder og sætter Hjerner og Penne i Bevægelse. Nilen med sine Krokodiller og sit Dynd har fundet sine til mindste Detail nøiagtige Historikere og Beskrivere, medens man med en Iver, som om det gjaldt Jordens Redning, har søgt efter dens Kilder. Hvad hjælper det, at man fandt disse Kilder, og at vi paa en Prik faar vide, at den hellige Flod l3 Gange om Aaret sparer Ægypterne for den Møie selv at gjødsle sine Agre? . . . Spørg heller, hvorfor Dyndet, der velsignes som frugtbargjørende, tillige begunstiger Krybet og Krokodillerne? Spørg, hvorfor alle vore Samfundstilstande, midt under Kulturens yppigste Fremskridt, i alle Retninger og lige ind i vore inderste Forhold udarter! Hvorfor Menneskene endnu, og vildere end nogensinde, sønderflenger hinanden i Krige, og Forbrydelser tiltager i en forfærdelig Grad? . . . Vi har ikke længere enkelte Mord at byde den schauerlystne paa, men *Familiemord* og *Massemord*. Hvorfor Opløsningen snigende gennemtrænger selv hine Skikter af disse vore Tilstande, hvor vi skulde søge Fornyetelsen og Vederkvæelsen efter Arbeidet – vort *Selskabsliv*? . . . Spørg, hvor der er blevet af de store Mennesker, der regjerede dette, hvorfor vi maa se hint undertiden strenge, men altid velgjørende Supremati, som Aandsoverlegenhed, virkeligt Frisind i Forening med Dannelses

og Belevenhed fordum øvede paa dette, vige Pladsen for en arrogant Middelmaadigheds utaaalelige Masseherredømme? . . . Hvorfor skal vi opsluges af Krybet?

Blandt Grundene til meget af dette, som De, Hr. Forfatter, paapeger, synes De fortrinsvis at udhæve en. De har uimodsigelig her taget det rette Sigte, om Deres Sigtelse naar Maalet og ikke bliver hængende i – Virkningerne; dette er igjen noget andet, og det er netop i denne Anledning, jeg har en liden Hanske at tilkaste Dem. De synes nemlig tilbøielig til at ville velte en stor Del af Anklagen mod vor Tids Unoder og Vanarter over paa det svagere Kjøen, og leverer os ogsaa i Deres Fotografisamling en overveiende Del kvindelige Portrætter, der skal illustrere denne Paastand.

At en stor Del af hine vore Dages uelskværdige Fænomener trives saa vel, maa tilskrives kvindelig Indflydelse (jeg vil sige Mangel paa Indflydelse), deri maa jeg kun, desværre, give Dem Ret. Efter hvad jeg ovenfor har antydnet, vil De alligevel føle, i hvilken Henseende min Opfatning deraf vil afvige fra Deres, og at *her* overhovedet er det Punkt, hvorom vi neppe nogensinde bliver enige. Jeg opgiver dog ikke ganske Haabet derom og vil i det mindste gjøre mit til. Vi vil underkaste disse vore Meninger en lidt nøiere Undersøgelse. Forat dette kan ske, vil De ikke have noget imod, at jeg ordret meddeler nogle Uddrag af Deres Bog – afbrudt, det kan jeg ikke indestaa for, af en eller anden næsvis Bemærkning, der ikke kan vente, til Turen kommer til os, medens jeg til Gjengjæld beder Dem taalmodig skjænke mine Tanker derom, der skal følge i et næste Brev, nogle Minutters Overveielse.

Efter et rigt Assortement af kvindelige Fotografier, de nysgjerrige, de paatrængende, Elegancekarikaturen, de butik- og visitstormende, der alle sorterer under Kapitlet «besværlige Mennesker» og «bestandig Borgerlighed», faar vi endelig Slutstenen i Kjeden: den *emanciperede* Dame. Overgangen er jo noget brat; skal denne Type kjede sig naturlig til de andre og ikke blive en velgjørende Modsætning til al den usigelige Tom hed, Pjattethed og Ynkelihood, som vi netop har taget ind, altsaa en ren Forfriskning ovenpaa, saa maa der rigtignok smøres tykt paa. De Ord, hvormed De indleder denne Type, at hvad De hidtil har skildret, «*er ikke det værste og kan paa ingen Maade sammenlignes med de emanciperede Griller*», spænder ogsaa vor Forventning paa noget rigtig

forfærdeligt.

«Frøkenene *Georgine* og *Aurelia Zampa*, henholdsvis 38 og 40 Aar, Døtre af den fortræffelige Kancelliraad Zampa, hører vel ikke til mine kordiale Veninder; men jeg ser dem dog jevnlige og finder en stakket Glæde i at iagttage deres fortryllende Eiendommeligheder. De udmerker sig begge derved, at de er dannede og arrige.»

Dette klinger jo slemt, og dog – den *dannede* Arrighed er vel ikke saa frygtelig endda; – mon det ikke kunde omsættes til, at de to Damer har et aabent Øie og en levende Følelse for Øieblikkets Fænomener, at Harmen ogsaa hos dem kunde bruse lidt op ved at iagttage adskillige af dem; kunde det undgaaes, var jo alt godt og vel, og De, Hr. Forfatter, havde ikke skrevet Deres *Øiebliks-Fotografier*.

«Frøken Georgine viser sig med Brillen, ikke med disse velsignede Klembriller, hvormed vore nysselige Smaapiger, selv med Fare for at falde over deres egne Ben, for Tiden ynder at lase sig; . . . nei, Frøken Georgine gaar med Stangbriller i Staalindfatning, og ingen Kvinde har nogensinde været fjernere fra at lase sig end hun . . . Den Omstændighed, at hun helst udtrykker sig paa Fransk (forresten meget respektabelt Fransk, efter hvad Kjendene har sagt mig), taler ikke mod hendes Patriotisme. Der gives ingen mere patriotisk Dame end Frøken Georgine.»

Alt dette er jo meget hæderligt!

«Hendes Søster Aurelia, som i Sammenligning med hende er en underordnet Aand, bærer paa Gaden en Kaabe, der ligner en gammeldags Chenille med Slag, kort Kjole og Ankelsko af Læder . . .

«De tvende Frøkenene er pligttopfyldende og agtværdige i enhver Henseende; de har hver sin Uge i Huset.»

Men, Hr. Forfatter, de afskrækkende Sider ved Deres emanciperede! Skal vi have noget Gavn af dem, saa maa vi have dem nu!

«De er meget belæste, og omtaler De leilighedsvis Kong *Valdemars* Jordebog eller General *Prim*, saa hugger de Dem øieblikkelig i Flanken, hvis De nævner et forkjert Aarstal . . . De to Pigebørn er kapitelfaste i Lovgivningen, de kjender Forhandlingernes Gang, interesserer sig for Jernbanespørgsmaal og var yderst forbitrede i Anledning af Hirschholmbanen. De følger med spændt Opmerksomhed Nedsættelsen af et Udvalg, og naar det ikke er efter deres Hoved,

svides Kancelliraadens Boghvedegrød.»

Svides Kancelliraadens . . . ! Au, det var rigtignok skrækkeligt!

«Ved Ministerskifter er de i en permanent hysterisk Tilstand, og den Grumhed, hvormed de da harpunerer enhver politisk Stokfisk, som kommer i deres Farvand, giver i levende Billeder en fortrinlig Kommentar til Klagerne over Kvindens Underkuelse.»

Ganske rigtigt; thi havde man ikke Grund til denne Klage, saa vilde Grumheden med det usedvanlige falde bort af sig selv.

«Sligt træffer De aldrig hos en Dame af Stand, lad hende være nok saa ekstravagant eller nok saa smegtende, lad hende have Vapeurs i Masser; lad hende være saa forfængelig, overmodig, blødagtig og uvidende, som De behager, – hun interesserer sig aldrig for Jernbaneanlæg, men vedbliver at være ophøiet til det sidste, indtil hun omsider med Anstand gaar ind i Himmelen.»

Vi vil lade denne sidste Distinktion staa ved sit Værd; jeg maa tilstaa, den stemmer ikke ganske med min Erfaring. Jeg har forholdsvis truffet paa flere Individier blandt Damer af Stand, der lignede – dette i en god Betydning – Deres borgerlige Frøken Georgine, end jeg har truffet blandt Borgerligheden selv. Mange af Udlandets betydeligste, og vi nødes til at sige det, emanciperende Forfatterinder hører til Damer af Stand: *Comtesse d'Agoûlt*, *Ida v.Düringsfeld*, *Dora d'Istria* m.fl., og maa forudsættes at besidde de Kundskaber og offentlige Interesser, der uundgaaelig betinger ethvert Forfatterskab af nogen Betydning.

Oprigtig talt, jeg finder ikke et eneste af de ovenfor anførte Træk – Kancelliraadens svedne Grød naturligvis undtagen –, der ikke kan forsvares som berettiget. De indeholder, afklædt Morsomhedens spøgende lille Formumming, kun de ganske elementære Principper ved Kvindesagen, som andre Nationer dog for længe siden har adopteret, at Kvinden bør stræbe efter Kundskab, og jo flere Interesser, hun kan tilegne sig fælles med Manden, des bedre baade for *ham* og for hende. At hun i Bestræbelserne derefter vinder mere Selvstændighed og lidt mere Aplomb i sin Optræden, der igjen af sig selv udelukker den Pjankethed, den Prægløshed, som De i de foregaaende Typer har skildret os med saa levende Farver, burde da ikke dadles. Jeg tror heller ikke, at mange Mænd vilde betænke sig paa Valget, naar det for Alvor blev stillet dem mellem den emanciperede Georgine, der interesserer sig for Ministerskifter, og de pjattede, selv om vi tog

«den til det sidste ophøiede», der «med Anstand gaar ind i Himmelen», med.

Sandt at sige, troede jeg, at nede hos Dem var kommet ud over dette Lavmaalsstandpunkt af det kvindeligt tilladeligt og taalte lidt sterkere Kost. Deres Billede af den emanciperede kunde før oppe hos os gjælde for noget, dog mere som et fremmed Skræmmebillede, vi – Gud være Tak! – med den Ro, som en god Bevidsthed giver, kunde betragte som noget os ganske uvedkommende. Men nede hos Dem troede jeg, det forholdt sig anderledes.

Der gives vist neppe en dansk Hustru eller Moder, der vilde frakjende sig *Patriotisme* som noget ukvindelig fremstikkende, og som ikke var rede til, naar Leilighed gaves, aabenlyst at bekjende den. Hvad vore Tanker er om dette Punkt, skal jeg derimod ikke kunne sige Dem med Visshed, da vi, saa langt min Erfaring derom strækker sig, aldrig har været satte i nogen Nødvendighed at erklære os derover.

Hos os, Hr. Forfatter, er man i det hele tryk, o saa tryk! Man risikerer neppe at blive «harpuneret» af nogen grim liden Haand i Anledning af en Statsbegivenhed, hvilken denne end kunde være. Sættes nogen af vore unge Damer i sterk Bevægelse ved et Ministerskifte, saa maatte det være, fordi den nye Ministerfrue var en personlig Bekjendt, maaske en Slegtning af hende, saa at der nu aabnede sig en sikker Udsigt til at blive buden paa hendes Festballer, og skulde De hos en af dem spore nogensomhelst Interesse for Jernbaneanlæg, saa kan man ganske sikkert gjette paa, at hun bor et Stykke fra Byen, og at en saadan velsignet Bane vilde «saa nemt som ingenting» føre hende derind. Men spørg en af os, ung eller gammel, hvem det saa er, om Merakerbanens Betydning for Landet, og De skal finde os saa allerkjæreste uvidende og uinteresserede, som De kun kan ønske det.

Nei, heroppe i vort lykkelig situerede Land er der roligt, saa roligt! Og skulde jeg falde paa at berette noget andet, vilde det betragtes som et Skumleri, en onskabsfuld Opdigtelse, man neppe vilde tilgive mig. Nei, Hr. Forfatter, her hos os vil De ikke lettelig risikere nogen Rystelse af den Art, som venter Dem hos Kancelliraad Zampa. Skulde De pludselig spore ligesom en usedvanlig Bevægelse omkring Dem – jeg tænker mig bestandig, at De befinder Dem i vor Midte –, saa er det en Fest, der forberedes, en Offerfest, netop til Gudindens Ære, den strenge Bevogterinde af denne usigelige Trykthed og Ro. Det kan hænde maaske hvert

20de Aar. I vor stille, græssende Hjord kan et enkelt Medlem da pludselig slaa sig rent balstyrig og vil ikke gaa i Trit med de andre; – det fanges, bindes og bringes nu høitidelig den fortørnede til et Sonoffer. Ubeskrivelig er den Nidkjærhed, den næsten glubske Iver, hvormed man bereder en saadan Ofring. Unge og gamle, vore mandigste Herrer og vore kvindeligste Damer strømmer til for at sikre sig gode Pladse ved Skuespillet . . . Vi har nylig oplevet et saadant Skuespil.

II.

«Alle Veie fører til Rom,» og i en viss Forstand gjælder den gamle Sætning om det, jeg har at melde i Verden.

Hvilket Spor jeg end slaar ind paa – og denne Gang har jeg den Dristighed at slutte mig til en fuldkommen ubekjendt, kun ved noget visst *je ne sais quoi* sympatetisk betryggende, ogsaa sandhedssøgende Veifarende –, mig vil dette Spor altid føre til ett Maal, Slutstenen til denne min Overbevisning: Alt det onde, utaalelige, forvirrede i det store som i det smaa peger mod ett Udspring til den evige, store, uudsonede Verdensbrøde: Kvindens Afsættelse som tænkende, handlende, skabende Væsen, hendes aandelige Lemlæstelse, hendes moralske Vanmagt.

En Overgang til det bedre forberedes, men ogsaa kun forberedes. Det gjælder at gjøre sig fortrolig med, at vi befinder os i en Opbruddets og Gjæringens Tid, hvor det er vanskeligere end nogensinde for den kjæmpende Part at faa nogen heldbringende, end sige gjennemgribende, Indflydelse paa Tingene rundt om sig. For Kvinderne er *Overgangen* til de bedre Tilstande, de tilstræber, den værste, værre endnu end den gamle Tilstand, hvori ingen Bevidsthed endnu havde kastet nogen foruroligende Gnist. Inden de endnu har opnaaet noget ordentligt, kampudygtige, raadvilde og «forladt af de europæiske Magter», som de er, vil man lade dem bøde for Hensigten, og de maa gjøre sig fattede paa at møde al den opirrede Strengthed, hvormed man behandler mistænkte eller mislykkede Revolter. Man ser det allerede i utallige Tidens Tegn. Overalt, hvor Kvinden nævnes udenfor hendes huslige Pligters snævrreste Omraade, er det blevet ligesom en Fællesoverenskomst det sterke Kjøen imellem, at det sker i en harcellerende Tone. De kan gjøre det saa trygt; der er ingen, der svarer!

Alle europæiske Blade hylder mer eller mindre denne Maner. Der gives ikke

et Vittighedsblad, der ikke til den fadeste Yderlighed har udbyttet vor Tids utrerede Modedragter; men forener Kvinder sig til en Reform af disse Moder, som nylig var Tilfældet i England, saa har man de velsignede «Kvindemeetings», Bladenes Lækkerbisknen. Saa utroligt det er, har jeg ogsaa set Sammenslutningen af Kvinder i et Øiemed som dette paa det groveste railleret. Overalt vil man møde denne Tilbøielighed til at nedklappe, hvad der i mindste Maade strækker sig op over det Niveau, hvor hun umiddelbart er bleven nødvendig og uundværlig for Manden, og truer med at vinde Terræn udenfor dette.

Endnu værre er de Kvinder farne, der, stillede paa en Plads, hvor de uundgaaelig rager op, tilsteder den Mulighed, at de *kan* virke indgribende paa Tidens store Begivenheder. Faar nu en saadan Begivenhed et slet Udfald, vil man straks se en Tilbøielighed til at rette Beskyldningen derfor mod Salonen og Boudoiret: Fru *Serrano*, hedte det saaledes engang, er Skyld i Spaniens Ulykke, og Fru *Metternich* i det andet Keiserdømmes Undergang, og Fru *Mac Mahon* i Præsidentskabets Forfald, og Lady *Byron* er Skyld i den store Digters moralske Do., og Grevinde *Danner* er Skyld i, at Fredrik den 7de kan forelske sig i hende og gifte sig med hende, – kort – *où est la femme?* lyder det over den hele Verden, naar Mændenes egne Lidenskaber har bragt Spillet aflave.

Denne vor Tids hevnjerrige Uvilje mod ethvert Tegn paa noget kvindeligt fremtrædende røber sig endog der, hvor andre Tider har tilkjendt det Beundring og Hyldest, og synker undertiden ned til den uridderligste Lavhed; vi mener, hvor en Kvinde, aabenlyst ofrende sig for et stort Formaal, stiger ud af sit Kjønns Indskrænkninger og Sedvaner. Vi vil kun erindre om den Maade, varieret i alle europæiske Blade, hvorpaa man har omtalt hin høihjertede unge Pige, der ofrede sig for Serberne i den sidste ulykkelige Krig. Det heder endelig tilsidst: «Serberne har til Tak, fordi den hollandske Amasone tilbød dem sit Liv, givet hende et Fakkeltog.» I et andet: «Den hollandske Amasone har skjænket hele sin Formue til Serberne, sandsynligvis af Rørelse over, at de har bragt hende et Fakkeltog.»

Det er ikke ganske greit at vide, hvem Sarkasmen her egentlig skal ramme, enten Amasonen, den moderne Jeanne d'Arc, eller hendes jammerlige Karl VII, Serberne; thi Pilen vender sig her med hele Vegten af sin Spot mod dem, der sendte den ud, og vi hører den hvine paa reneste Hollandsk: «Mit Liv, det forstaar jeg nok, I Tidens Mænd, kan ikke opveie noget som en Hyldning af eder;

o nei, I skal faa alle mine Penge til!»

Ret betegnende slutter et andet Tidens Tegn sig dertil, nemlig den Bestræbelse, der røber sig overalt, at afklæde Kvinden alle Særkjender paa en egen personlig, selskabelig Stilling og lade hende totalt forsvinde i Mandens. Han har taget hendes Navn og laant hende sit. Det er ikke nok; hun maa nutildags ikke nævnes, uden at der erindres om, at den Smule laante Glans, der reflekterede deraf paa hende, – skriver sig fra ham. Jeg vil ikke nævne vort kjære Norge, hvor ikke engang en utvilsom, anerkjendt kvindelig Fortjeneste vilde kunne undgaa denne Afhængighed: kun gennem et *ham* at gjælde noget. Selv en Georges Sand, en Rosa Bonheur – heldigvis har vi ingen saadanne – vilde absolut intet kunne opnaa af en offentlig Anerkjendelse, naar hun ikke havde et vegtigt Mandsnavn, helst flere, at spænde for dette Læs, det tungeste, mest fortvilet brydsomme, som kan forekomme i vore Bevilgningsforhandlinger. Altsaa, fordi hun tilfældigvis har en Mand eller en Broder, der har en viss Popularitet, kan hun muligvis opnaa – en Søsterlod!

Har hun ikke det, saa kan hun «lade Haabet udenfor», som det staar paa en viss Port. Søger man et saadant kvindeligt Navn i vore Antologier eller Forfatterleksikoner, saa vil man enten slet ikke finde det eller finde det ogsaa her indrubriceret under et Maskulinum – en Slegtning, der maaske har været en dygtig Skolemand eller Maalstræver.

Vi vil dog vende os fra den alvorligere Side af Sagen til en morsommere, en, der især har fundet Hjemmel i Tyskland (hvor, vil man paastaa, jeg ved ikke om med Ret, Kvindesagen skal have de længste Udsigter), nemlig *den totale Forsvinden i Mands Navn og Stilling*. Man skal ikke sige andet, end at disse Bestræbelser baade energisk og ganske konsekvent gennemføres, da der begyndes ved Hofferne, hvor de høie Fyrstinder maa finde sig i at faa sine Døbenavne konfiskeret og overalt, privat og offentlig, at kaldes Prinsesse Max, Prinsesserne Friederich, Franz og Ferdinand, og strækker sig ned gennem alle Klasser. At berømte Forfatteres Hustruer paa de Breve, de modtager, nævnes under Mandens Navn, f. Eks.: «*Mad. Henrik Ibsen, Mad. Paul Heyse, Dichtergattinn*», kan endda lade sig høre; men er hun selv Forfatterinde eller Kunstnerinde af nogen Betydning, og hun tilfældigvis har en Mand, der har skrevet nogle Leilighedsdigte i *Augsburger Zeitung* eller *Schwäbischer Merkur*, saa er det dog temmelig nedslaaende kun at se sig betegnet som Hr. N. N.

Schulzes eller Hr. Schreibers eller Hr. Schmitts Dichtergattinn.

Dette Fører undertiden til de besværligste Omskrivninger, naar man bliver sat i den Nødvendighed officielt at nævne kvindelige Personer, naar de f. Eks. annonceres egteviede eller begravede. Vi faar da -meistersgattinnen, -schwestern og -witwen i alle optænkelige Genre og de merkværdigste Arter af -raths do., lige til *Oberappellationsgerichts-rathsgattinn*.ⁿ¹⁸ Man tænke sig en saadan deutsche Gattinn, der har tilbragt maaske tre Fjerdedele af sit Liv i Skyggen af en Overappellationsgerichts-rath, og nu, da hendes Forløsningstime slaar, skal denne skrækindjagende Titel endog tyngte hendes Himmelflugt.ⁿ¹⁹

Disse faa Træk af det herskende Sindelag mod Kvinde siger enkeltvis maaske ikke meget; men tilsammentagne naar de en sørgelig Betydning. De fortæller os, at selv disse stakkels *beaux restes* af et nedarvet Galanteri, som en Mand fordem, hvis han vilde regnes til det gode Selskab, ikke ganske turde unddrage hende, disse Kagesmuler, man stak os i Mund, forat vi skulde være stille, artige og lydige Børn, selv disse forsvinder mere og mere af vort Samfunds- og Selskabsliv. *Mere hensynsløs, mere gratieforladt, end Tonen i vore Dage er bleven, kan den vel neppe blive*. Hvad vilde A. v. Sternberg sige, hvis han havde oplevet vor Tid, han, der allerede for tyve Aar siden skrev sin Elegi over den gode Tones Forfald og jamrede over en Tid, som han ret betegnende kaldte Cigarens og Paletotens? Det er ikke usandsynligt, at hvor der for Alvor bliver Tale om en Kvindebevægelse, vil denne Omstændighed mere end nogen anden blive en medvirkende Faktor i samme. Vi Kvinder er nu engang saa: vi kan taale Aarhundreders forsmædelige Tryk uden Knur, saalænge man var lidt galant mod os og lod os første Rang i Vognene og ind ad Dørene, og saalænge vi fik Lov til at hede «Fru Majorinde N. N.» eller «Fru -raadinde N. N.» Vistnok tog vi ingen virksom Del i vor Overkonsistorialraads Retsforhandlinger og Eragtninger, ligesaa lidt som i vor Majors Tropperevuer; men det klang dog, som om vi ogsaa var noget; det gav os dog noget som et Skin af medborgerlig Betydning og Vigtighed.

Men tager man Skinnet fra os, vil man vore stakkels Illusioner og Selvskuffelser ogsaa tillivs, ja da ved vi rigtignok ikke, hvad vi griber til!

Vi skulde meget tage Feil, om ikke disse Tidens nedslaaende Tegn for største Del beror paa en Vildfarelse fra Mændenes Side, en fuldstændig Misforstaaelse af eller Ulyst til at ville forstaa Uhyret, Skræmsetet, Emancipationen.

Deraf denne Mistro, denne skinsyge Luren paa ethvert Livstegn i den Retning for straks at kvæle det. Den overveiende Del af Mænd kan nemlig ikke tænke sig denne Emancipation uden i den krasseste Form, d.v.s. den kan umulig frembringe andet end docerende og doktorerende, disputerende, spekulerende og renomistererende Halvmænd, ser altsaa i disse Bestræbelser kun Indgreb i fremmede Eneprivilegier. De, der opfatter det saa, hører endda til de mindre farlige Modstandere, fordi denne Modstand dog hviler paa en Vildfarelse; – seigere, ubønhørligere vil den ytre sig blandt den Klasse Mænd, hvem en større Dannelse og Livserfaring vil bevare for Vildfarelsen – Mænd, der meget vel ved, at denne Opfatning beror paa en Misforstaaelse, men som ikke mindre skinsygt bevogter enhver Tomme af egen tilvant Magt Begge Klasser vil dog enes i ett: i disse Bestræbelser at se Revolten, lutter forbryderske Anslag mod Suveræniteten. Disse vor Tids nedslaaende Fænomener burde derfor ikke forundre os Kvinder altfor meget. Vi burde være fattet paa at se Herskeren ombytte den huldfulde Yndest, hvori vi engang stod, med den fortørnede Herskers Misgunst og ikke falde altfor meget i Forbauselse ved at se dem dale fra vore Bedstefædres lidt paa Skruer satte Galanteri ned til Tonen i vore Dage – begge disse Yderligheder maaske lige forkastelige, fordi de begge hviler paa en usund Grund: *Kvindens hele usande Stilling i Samfundet.*

Det er at erobre denne mere med hendes Menneskeværdighed stemmende, paa en *sand Agtelse* grundede Stilling, som nu er bleven hendes Opgave; det er gennem denne at gjenvinde en Indflydelse, som man delvis dog fordem har indrømmet hende, hendes Stræben gaar ud – en Indflydelse, som man nu – man skulde sige i samme Forhold, som man skrigende trænger til den – mer og mer synes at være tilbøielig til ikke at indrømme hende.

Og her paa dette Punkt, ærede Hr. Forfatter, er det, vi atter mødes. Det er altsaa kun i Maaden, hvorpaa dette skal ske, det har vist sig, at vi er uenige. Har jeg forstaaet Dem ret, saa vil De, at Kvinden blot skal øve denne Indflydelse inden Dagligstuen og Barnekammerets Grænser; jeg vil, at den skal strække sig ogsaa udenfor Huset, at hun skal blive, hvad hun kunde og burde blive, og engang virkelig var – erfarer vi det ikke i saa mangen herlig fremtrædende Fortidens Skikkelse? – *Slegtens Opdragerinde*; men for at blive det maa hun vistnok lære at opdrage sig selv, det er: befri sig, det er: Emancipationen maa have sin Gang.

Efter hvad jeg ovenfor har ytret, og især hvis De havde gjort mig den Ære, som jeg ikke venter, at læse nogle tidligere over dette Emne trykte *Tanker og Bekjendelser*,ⁿ²⁰ vilde De ikke misforstaa, i hvad Betydning jeg vil have dette Selvopdragelsens og Befrielsens Verk gennemført. De vilde deraf se, at for mig gaar denne Befrielse mindst af alt ud paa at forvandle Kvinderne til ubehagelige Mandfolk. At omskabe denne Lededukketilværelse, hvortil falsk Opdragelse, falsk Religiøsitet, falske Begreber om Kvindelighed fra Fødselen af har indviet dem, og gjengive dem til en sand menneskelig, det er disse Bestræbelsers Formaal. Det er deres sunde, gode, *ufordærvede – ubenyttede* Menneskekræfter, vi trænger til. Som Selskabets Lededukker – o tvil ikke paa, jeg tager mig selv med; jeg lyster Snoren saa perfekt som nogen, uagtet: «*elle peut pleurer et parler parfaitement*», som det staar paa Pariserdukkerne – vil de altid have det billigende Nik tilrede for alt smaat og halvt og middelmaadigt, helst jo mere anmassende det træder op; dermed har de allerede indstillet sig til naturlige Befordrerinder og Beskytterinder af vore «*Unoder*», vore «*Vigtigperer*», vore «*Familiesvøber*», vore «*besværlige Mennesker*» – kort alle disse Dagens uvederkvægelige Fremtoninger, som De med et saadant Mesterskab har forstaaet at skildre os.

Noter:

[n1](#). Det er rimeligt, at Mad. de Staël med dette sit Motto kun har villet afvende Vreden noget; hvordan hun vil forsvare al den usigelige Jammer, der i hendes Roman flyder af, at en Kvinde blindt skal bøie sig for Samfundsbestemmelserne og Vedtægten, faar da blive hendes Sag.

[n2](#). Et som det synes uundgaaeligt Alternativ for en ubemidlet ung Pige under de franske Forhold.

[n3](#). Der er altid Tale om Weimar.

[n4](#). Bekjendte persiske Digtere fra fjerne Tider.

[n5](#). Den danske Oversættelse ordret fulgt.

[n6](#). Inden nærværende lille Studie blev fuldført, var ganske rigtig *Johan Bockhold*, Trauerspiel in fünf Aufzügen von *Schneegans*, kommet ud og allerede gaaet over Scenen i München, dog uden de tolv.

[n7](#). Se Hertuginde af Abrantès's Memoirer.

[n8](#). Vi anfører Citaterne efter den danske Oversættelse.

[n9](#). Grevinde *Guiccioli*.

[n10](#). Det er ganske betegnende, at man i Frankrige som i flere romanske Lande ikke har nogen Betegnelse for Fællesbegrebet Mand, men kun efter Latinens *homo l'homme*, Mennesket.

[n11](#). Dette *Kvinde*, som klinger saa haardt for vore Øren nu, har dengang ikke gjort det; det har maaske været den eneste Tiltale, hvorfor vi nu har en Legio af de forskjelligste. Selv fra Korset tiltaler Kristus sin Moder med Kvinde.

[n12](#). Da vi ikke vover at oversætte dette Ord, afskriver vi Oversættelsen ordret efter *Borrings* Leksikon: den Egenskab at være til éns Raadighed, være sat ud af aktiv Tjeneste, især Militære, for leilighedsvis at kunne bruges.

[n13](#). En merkværdig Paragraf i denne franske Lovgivning, der i Rettigheder stiller Kvinden i Rekke med «Forbrydere, Mindreaarige og Imbecile», er den, at det er Kvinder forbudt at gjøre sig bekjendt med disse Love. Det kan man kalde Bøddelens Galanteri, naar han binder For Øinene!

[n14](#). skrevet, men ikke sendt, efter Læsningen af hans i 1860 udkomne Selvbiografi . . . ogsaa et Blad – et tørret – til hans Grav.

[n15](#). Intet afsendt Brev.

[n16](#). Se Slutningskapitlet i samme.

[n17](#). Se Forordet til *Øiebliks-Fotografier*, hvori Forfatteren meddeler en Skrivelse fra en høist forbitret Smaastadsbeboer.

[n18](#). Se *Süddeutsche Presse* for Mai d.A.

[n19](#). Det var ønskværdigt, om denne Skik ikke vandt for megen Indgang i vore nordiske Lande. Vi saa imidlertid ganske nylig en Moder avertere sin Datters Død, og dog stod denne af ganske ubegribelige Grunde i Begravelsesannoncen anført som «Handelsreisende Jeremiassens Søster».

[n20](#). *Sidste Blade*, 2den og 3dje Række, 1872. Malling. Christiania.

Camilla Colletts *Fra de Stummes Leir* er lastet ned gratis fra bokselskap.no